Azra Erhat | **Homeros** [Gül ile Söyleşi]

Azra Erhat | **Homeros** [Gül ile Söyleşi]

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 430
Edebiyat Dizisi: 98

Her hakkı
Kültür Yayınları
İş-Türk Limited Şirketi'ne aittir.

Yayına Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 292 41 11
Birinci Basım 5000 adet, Ekim 1999
ISBN 975-458-177-0
OTM 11009801
Basımevi Şefik Matbaası (0212) 551 55 87
İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

homeros

(GÜL İLE SÖYLEŞİ)

Azra Erhat

Anlatı

İÇİNDEKİLER

I
Girelim Konumuza 7
Helle'nin Denizi 15
Çanakkale Savaşını Yaşayalım 25

II
Troya'ya Giderken 39
Troya'nın Kuruluş Efsanesi 40
Kazdağı Çobanı Paris 42
Üç Güzeller 43
Belalı Güzel 46
Troya Seferine Çıkış 49
İlyada Öncesi ve Sonrası 51

III
Troya Dokuz Katlı Kent 65

IV
İlyada 81
Bölüm I 85
Bölüm II 96
Bölüm III 100

V
Odysseia 137

Homerosoğulları 166

Türkçe Kaynakça 183

I

Girelim Konumuza

Gül'üm sana Homeros'u anlatmak istiyorum. Sen deyince, bu yurdun milyonlarca kız, erkek çocuklarına seslenmektir amacım. Onlar Homeros'un ve iki büyük yapıtı İlyada ve Odysseia'nın adlarını duymuşlardır. Batı yazınının ilk ve en büyük destanlarını yaratan Homeros adlı ozanın bizim yurttaşımız olduğunu, büyük bir olasılıkla İzmir'de doğduğunu, ya da o kentten değilse bile, Ege kıyılarında filiz vermiş şaşılası bir uygarlığın, bir aydınlığın ilk sözcüsü sayıldığını, ola ki çağdaş bir ozan arkadaşım A. Kadir'le birlikte bizim uzun emeklerle bu iki destanı da dilimize çevirdiğimizi bilirler. Ola ki biriniz ya da birkaçınız okumuşsunuzdur bu çevirileri, okuyacaksınız bir gün. Öyle olunca, ne diye Homeros'u size bir daha anlatmaya kalkışıyorum? Bir yapıtı büyükler okur, çocuklar okumaz, okuyamaz diye bir yanılgıya kapılmam ben. Çocukların, gençlerin okuyup anlayamayacağı bir koca yapıt yoktur inancındayım. Genç kafalara ışık daha bir parıltı ile vurur, aydınlık daha arı bir ortam içinde yayılır, gelişir. O halde, bir yaptığımı bir daha yapmaya girişmem salt kendimi bugünün koşulları içinde size açmak ve de CEM Yayınevi'nin* başlattığı bir

Bu kitabın ilk basımı 1976 yılında yapılmıştı.

yeni diziye Homeros ile bir katkıda bulunmak istememdendir.

Homeros'u konuşalım burda, kimliğini, özelliğini kavramaya çalışalım, yapıtından da parçalar okuyalım hep birlikte. Ama bunu yaparken biraz da gezelim, eğlenelim, olmaz mı? Bir yapıta girmek bir bahçeye, bir ormana girmek gibidir. Çok yüklü, yoğun, girift, kimi yerde de çokluktan ötürü karanlık gibi görünebilir ilk bakışta bize o yapıt. Yüzlerce sayfa, binlerce dize, sürü sürü adlar, yabancı adlar, okunması zor, bellenmesi çetin, olaylar da bir başka, geçmiş göçmüş bir çağın, bir toplumun çerçevesi içinde geçiyor, bugün kullanmayacağımız bir anlatımla anlatılıyor. İlgilenmek, yaşamak güç bu bizden bunca uzak gerçekleri. Geçmiş zamanların gerçekleri ne denli renkli ve ilginç ise de bizden binlerce yıl önce yaşamış insanlar için, bize bir şey demez, çünkü yoktur öyle olaylar bizim dünyamızda. İnsanların o gün bugün pek o kadar değişmediğine inanırız –değişmiş olsalardı, Homeros diye destanlar da kalmazdı günümüze– binlerce yıl öncesi insanları da elbette ki bizim gibi yaşamış, çalışmış, sevmiş, acı duymuş, sevinç duymuş ve ne uzunlukta olursa olsun bir ömür geçirip ölme yitme aşamasına varmış. Başka başka alanlarda, başka başka nedenler, amaçlar uğruna da olsa savaşmış yaşam savaşının bir türlüsünü. Onları kendi çevrelerinin koşulları içine yerleştirdikten sonra anlamak, serüvenlerini merakla izlemek işten bile değildir. Ne var ki onları tüm gerçeklikleri içinde kavrayabilmek için geçmişe dönük bir çabada bulunmamız gerek, sonra her şey kendiliğinden açılır. İşte ben derim ki, bu çabayı yapmak değer bizim için, bu çaba çünkü bu yurdun çocukları için sözünü etmeye değmez, daha doğrusu verimli olduğu kadar göze almaya değer bir çabadır. Demek istediğim şu ki, sizinle bir yolculuk yaparsak,

Homeros'u anlamak kolay olacaktır bizim için. İşte bu geziye çağırıyorum genç okurlarımı.

İlyada destanının konusu olan Troya kenti Çanakkale'nin güney-batısında, 30 kilometre uzağında bugün Hisarlık denilen bir tepe üstüne kurulmuştu. Koca Homeros destanında anlatılan Troya Savaşı da orada verilmişti. Hoş bu savaşın tam hangi tarihte verildiğini de bilmeyiz, şu kadarını biliriz ki bu Troya denilen kentin bir başka adı daha varmış: İlyon; ve İlyada da İlyon destanı anlamına gelir yapıtın yazıldığı eski Yunan dilinde. Bu kent Batı Anadolu'nun en büyük, en gelişmiş kentlerinden biriymiş o zamanlar. Tam hangi zamanlar? Aşağı yukarı İsa'dan önce 2000 yılı ile başlayan dönem diyebiliriz buna. Bilirsiniz, Anadolu'nun eski tarihi nerdeyse İÖ 7000 yılına kadar uzanır. Orta Anadolu'da yapılan kazılar ta o çağlardan bu yana birbirinden parlak uygarlıkların birbirini izlediğini göstermektedir. Bunların en göze çarpanlarından biri, hep biliriz, Hitit uygarlığıdır. En değerli kalıntıları da bırakmıştır günümüze dek. Bu uygarlıkla Troya'ya yerleşmiş uluslar arasında bir ilişki var mıydı, yok muydu, bunu tarih saptayamamıştır daha. Hisarlık Tepesindeki kazı yerini gezdiğimizde Troya denilen dokuz katlı kentin birçok kez yıkılıp yakıldığını da göreceğiz gözlerimizle. Bu yıkımların biri acaba Troyalıların Hitit ya da Anadolu'nun başka boyları ile çatışmasından mı oluştu? Bu soruya da yanıt vermek olası değil, bilgilerimizin bugünkü aşamasında. Ancak bir bildiğimiz, gözümüzle gördüğümüz Troya adı ile anılan yerleşme yerinin çok eski ve çok önemli bir yer, bir merkez olduğudur.

Şimdi seni duyar gibi oluyorum: "Troya'yı gezdim", diyeceksin, "birkaç metrekarelik bir tepe üstünde ufacık bir yer, yarım saatte dolanılır çevresi, bu mu büyük merkez, bu mu önemli bir kent? Bizim bir köyümüz bile on-

dan büyüktür", diyeceksin ve haklı olacaksın. Ama görece düşünmen gerek. İki bin yıl önceki kentler bizim çağımızın kalabalık kentleri değildi. Çık Hisarlık Tepesine de bir bak çevrene, önünde alabildiğine uzanan bir ova göreceksin, ta Boğazlara dek uzanan bir ova, bir de ta Ege Denizine kadar giden bir düzlük daha. Yani demek istediğim şu: Troya o tarih öncesi çağlarda geçitlere egemen bir kilit noktasında bulunuyordu. Akdeniz'den ve Ege'den gelen gemiler oradan geçmek zorundaydılar. Eh Anadolu'nun iç yöreleri de boşuna bunca uygarlıklara sahne olmadı: Çok zengin, çok verimli topraklardı buraları, madenler vardı, tarım ürünleri vardı, bunların tecim yoluyla bir yandan batıya, öte yandan doğuya aktarılmasında Troya gibi bir yerleşim önemli bir yer tutardı elbet. Anadolu yarımadası –ki eskiden Anadolu'ya Küçük Asya denirdi, giderek Asya'ya gidiş geliş yolları açılmadığından yalnızca Asya diye bilinirdi– batı ile doğu arasında bir köprü görevi görürdü. İki kıta arasında bir köprü ve bu köprüyü kuzey ile güneyden ayıran iki su yolu: Boğazlar, biri Çanakkale Boğazı dediğimiz, öbürü İstanbul Boğazı. Boğazların önemi üstünde durmama gerek yok, tarih boyunca günümüze dek, bizim bugün elimizde bulunan bu iki su yolunun ne denli kavgalara, çatışmalara yol açtığını ve gene tarih boyunca Boğazlara egemen olmak hırsı ile ulusların ne büyük savaşlara girdiklerini hep bilir, anımsarız. Yakın tarihimiz Çanakkale Savaşı diye bir kanlı tarih sayfası açmıştır bize. Mustafa Kemal ilk kez çıkar karşımıza bu savaşta. Diyebiliriz ki Bağımsızlık Savaşımızın ilk perdesi burada oynanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunu yıkmak yirminci yüzyılın başında Batılı devletlerin bir amacıydı, bu amaca erişmek için İstanbul'u almak isterlerdi, İstanbul'u ele geçirmek de nasıl olurdu, elbette ki Boğazları ele geçirerek. İşte üç

bin, dört bin yıl öncesi de durum buydu, Troya'ya göz dikmiş olacaktı Batılılar, çünkü Troya'yı almakla Anadolu'ya gidiş yolları açılmış olacak, Anadolu'nun bin bir çeşit varlığı da ele geçirilmiş olacaktı. İşte Homeros denilen büyük ozanın destanına konu olan Troya Savaşı bundan çıkmıştı, bu gerçeği bilmeden, her an onu göz önünde bulundurmadan söylencelere (efsanelere), destanlara geçmenin bir anlamı yoktur. Onun için de gelin Homeros ve yapıtlarından söz etmeden gezelim şu yöreyi, bugünkü yaşantısından yola çıkarak geçmişini anlamaya özümsemeye çalışalım. "Tarih bir tekerrürdür" sözünü duymuşsunuzdur, tarih kimi zaman kendini yineler, uzak geçmişin kimi olayları yakın geçmişte ya da günümüzde bir daha görülür, ya da bu tarih olayları arasında benzerlikler göze çarpar. Bir rastlantı değildir bu, çünkü aynı koşullar aynı sonuçları doğurur ya da doğurabilir. 1915 sularında sömürgeci Batı devletleri hangi nedenlerle İstanbul'a göz dikmişlerse, aynı nedenlerden ötürü Boğazlara egemen Troya Kalesini ele geçirmekte yarar görmüştür Troya Savaşını çıkaranlar. Hepsinin kökeninde ekonomi, yani toprak edinme, mal edinme, varlık edinme, zenginliklere sahip çıkma isteği yatar. Bu gerçeği de anlamak için, iyice kavrayıp özümsemek için en iyi çare yerinde gidip görmektir. Hiçbir tarih kitabı, hiçbir destan ya da roman bize gözle görülen kanıt kadar gerçeği açamaz.

Gideceğiz Çanakkale'ye, ama gitmeden de söylenceler, türküler duymuşuzdur, onları anımsamak yerinde olur, çünkü uluslar tarih olaylarının kimini öyle ölümsüz ve duyarlı bir biçimde geçirmişlerdir ki sözlü geleneklerine, onlar artık tarih olmuş, tarihten de daha anlamlı bir varlık kazanmıştır: O ulusun sözü, sesi, özü niteliğini almıştır. Çanakkale Savaşını anmak için şu seferberlik türküsünden daha güzeli düşünülemez:

Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı
Of gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Of gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Of gençliğim eyvah!

Savaşa giden bir Türk genci söylüyor bu türküyü yana yakıla, ama ister yüzlerce, ister binlerce yıl öncesinde düşmana karşı çıkan Anadolulu genç ve gençler de aynı acıyı duymamışlar mıydı, dilleri hangi dil olursa olsun o dilde dile getirmemişler miydi acılarını, savaşa katılmak ve savaşta öz varlığını yitirmek, yurdundan, anasından, nişanlısından ve yaşamından olmak acısını? İşte ele alacağımız, parçalarını okuyup serüvenlerini canlandırmaya çalışacağımız Troya Savaşı böyle bir yıkımı konu edindi ve bu konu çok büyük bir ozanın eline düştüğü için ta günümüze değin ölümsüzleşti. Ahmet Mehmet değil de, Hektor ile Paris, adları ne olursa olsun, aynı acı serüveni yaşamışlardır. Hangi çağda olursa olsun insanın çektiği çile, yaşadığı çetin serüven bizi ilgilendirir, duygulandırır, gözyaşımızın akmasına neden olur. Büyük ozanlar da böyle her çağ ve her yerde insanın başından geçenleri güzel bir dille, uygun bir deyiş ve anlatıyla ortaya seren kimselerdir. Homeros büyüktür, çünkü hem büyük bir insan olayını ele almış, hem de o olayı görkemli bir dille başka insanlara aktarmayı, belleklere yerleştirmeyi başarmıştır. Evet, büyük bir yıkıma uğramıştır Troya kenti, insanlar ölmüş, öldürmüş, kanlar akmış, analar, eşler, çocuklar umulmadık acılar çekmişlerdir; Troya tarihte çok

talihsiz bir kent diye geçer, yerle bir edilmiştir çünkü sonunda, ama yüzyılların ötesinden, yukardan, tepeden kuşbakışı bakılırsa, yalnız insan değerleri göz önünde tutulursa, Troya pek az kente vergi bir tarih yaşamıştır, o bakımdan talihlidir, çünkü günümüze dek sürdürebilmiştir anısını, ününü. Aynı ün Bizim Çanakkale Savaşımızı da yüceltmektedir: Conkbayırında Mustafa Kemal tarih kahramanlarının en sevimlisi olarak dikilir karşımıza. Hektor Troya'yı kurtaramamıştı, ama bizim gözbebeğimiz, biricik Atatürk'ümüz geceleri Çanakkale'deki kayada ışıl ışıl parıldayan imgesi ile karadan, denizden gelen insanların gözüne bir zafer anıtı gibi dikilir. İki büklüm ilerlemektedir dik yamaçlardan, sırtında bir ulusun, yalnız bir ulusun değil, bütün bir insanlığın sorumluluk yükünü taşıyarak ve zar zor tırmanmaktadır kurtuluşa doğru, ölümü hiçe sayarak ve ardından nice nice genç erleri sürükleyerek ölümsüzlüğe doğru. Bu ışıklı anıt, karşısında Seddülbahir'in Şehitler Abidesi ile, bu yörede binlerce yıldan beri oynanan büyük bir dramı ne güzel simgeler! Tarih bu kayalara, bu topraklara silinmez çizgilerle kazmıştır bu insanlık olayını ve Kazdağı'ndan ya da Hisarlık Tepesinden esen yel de, Boğazın serin serin akan dalgacıkları da hep aynı kahramanlık türküsünü çağırır, birbirine yansıtır gibidir ötelerden ötelere.

Ama "Kendini duyguna bıraktın" diyeceksin, Gül'üm. "Hani geziye çıkacaktık Çanakkale'ye?"

Çanakkale'ye nasıl gidilir, İstanbul'dan nasıl gidilir? Bugün en kestirmesi otobüsle gitmektir. Bir zamanlar Çanakkale'nin bir havaalanı vardı, derme çatma, ufacık uçaklar inerdi oraya, bugün kalmadı o, denizden de varılır Çanakkale'ye, denizden Boğazlara girmek de bir başka güzeldir, bir başka duyarlık verir insana. Ben bir gece dört sularında Boğazdan İmroz Adasına doğru yola çıktı-

ğımızı anımsıyorum. Akıntılı, dalgalıdır Boğaz, gün doğdu mu, ufak tekneyle dalgalara karşı koymak güçtür, sakıncalı olur. Onun için tan yeri ağarmadan demir almıştık. Püfür püfür gidiyorduk, yüreğimiz küt küt vuruyordu, Boğaza doğru ilerleyen koca koca vapurların karaltısı dağ gibi yükseliyordu ikide birde çöp gibi teknemizin karşısında. Ufacık fenerimiz neydi ki engin karanlığın içinde, ezilecek miydik biz de, bir zamanlar Nabolant gemisinin Dumlupınar denizaltımızı derin sulara batırıp geçtiği gibi? Sesler bu kez denizin dibinden de yankılanıyor, bize acılı iniltiler duyuruyor gibiydi. Ne korktuk, ne korktuktu, sabah olup da karşımızda gündüz gözüyle İmroz kayalıklarının gümüşi bir duvar gibi yükseldiğini görünceye dek... Kendimizi avutalım, korku ve kuşkumuzdan arınalım diye bir şişenin içine bir yazı yazıp imzalarımızı da atmıştık, şişeyi de denize salmıştık, biri bulup da bize bir haber ulaştırır diye. Hiçbir şey gelmedi oysa, şişemiz batmış gitmiştir denizin dibine, ama o gecenin o korkulu havasını böylece dağıtmış olduk, insanlarla, bilmediğimiz, tanımadığımız insanlarla bir giz dolu ilişki kurmağa çalıştığımız için.

İşte o gece Boğazın söylenceleri canlı canlı yaşadı belleğimizde, doğayla sarmaş dolaş oldukları için bu söylenceler bizim gözümüzde, dilimizde de bir gerçeklik kazandılar. Bu söylenceleri anlatayım şimdi size.

Her Türk genci yurdunun çeşitli yörelerini bilmeli, gerekirse onları yabancılara tanıtacak kadar bilgi edinmelidir. Bir zamanlar –çok uzun bir süre önce bile değil– Türkiye'deki tarih anıtlarını gezmek için yabancı gezginler yanlarına dışardan rehberler alırlar da öyle gelirlerdi bize. Bugün tercüman-rehberlik diye bir meslek gelişmiştir, üniversite gençlerimizden birçokları bu işe yönelmişler, hem yurdumuzun varlıklarına sahip çıktığımızı göster-

mekteler, hem de önemli bir kazanç kapısı açmışlardır kendilerine. Öyle ki kimi gençler yükseköğretimde seçtikleri mesleğe, daha verimli bir yol açan tercüman-rehberliği yeğlemektedirler. İşte bunun içindir ki Boğazlara gelindiğinde oraları ile ilgili söylenceleri tatlı bir dille anlatmak gerekir.

Bu söylencelerin en başında Çanakkale Boğazının adını açıklayan masal gelir.

Helle'nin Denizi

İlkçağda Boğazlara Hellespontos denirdi: Helle Denizi. Pontos deniz anlamına geldiğine göre, Helle kimdi? Masal şöyle anlatılır:

Athamas adında bir kral varmış, kendisi yel tanrının oğluymuş, bir de bulutların ecesi, adı bulut anlamına gelen Nephele ile evlenmiş, ondan iki çocuğu olmuş, biri erkek Phriksos, öteki kız Helle. –Yunan mitolojisinde geçen adları Türkçeye aktarırken, Yunanca yazışı bizim harflerle olduğu gibi karşılamayı en uygun bulurum öteden beri, çünkü okunması biraz zor görünse de başlangıçta, en az karışıklığa neden olan gene de bu yoldur. Ayrıca burada anlatacağım söylenceleri, istersen, benim Mitoloji Sözlüğümde (Remzi Kitabevi, İstanbul 1972) de bulabilirsin.– Evet, Kral bir bulut tanrıçası ile evlenmiş, ama uzun sürmemiş bu evlilik, boşamış Nephele'yi, üstüne bir başka kadınla evlenmiş. Üvey anaları kıskanırmış Nephele'nin çocuklarını, onları yok etmek için kötü bir düzen kurmuş, o yıl ülkede kıtlık varmış, kraliçe bir falcı bulmuş, ona kıtlığa son vermek için Kralın oğlu ile kızını kurban etmesi gerektiğini söyletmiş. O eski zamanlarda tanrılara insan kurban edilirmiş demek. Kral da üzülmüş, yakınmış, ama tanrı buyruğunu yerine getirmekten başka çare

de bulamamış. Çocukları sunağa çıkarmışlar, tam keseceklermiş ki bulutların ecesi bir kanatlı koç uçurmuş oraya, koç iki çocuğu sırtına alıp havalanmış. Bu koçun postu altındandı, derler. Ne var ki havalarda Yunanistan'ı Küçük Asya'dan ayıran boğazın üstünden geçerken, küçük Helle kaymış, tutunamamış ve denize düşmüş. O yüzden işte Hellespontos, Helle Denizi demişler Çanakkale Boğazına. Masal burada bitmez, Phriksos Karadeniz ülkesine varır, ora kralınca iyi karşılanır, armağan olarak da koçu kesip postunu verir krala. Daha sonraları bir mağarada saklanan postu geri almak için Yunanistan'dan Argonaut denilen kahramanlar Karadeniz ülkesine sefer etmişler, bir sürü korkunç olaylar olmuş. Ama bunlar bizi ilgilendirmez şimdilik.

İkinci masalımız bir sevi öyküsüdür. Öyle de güzel ve insanca ki, başka yerler de öyküyü benimsemiş, başka başka adlarla dile getirirler. İstanbul Boğazının Kızkulesi için anlatılır örneğin, yanılmıyorsam Mersin ile Silifke arası Akdeniz kıyısının karşısındaki Kızkalesi için de buna benzer bir öykü anlatılır. Boğazın en dar olduğu Narâ Burnunda eski zamanlarda biri Sestos, biri Abydos adlı iki kent varmış, Abydos Anadolu kıyısında, Sestos da karşıki Trakya kıyısındaymış. Abydos'ta bir kral oğlu yaşarmış, adı Leandros, Sestos'ta da sevgi tanrıçası Aphrodite'nin hizmetinde bir kız, adı Hero. Hero ile Leandros gönül vermişler birbirlerine. İki genç bir bahar günü Adonis şenliklerinde görmüşler birbirlerini. Adonis, yahut Tammuz (ki Temmuz ayının adı ondan gelir) ağaç kabuğundan doğmuş, dal gibi körpe bir çocukmuş. Tanrıça Aphrodite onu görür görmez, vurulmuş güzelliğine, çocuğu yeraltı tanrıçası Persephone'ye vermiş büyütsün diye. Ne var ki karanlık ülkenin kraliçesi de tutulmuş çocuğa, büyüyünce onu geri vermek istememiş sevgi tanrı-

çasına. Tanrılar babası Zeus, kızlarının arasını bulmak için, "Adonis yılın üçte birini yeryüzünde Aphrodite ile, üçte birini yeraltında Persephone ile, geri kalanını da kendi nerede dilerse orada geçirecek" diye kesip atmış. Ama Adonis yılın sekiz ayını yeryüzünde, ancak dört ayını karanlık ülkede geçirmeyi yeğlemiş. Persephone de kıskandığından bir yaban domuzu salmış ormanlara, hayvan Adonis'i avlanırken yaralamış öldürmüş. Can çekişen sevgilisinin yanına koşarken Aphrodite'nin ayağına bir gül dikeni batmış. O güne dek beyaz olan gül, tanrıçanın kanıyla al renge boyanmış. Tanrıça, Adonis'in gövdesinde ne kadar kan damlası varsa, o kadar gözyaşı dökmüş, toprağa dökülen her damla kandan bir lale, her damla yaştan bir gül fışkırmış. Bundan böyle de kadınlar bahar bayramlarında "Ah Adonis! Vah Adonis!" diye dövünürler, yas törenleri yaparlarmış. Adonis, kışın solup yeraltına saklanan, ilkyazla gün ışığına çıkıp toprakları bezeyen bitkileri, çiçekleri simgelemektedir besbelli. İşte böyle bir bayramda vurulmuşlar birbirlerine. Ama Hero tanrıçanın tapımına koşulu olduğundan evlenmelerine olanak yokmuş. Sestos'taki bir kulede yaşarmış Hero, Leandros ise Anadolu yakasından karşıya geçmek için yanıp tutuşurmuş. Bir gece kulenin üstünde bir ışık yandığını görmüş, Hero kuleye çıkmış elindeki çırayı sallayarak "Gel, gel!" diye çağırıyormuş sevgilisini. Leandros kendini denize atmış ve ayın suda çizdiği ışık yolunu izleyerek yüzmüş kuleye kadar. Dayanıklı bir yüzücüymüş, karşı koymuş Boğazın akıntılarına ve kuleye varır varmaz koşmuş Hero'ya sarılmaya. Sabaha kadar sevişmişler, tan ağarınca Leandros gene Abydos'a dönmüş yüze yüze.

Bir gece, bir gece daha, her gece Leandros kulede sallanan çıraya doğru yüzüyor, kuleye çıkıp kavuşuyormuş

Hero'ya. Yaz geçmiş, dondurucu poyrazlar esmeye başlamış. Ne var ki Sestos kulesindeki ateşin yandığını gördü mü, ne soğuk, ne dalga, ne yeller durdurabiliyormuş delikanlıyı. Denize dalıp koca dalgaları yara yara yüzüyor, yorgunluğunu duymadan varıyormuş karşı kıyıya. Hero korkmaya başlamıştı, ama gelme diyemiyordu sevgilisine. Bir gece fırtına daha sert esti, Hero'nun elindeki çırayı söndürdü. Dağ gibi yükselen dalgaların içinde çırpınan Leandros yolunu bulamaz oldu. Delikanlı bütün gücüyle karşı koymaya çalıştı, ama ay ışığını kara bulutlar sarmıştı, akıntı onu Sestos'tan çok ötelere atıyordu. Leandros'un yüreğinde ateş yanıyordu daha, ama kollarının bacaklarının gücü tükenmişti. Buz gibi bir donukluk sarmıştı gövdesini. Ne olduğunu anlamadan bıraktı kendini denize. Dalga sabaha karşı attı ölüsünü kıyıya. Kurşun gibi bir sabahtı. Hero sönen çırağını gene yakmış, korkulu bakışlarla tarıyordu denizi. Kıyıya çarpan ölüyü görünce, sevgilisine ölümde olsun kavuşmak için kendini denize attı.

Boğazın suları işte böyle acımasızdır. İnsan istemlerini çok kez boşa çıkarırlar. Sevgilisine kavuşmak için değil, bambaşka bir amaçla İranlıların kralı Kserkses de Boğazı geçmeye çalıştı. Bu şimdi anlatacağım masal değil, gerçektir, olmuş olay, yani tarihtir ve bunu bize tarihin babası denilen Herodot anlatır. Herodot eskiden Halikarnas diye anılan Bodrum'da doğmuştur, bilirsin. Anadolu'nun en eski ve en ayrıntılı tarihini ona borçluyuz. Kserkses'in İran'dan gelme ordularını Asya'dan Avrupa'ya geçirmek için Boğazlar üstünde bir köprü kurmaya nasıl giriştiğini öyle canlı bir dille anlatır ki Herodot, onun yapıtından bir parça okutacağım sana. Müntekim Ökmen'in Türkçeleştirdiği *Herodot Tarihi* kitabından (Remzi Kitabevi, İstanbul 1973) alıyorum bu parçayı.

"Abydos'a gitmek üzere hazırlıklara başladı, bu arada Hellespontos'ta Asya ile Avrupa'yı birleştirecek bir köprü için boyunduruk kuruluyordu... Abydos'tan başlayarak, kıyının bu noktasına doğru köprü kurmakla görevli olan işçiler iki köprü yapıyorlardı; birisi için Fenikeliler beyaz keten kenevir lifi, öbürü için Mısırlılar papirüs lifi kullanıyorlardı. Abydos'tan karşı kıyı yedi staddır (Yunan uzunluk ölçülerine göre 1 stad 177,6 metredir). O büyük fırtına çıktığı zaman iki kıyı artık birleşmişti, bütün halatlar koptu, sonuna gelmiş olan iş mahvoldu.

Bunu duyan Kserkses fena öfkelendi; Hellespontos'a üç yüz sopa çekilmesini ve bir çift bukağı takılmasını emretti. Hatta bunu bile işittim: Cellatlar göndermiş, Hellespontos'u kızgın demirle dağlayın, demiş. Denizi döverlerken çılgın olduğu kadar bayağı küfürler de savuracaklardı: 'Deniz, deniz, sana bu cezayı efendin çektiriyor, çünkü ondan hiçbir kötülük görmediğin halde, sen ona kötülük ettin. İstesen de istemesen de Büyük Kral seni geçecek. Hiç kimsenin sana kurban kesmemesi haklı, çünkü sen suları pis ve acı bir dereden başka bir şey değilsin.' Denize uyguladığı cezalar bunlardı; köprü yapımı ile görevli olanlara gelince, onların da kafalarını kestirdi.

Büyük işler yapan adamlar nankör işlerinin kurbanı oldular, yeni mühendisler geçti işin başına. Bakınız nasıl attılar köprüleri: Elli kürekli gemilerden ve triremlerden (yani üst üste üç sıra kürekli gemilerden) üç yüz altmış tanesini yan yana bağlayıp köprü taşımalığı olarak koydular, bu denizden yana olandı, öbür yan için de taşımalık olarak üç yüz on dört gemi kullandılar; gemilerin eksenleri Hellespontos'un akıntısına paralel düşüyorlardı ve böylece akıntı halatlara binen yükü artırmış oluyordu; birbirine bağlı olan gemileri ayrıca çok büyük demirler

atarak pekiştirdiler... Bu bittikten sonra, karadan başlayarak, halatları çekmeye giriştiler, bu iş için ağaç bucurgatlar kullanıyorlardı... Köprünün çatısı böylece çatıldıktan sonra, köprünün enine uygun büyük kalaslar kesildi; bunlar da peş peşe dizildikten sonra üstten bağladılar; daha sonra bunların üzerine güzelce bir tahta taban döşediler; üzerine bir kat toprak çektiler; düzelttiler; en son iki yanına korkuluklar koydular, yük hayvanları ve atlar denizden ürkmesinler diye."

Bu parçayı sana olduğu gibi, uzun uzun vermemin nedeni, anlamış olacaksın, İstanbul Boğazının Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci yıldönümü için açılışını anımsatıyor da ondandır. Düşün, insanlar iki bin şu kadar yıl önce de ne büyük işlere girişmişler. Çanakkale Boğazında gemilerden bir köprü kurmak!.. Ve de başarmışlar, bilirsin İran kralı milyonlarca askerden bir araya gelen koca ordusunu geçirir Avrupa'ya ve Yunanlılarla bir sürü savaşa girişir karadan da, denizden de. Ama sonunu getiremez ya, koca ordusunun kalıntıları zar zor döner Asya'ya, donanması da paramparça olur Salamis Savaşında.

Şimdi seni duyar gibi oluyorum, Gül'üm, bana şöyle diyeceksin:

– Hani Homeros'u bana anlatacaktın? Söylenceler, savaşlar, ne oluyoruz yani? Tarihten pek hoşlanmam bilirsin.

Evet Homeros'u anlatacağım, gerçi kendisi üstüne adından başka bir şey bilmediğimiz halde, her biri altı- yedi bin dizelik büyük iki destan bıraktı bize. Onları anlayarak, yaşayarak okursak, ozan olarak Homeros'u tanımış oluruz. Ama bir ozanı yaşamak ne demek, bir düşündün mü? Homeros'u imgeleri, gür bir siyah sakalla gösterirler, kimine göre de gözleri kördü. Ama ben inanmam kör olduğuna, bu adam neleri görmüş, nice gözle görüleni ayrın-

tılarına dek anlatmış, betimlemiştir. Kör insan görebilir mi, bilebilir mi bunca şeyi?

– Neden bilmesin! Aşık Veysel de kör değil miydi?

Hakkın var, kördü, ama doğuştan kör değildi, bu bir, ikincisi ve şimdi sana anlatmaya çalışacağım çok önemlidir sanıyorum, ikincisi bizim âşıklar, ozanlar bir sözlü geleneğe dayanırlar, olayları bunca ayrıntıları ile dile getirirlerse de, dedelerinden, ustalarından öğrendikleri, ezberledikleri gibi anlatırlar.

– İyi ya, Homeros da öyle değil mi? Homeros da sözlü bir gelenekten doğma, bizim halk ozanları gibi bir ozan değil mi?

Öyledir belki. Ne var ki Homeros'tan önceki bir ozandan bir tek dize olsun geçmemiştir elimize. Bu dokunduğun nokta bir sorun olmuştur, dil ve yazın bilimi ile uğraşan binlerce bilginin, yazarın, düşünürün çözümleyemedikleri bir sorun. Batı yazınının başlıca sorunu. Nasıl olmuş da bu kadar büyük bir eser bırakmış bir ozanın adından başka bir şey bilmiyoruz? Hoş adından da pek emin değiliz ya, kendisi kendi yapıtında bir kez olsun adını vermiyor. İşte onun içindir ki bu olağanüstü yeteneği, bu şaşılası derin çığır açan ozanı çevresi ile, bugün gördüklerimizle anlamak, anlatmak zorundayız. Bir şey bilmiyoruz, bugün gördüklerimiz, bildiklerimizle onu kavramaya çalışmalıyız. Onunla aramızdan nerdeyse üç bin yıl geçmiş, geçmiş ama doğa üç bin yılda değişmiş değildir, insan da, Homeros'un yapıtlarında yaşar gördüğümüz insan da pek o kadar değişmemiş, bizden ayrı değil, bizim gibi düşünüyor, bizim gibi çabalıyor, savaşıyor, bizim gibi anasını, babasını, eşini, çocuğunu seviyor, düşmanını alt etmeğe çalışıyor, değerlere inanıyor, görevler ödevler biliyor, yani kısacası yaşıyor bizim gibi. Üstelik de bizim çevremizde yaşıyor. Dedim ya Troya Çanakka-

le'nin birkaç kilometre ötesinde Hisarlık Tepesinde ufak ama çok anlamlı bir ören, bir kazı yeri olarak kalmıştır günümüze. Orasını, oralarını görmemiz, bilmemiz, oranın havasını solumamız gerek ki anlayalım Homeros'u. Yaşamadan sevebilir miyiz bir yapıtı, sevmeden de anlayabilir miyiz?

– Peki nasıl seveceğiz buraları? İlle de sevmek mi gerek?

Bence öyle. Sen "Tarihi sevmiyorum" diyorsun, neden sevmiyorsun? Çünkü yaşamıyorsun tarihi. Tarih sana ezberlenecek ölü bilgiler gibi görünüyor, sayılar ezberlemekten, padişah adlarını bellemekten, bir sürü savaş adı sıralamaktan başka bir şeye yaramıyor sana okullarda öğretilen tarih. Oysa tarih bu değil ki. Tarihtekiler, bir zamanlar bizim gibi yaşamı yaşamış kişiler; ister kral, padişah, savaşçı kahraman, ya da er kişi olsun, bizim gibi insanlar hepsi; kılığı kıyafeti, dili sözü sazı bizden ayrı da olsa bizden pek ayrı değil. Ama işte onun yaşantısını kavrayabilmemiz için bir çaba göstermemiz gerek, bir gözle görme, bir imgelemde yaşatma çabası. Onu yaptın mı, canlanıverir tarih, çok da meraklı bir konu olur, çünkü sen bugünkü dar çerçeven içinde değil, yüzyılların akıntısı içinde çok renkli, cıvıl cıvıl bir yaşantı yaşamış olursun. Hani roman okuduğunda nasıl merakla sürükleniverirsen olaylardan olaylara, nasıl roman kişilerinin dertlerine, sevinçlerine, sevgilerine ortak olursan, öyle. Hem sinemaya gittiğinde nasıl bütün benliğinle yaşarsın filmi, nasıl sonunda iyi bir bitime varılırsa, sevinir rahatlarsın, nasıl fena biterse üzülürsün ve sokağa çıktığında nasıl filmde gördüğün yaşantı bir süre senin içinde yaşar, ondan kurtulamazsın, işte böyledir tarih. Öyle olmalıdır, öyle anlatılmalıdır canlı canlı. Hem düşündün mü, sinema tarihten ne çok yararlanmaktadır. Bunca tarihsel filmler çevrilir,

her çağdan olaylar canlandırılır, şövalyelik filmleri, giderek kovboy filmleri bile tarihten esinlenmiştir.

– Anlamadım, nereye varmak istiyorsun? Konudan uzaklaşıyorsun habire.

Yok yok, sana söylemek istediğim şu: Ben sana Homeros'u kuru kuru anlatmam, çünkü öyle anlatsam, sevmezsin onu, okumazsın bu kitabı. Ben sana Homeros'u bugünkü çevresinin içinde anlatmak istiyorum, yaşatmak istiyorum yani. Onun için de daha Homeros'a gelmeden bir başka konu ele alacağım.

– Uzatıyorsun epeyce, ama anlat bakalım ne anlatacaksan.

Ben sana yaşadığım bir geziyi anlatacağım. Sen de katılabilirdin bu geziye, yarın sen de katılırsın, sen de Gül, Sevgi ya da Leyla, Çınar ya da Mustafa, adın ne olursa olsun, binlerce güzelim kız erkek adı Türkçemin, sevimli gençleri yurdumun, bu geziyi yapmalısın, hem uzak hem de yakın tarihini anlamak için üstünde yaşadığın bu toprakların. Troya Çanakkale'ye yakın ya, Troya Savaşı Batının Anadolu topraklarına bir saldırısı ya, bunları söyledim sanıyorum başında sözümün. Homeros'un İlyada'sı da bu Troya denilen kentin başına gelen büyük bir olayı, korkunç bir savaşı anlatır. Savaş on yıl sürmüş, on yıl da savaşa hazırlıkla geçmiş, koca İlyon düştükten sonra sağ kalan savaşçılar yurtlarına dönmek için bir on yıl da denizde sürünmüşler. Etti mi sana otuz yıllık bir olay?

– İnandın mı bu otuz yıl masalına? Eski çağlarda savaşlar uzun sürermiş, hoş yakın tarihimizde de birkaç yıl sürdüğünü görmüyor muyuz? Atom bombası atılmasaydı Hiroşima'ya, daha sürerdi belki İkinci Dünya Savaşı. Ya Vietnam Savaşı ne kadar sürdü!?

Ne akıllı gencimsin benim! Evet, savaşlar sürer ne yazık ki, üstelik ozanlar anlattıkları olaylara önem vermek

için zaman yükü ile de yüklerler onları. Benim belirtmek istediğim savaşın gerçek süresi değildir, o "tarih tekerrürdür" sözüne de değinmiştim bu bölümün başında. İstediğim senin tarih olayları olsun, yazın yapıtları olsun onlar üstüne düşünmeni sağlamaktır.

– Düşünmek de ne demek burada? Ne düşüneyim istiyorsun?

İyiyi kötüyü düşünmeni, yani her olayı değerlendirmeni. Bir savaş olmuşsa neden olmuş, nasıl olmuş, ne sonuç vermiş ve başlangıcı sonu ile bu olan ne imiş, ona adını vermeni, sonra da değer ölçülerine göre bir sıraya koymanı.

– Ahlak dersi mi çıkarayım istiyorsun?

Eh, biraz öyle. Her insanın içinde büyüdüğü çevreye, gelenek ve göreneklerine göre değer ölçüleri vardır, ama bunlar uluslararası, insanlar arası diyeceğim değer ölçülerine dayanır. Dünyanın hiçbir yerinde, adam öldür, hırsızlık yap, yurdunu ya da kardeşini sat, demez hiçbir sağtöre. Yazın yapıtları da bize olaylar, durumlar, doğadan görüntüler anlatırlar ama iyi ve güzel dediğimiz yapıtların hepsi de iyiyi kötüden ayırmayı öğretirler bize. Bunu başardılar mı, insan değerlerini başarıyla dile getirdiler mi yani, o zaman "güzel yapıt" deriz onlara ve çağlar boyunca dayanır bu yapıtlar. Ölümsüzlük kazanırlar, ülkeden ülkeye, çağdan çağa canlı canlı aktarılırlar. Homeros'un yapıtı da böyle bir yapıttır. Baksana üç bin yıla yakın bir zamanı aşmış da unutulmadan gelmiş zamanımıza, bunca çevirmen de, biz de uğraşmışız onu dilimize çevirmeye.

Ama şimdi fazlaca sabırsızlandığını görüyorum. Hani geziye çıkıyorduk diyeceksin. Evet, geziye çıkacağız, bekle biraz, geziye hazırlıktı bütün bunlar. Gezi dediğin hazırlıkla olur. İnsan yalnız görmeye can attığını görür, ön-

ceden merakla bilmek istediğini görür, yoksa hiçbir şey görmez, kör gözle dolaşır güzelim dünyayı, pırıl pırıl renklerini algılamadan.

Benim sana gezdirmek istediğim yerler Çanakkale Savaşının olduğu yerlerdir. Neden istiyorum? Çünkü oraları tarihle yoğurulmuş topraklardır ve büyük bir anlam taşırlar. İyiyi kötüyü yansıtırlar, tıpkı Homeros destanlarının da bu insanca değerleri yansıttıkları gibi.

– Gene de konuya gelemedin. Başlasana bu geziye!

Çanakkale Savaşını Yaşayalım

Birkaç yıl önceydi, bir grup arkadaş Çanakkale'ye gittik, orada Güngör Dilmen'in babası vardır. Güngör Dilmen'i bilirsin, "Midas'ın kulakları eşşşek kulakları" deyip kahkahalarla güldüğünü anımsıyorum, daha çocuktun o oyun oynandığında, tiyatroda görüp, radyoda dinlediğinde. Evet Güngör Dilmen'in babası Çanakkale Savaşının geçtiği yerleri, oradaki savaş alanlarının uzun yıllar koruyuculuğunu yaptığı için bilir. Otobüsle Çanakkale'ye vardık, bir bahar günüydü, ama Boğazın soğuk rüzgârı esiyordu habire. Boğazı bir motorla geçtik, sonra bir cipe bindik ve tarihte adlarını duyduğumuz birçok yerlerden, Eceabat'tan, Maydos'tan, Seddülbahir'den geçerek, kafamızda daha birçok adlar hora teperek gidiyorduk: Conkbayırı, Kocaçimentepe, Anzak Koyu, Anafartalar, Sarıbayır, Arıburun... Görecektik buraları, içimiz içimize sığmıyordu. Solumuzda, uzakta bir anıt dikiliyordu göklere, Çanakkale şehitlerinin anısına betondan bir dev kapı gibi kurulmuş bir anıt. Yüreklerimiz çarpıyordu hızlı hızlı, Mustafa Kemal çarpıyordu. Kulaklarımıza da sesler geliyordu. Hani okursun tarih kitaplarında; biri elime geçti şimdi, bir yabancının, Lord Kinross adlı bir

İngiliz tarihçinin kitabı. Dinle, bu yabancı bile ne duyguyla anlatmış olayları:

"Mustafa Kemal, kendisi, bir bölüğün başında atını ileri sürerek pusula ve harita yardımıyla yolu buldu. Kocaçimentepe'den aşağı bakınca ışıltılı denizin üzerine serpilmiş duran düşman gemilerini gördü. Anzaklar" –bu Anzak dedikleri İngilizlerin Avustralya ve Yeni Zelanda'dan getirip savaşa sürdükleri askerlerdir, yüz binlerce habersiz genç, çıkarma yapmışlardır sonradan adlarını alacak koya, çoğu çıkarma anında can vermiştir, oracıkta, dimdik, çalılar, dikenlerle örtülü engebeli araziye tırmanmaya çalışırken, ama sonra anlatırım orasını– "arazinin oldukça çetin olan engellerine rağmen ancak zayıf bir direnmeyle karşılaşarak dağın batı yamaçlarına doğru ilerlemeye başladılar. Mustafa Kemal, aşağıdaki tepeler ilerleyişi görmesine engel oldukları halde, erlerin dik bayırı tırmanmaktan yorulmuş olduklarını görerek subaylara on dakikalık bir mola vermelerini emretti. Sonra kendisi, yanında maiyetinden birkaç kişiyle birlikte Conkbayırı'na doğru yollandı. Önce at üstünde gidiyorlardı, fakat arazi çok arızalı olduğu için indiler ve yollarına yaya olarak devam ettiler. Tepeye yaklaştıkları sırada sırttan aşağıya koşarak inen tam ricat halinde bir bölük askerle karşılaştılar. Bu, düşman çıkarmasını gözetlemek için gönderilmiş ileri karakol birliği idi ve üç saattir düşmana karşı koymakta olan tek kuvvetti.

Mustafa Kemal onları durdurarak, 'Ne oluyor?' diye sordu. 'Neden kaçıyorsunuz?'

'Geliyorlar! Geliyorlar!' cevabını aldı.

'Kim geliyor?'

'Düşman geliyor, efendim. İngiliz, İngiliz.'

Mustafa Kemal, 'Nerede?' diye sordu.

Askerler yamacın altında fundalık bir arazi parçasını

gösterdiler. Bir dizi Avustralyalı burada serbestçe ilerliyordu. Mustafa Kemal'e, dinlensinler diye geride bırakmış olduğu kendi askerlerinden daha yakındılar. O anda, sonradan söylediği gibi 'belki mantıkla, belki de içgüdüyle', ricat eden askerlere: 'Düşmandan kaçılmaz!' dedi.

Erler, 'Cephanemiz kalmadı,' diye itiraz ettiler.

Mustafa Kemal, 'Süngüleriniz var ya!' dedi. Süngü takıp yere yatmalarını emretti. Geriye bir subay göndererek kendi piyade erleriyle mümkün olduğu kadar cebel topçusunun son hızla gelmesini söyledi. Arkadan, kendi anlattığı gibi, 'Bizimkiler yere yatınca düşman da yere yattı. Böylece bir anlık bir zamanı kazanmış olduk.'

Bu bir anda Anzaklar bir tereddüt geçirdiler ki yarımadanın kaderini tayin eden belki de bu oldu. Onların bu tereddüdü sırasında 57. Alay yaklaşmaktaydı. Mustafa Kemal Alayı doğruca savaşa sürdü. Kendisi atıyla en önde gidiyor ve askerleri sarsılmaz bir enerjiyle sırtın yukarısına gönderiyordu. Dağ bataryalarını sırta yerleştirirken topların yerlerine konmasına yardım etti. Harekâtı, kendi güvenliğine hiç önem vermeden, ufuk çizgisinin üstünden yönetiyordu. Verdiği bir günlük emirde: 'Size ben taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum... Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimizi başka kuvvetler ve başka kumandanlar alabilir' diyordu. Gerçekten de o çarpışmanın sonunda 57. Alayın hemen hemen bütün erleri ölmüş bulunuyordu. Düşman tüfeklerinin açtığı ateş perdesi arasından, durmadan hücum ederek, Türk ordusunun tarihinde ölmezliğe eriştiler."

Ölmezlik demiştik. İnsanın erişmeğe çalışabileceği başka bir erek var mıdır ki? Kahraman olan burada yalnız Mustafa Kemal değil, adlı adsız o erlerin hepsi. Kahraman olmak yalnız ölüme yiğitçe göğüs germek değildir, uğruna can verdiği ülkünün hak yolunda insanca bir ül-

kü olması gerekir. Yoksa, insanlığa bir faydası dokunmayacaksa bu ölümün, ne işe yarar ölmek, can vermek? İşte ülkünün işe yararlığı ya da yaramazlığı sonradan belli olur, tarih saptar bunu, ünü ölmezliğe erişirse, ülkü yerindeydi demek, unutulup giderse, yararsız, sapık bir inançtı demek.

– Peki nerden anlayacak insan ülküsünün yararlı olup olmadığını, madem ölmeden belli olmaz bu? Nerden bilecek doğru yolda mı, değil mi?

İşte onu insana akıl gösterir. Demin söz etmiştik ya, değerler vardır, insanca, değişmez değerler. Onlara bağlı kalındı mı, doğru yolda yürünür, yaşanır ya da ölünür, pek bir ayrım yoktur arada. Yani demek istediğim şu: İnsan ille de ölmek zorunda değildir insan kahramanı olmak için. Bak Mustafa Kemal ölmedi Çanakkale Savaşında, oysa ölümü göze almıştı, en ön safta yürüyordu, kendini korumadan. Askerlerine yardım ediyordu. Davasının doğru olduğuna öylesine emindi ki, onun gözünde yaşam da ölüm de hep birdi. Haklı çıktı. Daha sonra başka bir kahramandan, Troya'nın başkomutanı Hektor'dan söz edeceğiz. O ölür, ama Mustafa Kemal gibi emin de değildir tuttuğu yolun doğru yol olduğuna, bir ara ikirciklidir, düşman karşısında kaçıp canını kurtarsın mı, yoksa can versin mi düşman kılıcı altında? Bunu düşünmesi de yalnız kendi çıkarı için değil, asıl düşündüğü yurdunun çıkarıdır, ölmesi mi, yaşaması mı daha faydalıdır Troya için, ona karar veremez. Bu büyük bir dramdır işte. Ama oraya geçmeden gezimizi sürdürelim istiyorum.

Dilmen baba bizi götürüyordu. Dilmen babayı sana anlatmak isterim: Yusyuvarlak yüzlü, güleç, boyu kısacık, yaştan ana toprağa doğru daha da eğilmiş bir güzel insan. Yürüyordu önümüzde, Çanakkale Savaşını bizimle birlikte bir daha yaşamak onun güleç yüzüne bir acı

katmıştı. Bir koya çıktık: Anzak Koyu. Önümüzde Saroz Körfezi altınla gümüş parlıyordu güneşin ışınlarıyla. Bir koy, bir kumsal ve ötede... neydi? Ufacık bir alan, çiçek bahçesi mi, koştuk oraya doğru, kırmızı, mor, pembe, beyaz kır laleleri ve aralarında kutu gibi birçok taş dörtgenleri. Yaklaştık baktık, tarihler ve adlar yazılı bu ak kutuların üstünde: O gün Anzak Koyuna çıkıp da can veren gencecik askerlerin adları, karaya çıkmışlar ve toprağa ayak bastıkları an vurulmuşlar. Rüzgârda sallanan kır laleleri ezgiliyordu onların acı destanını sessizce, sade bir dille. İşte Dilmen baba o an başladı bize çıkarmayı anlatmaya, ters bir yazgıyla saldırgan erlerin nasıl yanıldıklarını, akıntıyla nasıl başka bir koya sürüklendiklerini ve neden hemen öldüklerini. Ama gel sana bunu Dilmen babanın ağzından duyduklarımı anımsamakla değil de, başka bir tarihçinin yazdığıyla anlatayım. Başka bir İngiliz, adı Alan Moorehead *Çanakkale Geçilmez* adlı kitabında (Milliyet Yayınları, Tarih Dizisi, İstanbul 1972) şöyle betimliyor çıkarmayı:

"Saat sabahın 2'sinden biraz önce *Queen, Prince of Wales* ve *London* savaş gemileri, Kabatepe açıklarındaki buluşma yerine vararak durmuşlar, filikalarını mayna etmişlerdi. İlk saldırıyı yapacak olan 1500 Avustralyalı, sessizce güvertede toplandılar. Son olarak sıcak kahvelerini içmişlerdi. Sonra ağır çantaları sırtlarında, silahları omuzlarına asılı, karanlıkta şeytan çarmıklarmdan indiler, tıklım tıklım filikalara doluşup oturdular. Gemiler filikaları sahile doğru çekerken ne konuşuluyor, ne sigara içiliyordu. Artık, önlerinde karanlık tepelerin şekilleri belirmeye başlamıştı. Bu koyu gölgenin ardından da, yarımadanın öteki tarafındaki Çanakkale'de, denizi tarayan Türk projektörlerinin ışıkları göğe yansıyordu.

Saat dörtte, sahile üç kilometre kala halatlar fora edil-

di. Savaş gemilerinin siyah gövdeleri gerilere doğru kayıp kayboldu. Sonra bir sıra işkampavyanın, sessizlikte insana anormal derecede patırtılı gelen makine sesleri arasında filikalar sahile doğru çekilmeye devam edildi. Hâlâ ortalıkta tek bir hayat belirtisi yoktu. Bir keresinde bir işaretçi, 'Sancak omuzlukta bir ışık!..' diye bağırdı. Ama bunun parlak bir yıldızdan başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Hâlâ işkampavyaların pat-pat'larından ve dalgaların kayalara çarpmasından başka bir ses işitilmiyordu. Plaja iki, üç metre yaklaşınca bu sefer işkampavyalar da halatları fora ettiler. Gemiciler küreklere asılmaya başladılar. Şafak söküyordu...

Askerler saatlerden beri filikadaydılar. Adaleleri sertleşmiş, uyuşmuştu. Beklemenin gerginliği dayanılmaz hale geliyordu. Düşman tarafından görülmemiş olmalarına inanılamazdı. Birden yarlardan bir roket yükseldi. Arkasından da şiddetli bir piyade ateşi koptu. İşte, sonunda aylardan beri talim ettikleri an gelip çatmıştı. Askerler filikadan denize atlayıp son elli metreyi yürüyerek geçmeye başladılar. Birkaç tanesi vuruldu. Birkaç tanesi de sırtlarındaki ağırlıkların etkisiyle boğuldular. Ama geri kalanı suların içinde ağır aksak sahile doğru ilerlediler. Sahilde bir grup Türk, onlara doğru koşuyordu. Alelacele bir hat teşkil ederek meşhur 'İmsi Yallah!..' haykırışlarıyla dominyon askerleri süngülerini takıp hücum ettiler. Birkaç dakika içinde önlerindeki askerler silahlarını atarak kaçtı. İlk Anzak mevzileri kazanılmıştı!..

Derken birden her şey ters gitmeye başladı. Askerlere, sahile varır varmaz birkaç yüz metrelik düz bir arazi bulacakları söylenmişti. Halbuki, bilmedikleri bir yar, önlerinde yükselmekteydi. Askerler köklere, çalılara tutunarak, postallarıyla kayalara basabilecek kadar kertikler açmaya çalışarak ileri atıldıkça, tepelerinden doğru ağır

bir ateş yemeye başladılar. Çok geçmeden çevreleri haykırışlar, ağlamalarla doldu. Pençeleri gevşedi, yuvarlanarak çalılıkların aralarına düştüler. Buralardan çıkış yollarını bulamadılar. İlk sırtlara varabilenler, düşmanın peşinden saldırmaya devam etti ve çarçabuk kayboldular. Artlarından gelenler de nereye gideceklerini bilmeden kendi başlarına, kendi bildiklerine, bambaşka yönlerde birtakım yeni yollar takip etmeye başladılar. Subaylar askerleriyle bağlantılarını kaybetti. Birlikler karmakarışık bir hale geldi. İşaretlemeler toptan çalışmaz oldu.

Güneş, ne Hamilton'un (İngiliz komutanının) ne de bir başkasının planlarında asla düşünülmeyecek bir manzarayı aydınlatmaktaydı. Birkaç bin metrekarelik bir alanda, bir düzine kadar boğuşma olmaktaydı. Bazı küçük Avustralya grupları, araziye bir iki kilometre kadar girebilmişlerdi. Ama pek çoğu sahile çakılıp kalmışlar, yarların, dikenli çalılıkların arasında sendeleyip durmaktaydılar. Artık herkes anlıyordu ki, hiç de Kabatepe Plajına çıkmamışlardı... Karanlıkta, haritada olmayan bir akıntı, filikaları düşünülen çıkarma yerinden bir mil kadar kuzeye sürüklemişti. Sarıbayır silsilelerinin ortalarında bir yerlerdeydiler şimdi..."

İşte bundan sonra önce anlattığımız Mustafa Kemal ve Türk askerlerinin kaçışı olayı gelir. Bunları yürürken ve biz de Conkbayırına tırmanırken yaşıyorduk. Dilmen baba, tarihte ve haritalarda adlarıyla anılan yerleri, tepeleri, koyları, daha sonra siperleri, mevzileri ve Mustafa Kemal'in Gelibolu Savaşına dönüm noktası olacak saldırının yapıldığı yeri gösterdi. Biz de daha neler, neler, ne kanlı olaylar yaşattık o gün belleğimize! Bunları sen de, sizler de güzelim Türk gençleri tarih sayfalarında yaşayabilirsiniz. Ama dayanamayacağım, Homeros'a, Hektor'a, Troya'ya geçmeden Çanakkale Zaferinin birkaç

anını daha alacağım bu satırlar arasına. Önce Mustafa Kemal'i Anafartalar'da görelim. Gene Moorehead'in kitabından alıyorum:

"Mustafa Kemal en sonra bütün cephenin denetimini eline almıştı. Sükûnetle, önce sabahleyin Conkbayırı'na yapılacağından emin olduğu saldırıya karşı gerekli tertibatı aldı. Sonra tümen komutanlığını başkasına devretti. Tümene, askerlere cesaret veren ve fedakârlıklarını öven bir ayrılık mesajı yazdı. Gece yarısından önce de atına binerek, Kuzeye, Anafarta sırtlarına doğru yola çıktı. Asıl tehlike şimdi buradaydı. Anafartalar henüz savaş görmemişti. Mustafa Kemal hatıra defterine, 'Dört aydır ilk olarak, az çok temiz bir havayı içime sindiriyorum' diye yazdı. 'Zira, Arıburnu ve dolaylarında teneffüs ettiğimiz hava çürümüş insan cesetlerinin kokusuyla zehirlenmişti.'

Hem kendine bakması, hem de kayıpların ağır olacağını sandığı Anafartalar cephesinde revir teşkilatı kurması için, tümen doktorunu da yanma almıştı. Mustafa Kemal üç gecedir uyku uyuyamamış, sadece yorgunluktan değil, aynı zamanda da bir türlü silkip atamadığı, sürekli bakım isteyen sıtma nöbetlerinden ötürü halsiz düşmüştü. Avurdu avurduna çökmüş, benzi sararmış; çukura batık gözlerine dalgın bir ifade gelmişti. Özellikle şu anda elinde ne kendinin, ne de düşmanının l uvvetine dair kesin bilgi olmayışından çok tasalanıyordu. Ama bu dış gerginliğinin ötesinde içi güvenlikle doluydu. Sorumluluk ona bir ilaç etkisi yapıyordu... Başka komutanların, hayatları, ya da meslekleri pahasına kaybetmiş oldukları bir savaşı devralmış olduğunun farkındaydı. Kendisi de başarısızlığa uğrayabilirdi. Ama bütün iradesi, bütün yurtseverliği, bütün ihtirası ve kendi kabiliyetine olan bütün inancıyla zafere ulaşmak isteğindeydi. Sonradan o geceki duygularını şöyle anlatacaktı: 'Böyle bir sorumluluğu yüklenmek kolay iş

değildi; ama zaten vatanım mahvolduktan sonra ben de yaşamamaya karar vermiş olduğum için bu sorumluluğu layık olduğu gururla üzerime aldım.'"

Gül'üm, bu satırları belleğinde tut, ilerde Hektor'un da savaş ve ölüm karşısında neler duyduğunu Homeros'un dilinden aktaracağım buraya. O zaman kahramanın ne olduğunu anlayacaksın, ister tarih öncesi eski çağlarda olsun, ister günümüzde olsun gerçek yurtsever hep aynı duyguları duymaktadır. İnsan hep o güzel insandır. Ne mutlu sana bana ki, çok yakınımızda böyle insan bir kahraman görmüşüz ve kurtuluşumuzu ona borçlu olduğumuzdan onu ölümsüz bir sevgi ile bağrımıza basmak fırsatını bulmuşuz! Anlıyor musun şimdi Mustafa Kemal'i neden senin de, benim de bu kadar çok sevdiğimizi? Bütün Anafartalar Savaşını buraya alacak değilim elbet, yerim yetmez, ama doyamıyorum, Mustafa Kemal'le ilgili daha birkaç satır alacağım:

"Mustafa Kemal hemen bir emir yazarak komutanın kendine geçtiğini bildirdi ve bir sırttan öbürüne kadar bütün cephe boyunca genel bir saldırı emri verdi... Sonra sabaha karşı saat 4.30'da atına bindi ve yanında birkaç subayla birlikte Büyük Anafarta Tepesinin ötesindeki bir gözleme yerine gitti. Yakında başlayacak olan çarpışmayı buradan izleyecek ve yönetecekti... Mustafa Kemal tümen komutanına kararın kesin olduğunu ve ikinci alay gelse de, gelmese de uygulayacağını bildirdi. O geceyi tümen karargâhında, her şeyi kendisi denetleyerek geçirdi. Bu uykusuz kaldığı dördüncü gece oluyordu; sıtmadan son derece rahatsız, ateşi yüksekti. Ama, dinlenmesine imkân yoktu. Bir yandan hücum düzenlerken, bir yandan da Anafartalar cephesini yönetmek zorundaydı... Şafaktan önce Mustafa Kemal çadırının önüne çıktı ve her şeyin hazır olup olmadığını görmek için çevresine bakındı.

Düşmana ancak yirmi metre kadar uzaklıkta olan gözetleme mevzilerine bir alay yerleştirmişti. Bunun otuz metre kadar gerisindeki bir başka hatta da, karanlığın da yardımıyla sessizce, iki alay daha sürmüştü. İlk saldırı tam bir sessizlik içinde yapılacaktı. Ne top, ne de tüfek atılması için kesin emir vermişti. Süngüden başka hiçbir silah kullanılmayacaktı. Her iki hattaki askerler de karanlıkta hiç ses çıkarmadan, hızla düşmanın üzerine atılacaklardı. Savaşın kaderi bu iki dakika içindeki sürprize bağlıydı. Ondan sonra ne alacağını olaylar gösterecekti.

Mustafa Kemal saatine baktı ve hemen hemen dört buçuk olduğunu gördü. Birkaç dakika sonra ortalık aydınlanacak ve düşman birbirine yakın kümelenmiş duran Türk askerlerini görebilecekti. Eğer görür ve ateş açarsa, hücum suya düşerdi. Mustafa Kemal ileriye doğru koştu. Tümen komutanı da yanma geldi. Öteki subaylarla bir arada erlerin önünde durdular. Mustafa Kemal siper boyunca ilerleyerek alçak sesle erlere talimat verdi: 'Askerlerim, karşınızdaki düşmanı muhakkak yeneceğiz. Yalnız acele etmeyin. Ben önden gideceğim. Kırbacımı kaldırır kaldırmaz hepiniz ileri atılın.' Sonra birkaç adım ilerledi ve kırbacını kaldırdı. Bir an içinde, erler süngü takmış, subaylar kılıçlarını çekmiş olarak sonradan kendi anlattığına göre, 'aslanlar gibi' karanlığın içine atıldılar. Bir an sonra düşman siperlerinden yalnız 'Allah! Allah!' sesleri duyuluyordu...

İngiliz askerleri davranmaya bile vakit bulamamışlardı... Hamilton'un kendi anlatışıyla, 'ezici düşman yığını tepeden bayırlardan sel gibi inerek sağ kanadını sarmış ve aşağıdaki hatları yarıp geçerek birliklerini aşağı silip süpürmüştü...

Ama İngiliz topları da Türklere tam bir karşılık verdi. Gün ağardıktan sonra, Mustafa Kemal'in yazdığı gibi,

Conkbayırını 'cehenneme çeviren' bir mermi yağmuruna tuttular. 'Gökten şarapnel ve demir sağanakları yağıyordu. Deniz toplarının ağır gülleleri toprağa gömülüyor, sonra çevremizde kocaman çukurlar açarak patlıyordu. Bütün Conkbayırı koyu bir duman ve ateş tabakasıyla örtülüydü. Herkes kadere boyun eğmiş, geleceği bekliyordu.' O ilk hücumun kahramanlarından pek azı sağ kaldı. Sırtlar ceset doluydu. Birçoğu, hâlâ hücum emri beklercesine tüfeklerine sımsıkı sarılmış olarak ölmüşlerdi. Yüksek komutanlardan biri, Mustafa Kemal'e 'Kuvvetleriniz nerede?' diye sorunca, 'Kuvvetlerim mi? İşte bu yatan ölüler!' diye cevap verdi.

Mustafa Kemal korkusuzca ateş altında durarak emirler veriyor ve askerlerini cesaretlendiriyordu. Bir ara bir şarapnel parçası tam göğsüne isabet etti. Yaverlerinden biri dehşet içinde 'Vuruldunuz, Efendim!' diye bağırdı. Mustafa Kemal başkaları duymasın diye eliyle yaverinin ağzını kapayarak 'Yok öyle şey!' diye cevap verdi. Şarapnel parçası göğüs cebine çarparak cebin içindeki saati parçalamış ve göğsünde yalnız büyükçe bir kan çukuru bırakmıştı. Sonradan, Harbiye'deki günlerinden beri kullandığı saati çıkardı ve, 'İşte bir saat ki bir hayat değer!' diye felsefe yürüttü."

Bu saati, bilirsin, Mustafa Kemal, isteği üzerine Alman komutanı Liman von Sanders'e armağan etmişti. "Sonradan Türk hükümeti saati müzeye koymak üzere Almanya'dan geri almak istediği zaman Alman hükümeti saatin çalınmış olduğunu bildirdi." diye bir not düşmüş burada Lord Kinross. Bu Anafartalar zaferi parçasını da Lord Kinross'un *Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu* adlı kitabından (Sander Yayınevi, İstanbul Dördüncü Baskı, 1972) aldım.

Gezimizi sürdürüyorduk, önümüzde Dilmen babanın

kılavuzluğunda. Buraya aldığım parçaları okurken sanacaksın ki kanla yıkım karışık alanlardan geçiyorduk. Oysa hiç değil, bahçelerde dolaşıyorduk. Zaman yaraları sarar derler ya, öyledir, ama İngilizler, Fransızlar Gelibolu Yarımadasına saldırmakla ne kadar haksız, acımasız, ters ve insanlık bakımından ayıp sayılacak bir girişimde bulunmuşlarsa da, orada cezalarını görmüşler ve yazar Moorehead'ın dediği gibi "Çanakkale geçilmez" olduğunu anlamışlardı. Sonraki davranışları güzeldir, insancadır. Yüz binlerce ölü verdikten sonra, geri çekildiklerinde ölülerini yabancı toprakta gömüsüz bırakmamışlardı. Savaş alanlarını, güzelim mezarlıklarla, anıtlarla, çiçeklerle donatmışlar ve uygar bir davranışla bu yerlerin bakımını bugüne dek sürdürmüşlerdir. O bahçelerde gezerken insan savaş değil, barış kokusu alır ve yüreği umutla dolarak, bugün değilse de, yarın artık hiçbir asker gücünün, hiçbir büyük ve zengin devletin başka bir ulusun topraklarına göz dikmeyeceği, ateşle, top tüfekle onu elinden almaya uğraşmayacağı, saldırganlığa, sömürücülüğe bir gün artık son verileceği, giderek insanlığın savaşı ve sömürüyü unutacağı, bu kavramların güzelim dünyamızdan büsbütün silineceği umuduna kapılır. Bugün değilse de, yarın bir sevgi yönetiminin bütün insanlığa egemen olacağına inanası gelir. Tarihle yoğurulmuş topraklar daha rahat bir uyku uyur gibidirler, geleceğin güzel müjdelerini mi taşırlar nedir? Bir Fransız tiyatro yazarı, Jean Giraudoux *La Guerre de Troie n'aura pas lieu* yani "Troya Savaşı olmayacaktır" adlı bir oyun yazmıştır. Savaşın olmaması özlemini dile getirir. Biz de ona katılarak ne Troya'da, ne dünyanın hiçbir yerinde savaş olmamasını dileyelim.

Gelibolu destanını yaşadık, şimdi de Anadolu kıyısına geçelim ve bu toprakların ilk büyük destanı Troya Sava-

şının oluştuğu yerleri gezelim. Tarihte çok çok eski çağlara yöneleceğiz, elimizdeki kılavuz ölmez bir kılavuz; yaman bir ozan, üç bin yıl önceki bir kahramanlık destanını canlı canlı gözlerimizin önüne seriyor.

II

Troya'ya Giderken

Bugün yurdumuzun herhangi bir yerine gittiğimizde yanımıza bir harita alırız, en azından bir yol haritasına bakarız nerde olup, nereye gittiğimizi saptamak için. Troya, Çanakkale'nin otuz kilometre kadar güney-batısına düşer. Güzel bir asfalt yoldan yarım saatten kısa bir zamanda varılır bu dünyanın en ünlü kazı yerine. Troya'nın bulunduğu yöreye eskiden Troas denirdi. Bu bölge kuzeyde Çanakkale Boğazı, batıda Ege Denizi ile çevrelenmiş, doğuya doğru keskin bir girinti ile Edremit Körfezine uzanan bir dörtgen biçimindeydi. Eskiden İda, bugün Kazdağı diye anılan çok yüksek bir dağ bölgeye egemendir. Bu dağ Hisarlık Tepesinden de, güneye doğru kıyı kıyı inildiğinde de görülür. İda Dağı Homeros'un İlyada destanında önemli bir yer tuttuğu gibi, bugün de yörenin başlıca söylencelerinin merkezidir. Homeros'un İlyada destanı bu bölgede doğmuş gelişmiş, yer etmiş birçok efsane ve masalları bir araya getiren bir yapıttır. Ne var ki, Troya Savaşının –on yıl sürdüğünü söylerler– ancak kısa bir süresini betimler, Homeros'un destanı bu olayın öncesi ve sonrası ile ilgili söylencelere değinmez. Ama bu söylenceleri bilmiyor muydu Homeros? Elbette ki biliyordu ve yapıtı boyunca durmadan atıflar yapar onlara.

Biz bugün İlyada'yı değerince anlayabilmek için bu söylencelerin hepsini başından sonuna kadar bilmek, anımsamak zorundayız, yoksa ne İlyada'yı tam anlar, ne de Homeros'un destanını iyice değerlendirebiliriz. İyisi mi, Çanakkale'den Troya'ya doğru giderken bu söylenceleri kısaca gözden geçirelim, anımsayalım bir bir.

Troya'nın Kuruluş Efsanesi

Çanakkale'nin biraz ötesinde Dardanos diye bir yer adı çıkar karşımıza, oraya Çanakkale Savaşında can vermiş birkaç havacıya anıt dikilmiştir. Hellespontos'un batı dillerinde anıldığı başka bir ad da Dardanelles'tir. Dardanos Troya ve yöresinin kurucularından sayılır. Zeus'un oğlu olduğu ve Semendirek Adasından geldiği anlatılır.

– Zeus'un oğlu olmak ne demek? Zeus bir tanrı adı değil mi?

Bak sözümü kestiğine iyi ettin. İlyada ve Troya Savaşı tanrılar, yarı tanrılar ve kahramanlar dünyasında geçen olayları anlatır. Eski Yunanlıların, biliyorsun, dinleri tektanrılı değil, çoktanrılı bir dindi. Bu dinin baş tanrısı da Zeus'tu, ama Zeus da öbür tanrılar da insan gibi yaşar gösterilirler, günlük yaşamları insanlarınkine benzediği gibi insanlarla da düşüp kalkarlar. Zeus'un eşi tanrıça Hera'dır, ama Zeus onunla yetinmez, birçok başka tanrıçalar ve ölümlü kadınlarla da ilişki kurar, onlardan çocukları olur.

– Yani bir haremi mi vardı Zeus'un?

Eh öyle bir şey. Çapkın bir tanrı diye geçinir. Erkek tanrılar ölümlü kadınlarla düşüp kalktıkları gibi, tanrıçaların da ölümlü erkeklerle seviştikleri olur. Sözgelimi Aineias, İlyada'da epey yer tutan Troya Prensi, tanrıça

Aphrodite ile Ankhises'ten doğmadır. Gelelim şimdi Troya'nın kuruluş efsanesine.

Zeus oğlu Dardanos günün birinde Semendirek Adasını su basınca, kendine yeni bir yurt bulmak zorunda kalmış, bir sal üstünde Anadolu kıyısına geçmiş ve orada yerleşerek bir kent kurmuş. Asıl Troya'nın kurucuları sayılan Tros, İlos ve Laomedon bu Dardanos'un torunlarıdır. Kentin kurulmasına tanrılar da yardım eder. Meraklı bir olaydır Troya'nın, özellikle Troya surlarının kurulması. Laomedon bu iş için iki tanrıya, Apollon ile deniz tanrı Poseidon'a başvurmuş –onları "kiralamış" diyor Homeros.– Başka bir söylentiye göre tanrılardan Troya surlarını yapmalarını istemiş, karşılığında da kendilerine Tros'un ölümsüz atlarını vereceğini söylemiş, ama tanrılar işi bitirip de ücretlerini isteyince, Laomedon onları kovmuş, bir şey vermemiş, sözünü tutmamış. Tanrılar da bu yüzden, hele Poseidon, durmadan cezaya çarptırırlar Troya'yı. Sağlam olmasına sağlamdı Troya surları, tanrı elinden çıktığına göre, nitekim on yıllık bir kuşatmaya karşın düşürülememiş surlar da, ancak düzenle düşürülmüş. Ama ünlü "tahta at"tan sırası gelince söz edeceğim.

Troya savaşı sırasında Troya krallık tahtında Priamos oturmaktadır. Laomedon'un oğlu Priamos, babası ne kadar yüzsüzse, o kadar erdemli bir kişi olarak gösterilir. Savaş sırasında yaşlı başlıdır, o zamana dek birçok karıları olmuş, birçok çocukları doğmuştur. Asıl karısı –çünkü Homeros destanlarında her kralın meşru sayılan bir tek karısı, ayrıca da birçok halayıkları vardır– Sangarios, yani Sakarya Irmağının –çünkü her su yolunda bir tanrı yaşadığına inanılırdı– kızı Hekabe'dir. Hekabe'den on dokuz çocuğu olmuştur Priamos'un. Ayrıca evinde yaşayan kadınların da kendisine birçok çocuklar doğurduklarını övünerek söyler. Hepsi birden elli erkek ve on iki kız

çocuk babasıdır kral Priamos. Kendisine İlyada destanında rastlayacağız, ancak Homeros'un değinmediği bir söylence Paris'in doğumu ile ilgili söylencedir ki, Troya Savaşı ile doğrudan ilişkili bulunduğundan üstünde durulmak gerekir.

Kazdağı Çobanı Paris

Paris, Kral Priamos'la Kraliçe Hekabe'nin oğludur. Hekabe önce Hektor'u doğurmuş, sonra bir daha gebe kalmış, ne var ki, bir gece düşünde Kraliçe karnından yanan bir çırağın çıktığını görmüş, alevi dolana dolana Troya'yı sarıyormuş. Ertesi sabah Kraliçe düşünü düş yorumcularına açınca, onlar, "Doğacak bu çocuk kentin yok olmasına neden olacaktır, onu doğar doğmaz öldürmeli" demişler. Ama Priamos oğluna kıyamamış, İda Dağına bırakılması için yeni doğan bebeği bir çobana vermiş. Çoban küçük Paris'i götürmüş bırakmış, aslanlar, parslar onu parçalar diye düşünmüş. Ama hiç de öyle olmamış, Bir dişi ayı her gün ininden çıkar, çocuğu emzirmeye gelirmiş. Beş gün boyunca ayı gelmiş Paris'i emzirmiş, altıncı günü çoban çocuğu bıraktığı yerde diri bulunca, almış onu evine götürmüş. Paris dağda çoban çocukları arasında büyümüş. Kral oğlu olduğunu nereden bilsin! Çoban da söylememiş, ne var ki güzelliği, yiğitliği herkesin dikkatini çekermiş. Sürülerini çok iyi koruduğu için ona koruyucu anlamına gelen Aleksandros –bizde İskender olur bu ad– demişler. Kazdağının çobanı, su perisi Oinone ile dolaşır konuşurmuş dağda bayırda. İki genç birbirlerine gönül vermişler, yaşları gelince de evlenmişler. Dağda bir zaman çok mutlu yaşamışlar, ama uzun sürmemiş bu mutluluk. Tanrılar karışmış çünkü işlerine.

Üç Güzeller

Üç Güzel deyince Karacaoğlan'ın türküsü gelir aklımıza:

Ben meylimi üç güzele düşürdüm
Biri Şemsi biri Kamer ille Elif
Onların aşkıyla aklım şaşırdım
Biri Şemsi biri Kamer ille Elif

Niçin hep üç güzele rastlanır Anadolu'da? Ta Roma çağından kalma mozaiklerde bile görülür bu Üç Güzeller. Güzellik yarışmasına gelince, bu şimdi sözünü edeceğimiz yarışma sonradan dünyada çok tutunan bir türün ilk örneği olsa gerek. Üç güzel arasında seçme Karacaoğlan'a ne denli zor gelmişse, Paris'i de öyle şaşırtmış.

Kral oğlu olduğunu aklından bile geçirmeyen Paris, Kazdağı yamaçlarında sürülerini bekler, su perisi Oinone ile ormanlarda dolaşır, avlanır, derelerde yıkanır, oynaşır sevişirmiş. Güzel Oinone'yi öyle severmiş ki, bir kavak ağacının kabuğuna şu sözleri kazımış:

Paris Oinone'siz yaşayabilirse bir gün
Ksanthos suyu gerisin geri aksın kaynağına

Ama o gün gelmiş işte. Bak nasıl: Tanrılar deniz tanrıçası Thetis'e bir koca ararlarmış. Ölümlü insanlardan birine varmasını uygun görmüşler, çünkü Thetis'in doğuracağı çocuğun yazgısı babasından üstün olmakmış. Karısı tanrıça Hera'nin büyüttüğü Thetis'i, Zeus çok severmiş, onunla birleşmeyi bile geçirmiş aklından, ne yapsın ki tanrılar bile koltuk derdinde. Olympos'taki altın tahtını elden kaçırmaktansa, Thetis'i ölümlü Kral Peleus'a vermeye razı olmuş. Bu evlenmeden İlyada'nın iki baş kahramanından biri olan Akhilleus doğacaktır. Ölümsüz

tanrıça olup da ölümlü erkekle evlenmeyi kim ister? Thetis Zeus'un kararına üzülmüş, ama ses çıkaramamış. Tanrılar Thetis'e karşı kusurlarını örtmek için olacak, düğününü Olympos'ta parlak bir törenle kutlamışlar. Masanın başında Zeus, bir yanında gelin, bir yanında güvey. Her şey yolunda gitsin, bir tatsızlık çıkmasın diye de kavga tanrıçası Eris'i hiç çağırmamışlar şölene. Eris gücenmiş, "bunlara bir oyun oynayayım" demiş. Yiğit Herakles'in yaptığı bir düzine kahramanca iş arasında Akşam Kızlarının bahçesinden altın elmaları çalmak da vardı. Bu bahçe dünyanın bir ucunda, güneşin battığı, Atlas'ın gök kubbesini omuzlarında taşıdığı yerdeymiş. Kapısında korkunç bir ejder durur, altın yemişler veren ağacı da üç peri kızı beklermiş. Yiğit Herakles ejderi öldürmüş, Atlas'ı kandırmış ve ağaçtan üç elma koparıp kaçmış. Akşam Kızlarının bahçesi Cebelüttarık yöresi, altın elma da Yunan ilkçağının hiç tanımadığı portakal olsa gerek. Her ne ise, bu elmaların biri Eris'in eline geçmiş. O da üstüne "En güzeline" yazarak atmış elmayı tanrıların şölen masasına. İşte o anda tanrıların keyfi kaçmış. Bu işe en çok canı sıkılan da Zeus olmuş. Elmayı kime versin, tanrıçalar arasında en güzelini nasıl seçsin? Zeus baba kadınların idaresini bilen akıllı bir tanrıdır. Kendisi bizim bugün ilk eleme diyeceğimiz seçimi yapmakla yetinmiş, yani tanrıçalar arasından Hera'yı, Athena'yı, bir de Aphrodite'yi ayırmış. Bu üç güzel arasında seçmek sorumluluğunu da Paris'e bırakmış. Tanrıların kılavuzu, ayaklarına kanatlı sandallar giyen Hermes'e üç tanrıçayı İda Dağına götürmesini buyurmuş Zeus baba. Hemen bir altın araba koşulmuş. Hermes dizginleri ele almış. Yallah! Bulutların arasından İda Dağına. Ölümsüz tenleri ışık saçan tanrıçaları görünce, Paris'in gözleri kamaşmış, hele Hermes altın elmayı eline verip, "en güzeli-

ni seç" deyince oğlan büsbütün şaşırmış. Böyle bir sorumluluk yüklenmektense başını alıp kaçmak istemiştir Paris. Ne var ki Zeus'un buyruğu buyruktur, üç güzelden birini seçmek ve dünyanın ilk güzellik yarışmasında yargıç olmak alnının yazısıymış. Bakmış bakmış, seçememiş. Dolgun gövdesi, iri gözleri ile Hera güzelmiş, elinde kalkan, göğsünde zırh gözlerinde deniz mavisiyle gök mavisinin harelendiği kız oğlan kız Athena daha da güzelmiş, hele Aphrodite, ak gövdesi sedef gibi parlayan, deniz köpüklerinden doğmuş tanrıça güzelin güzeli imiş. Hep gülümseyen dudaklarından sevgi akıyormuş. Tanrıçalar şaşkın şaşkın bakan Paris'in yardımına koşmuşlar.

Hera demiş ki: "Elmayı bana verirsen, Asya krallığı senin olur"

Athena demiş ki: "Beni seçersen, savaşta dünyanın en yararlı, en başarılı yiğidi olursun. İnsanüstü bir us bağışlarım sana."

Aphrodite yalnız gülümsemiş: "Benden sana en güzel kadının sevgisi" demiş.

Sevgi tanrıçasının güzelliği Paris'i büyülemiş olacak ki, Aphrodite'nin ne demek istediğini pek anlamadan, uzatmış elindeki elmayı ona vermiş.

O anda Hera ile Athena'nın yüreklerini kaplayan öfkeden ozanlar söz etmez, ama bu öfkenin nasıl kine dönüşüp, Troya'yı alevler içinde kül edinceye dek Paris'i kovaladığını Homeros az mı anlatır? Paris'e artık rahat yoktur: En güzel kadının sevgisini aramaya gidecektir. Gözü görmez olur Oinone'yi, İda Dağının yeşilliklerinde otlayan sürülerini. Kente inecektir, Troya'ya. Gelir ve katıldığı bir yarışmada birincilik kazanır. "Kim bu yakışıklı çoban" diye sorup araştırır Kral Priamos, bir de bakar ki kendi oğlu, dağa bıraktığı Paris. Büyük şenlikler yapılır Troya'da Paris'in dönüşünü kutlamak için. Krali-

çe Hekabe bunca yıl sonra kavuştuğu güzel oğlunu sevinçle bağrına basar. Bayram havası eser Priamos'un sarayında. Ama Paris ne ana, ne baba, ne kardeş bilir, başka bir özlem sarmıştır yüreğini. Su perisi Oinone silinmiştir büsbütün gönlünden, en güzel kadını arayacaktır artık. Bir gemi yaptırır, içine biner ve Yunanistan'a doğru yelken açar. En güzel kadın, Sparta'lı Helene oradadır çünkü.

Belalı Güzel

Helene'nin güzelliğinden üç bin yıldır söz edilir. Ama güzelliğini dillere destan etmiş bunca ozan, bu güzelin nasıl bir güzel olduğunu söylemezler. Saçları siyah mı, sarı mı, kumral mıydı, gözleri mavi mi, kara mı, yeşil miydi? Uzun boylu muydu, orta boylu mu? Bilmeyiz, bir bildiğimiz varsa, ister genç olsun, ister yaşlı olsun, Helene'yi gören her erkeğin ona vurulduğudur. İnsanlara birçok sıfatlar takan ozanımız Homeros bile Helene için yalnız şöyle der:

Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu

Bu güzelliğin sırrını biraz da doğuşunda aramalı Helene'nin. Aphrodite köpüklerden doğmuşsa, Helene daha da tuhaf biçimde dünyaya gelmiştir. Sparta Kralı Tyndareos'un Leda adlı bir karısı varmış. Zeus Leda'ya tutulmuş. Ölümlü kadınlarla birleşmek için bin bir kılığa girmekten çekinmeyen tanrı, Leda'ya bir kuğu kuşu biçiminde yaklaşmış. Kuşun sütbeyaz güzelliğine kapılan Leda onu kolları arasına almış sevmiş. Bir zaman sonra iki yumurta yumurtlamış, birinden Helene, öbüründen Zeus'un İkizleri diye anılan Kastor ile Polydeukes çıkmış.

Helene çocukluk çağından daha yeni çıkmıştı ki, Atinalı yiğit Theseus onu Artemis tapınağında tanrıçaya sunu sunarken görmüş, güzelliğine vurulup kaçırmış onu. İkiz kardeşler Helene'yi kurtarıp Sparta'ya geri getirmişler, ama babası Tyndareos kızının gelişen güzelliğinin başına dert açacağını anlamış, kızını çarçabuk evlendirmek yoluna gitmiş. Helene'nin sürü ile talipleri varmış. Yunanistan'ın her köşesinden Helene'yi istemek için Sparta'ya akın eden kral oğulları arasında Tyndareos hangisini seçsin? Kızı birine verirse, öbürleri küsecek, başına bela olacaklar diye korkarmış. Ne yapsın, nasıl yapsın diye düşünürken, taliplerden İthaka Adasının kralı, cin fikirli Odysseus ona şu öğüdü vermiş: "Helene kocasını kendi seçsin, öbür talipler de seçilecek olan delikanlıya destek olmaya, biri çıkar da Helene'yi kocasından kaçırırsa, ona karşı savaşmaya and içsinler." Öyle olmuş, Helene otuz yedi talip arasından Menelaos'u seçmiş. Neden Menelaos'ta karar kıldığını pek bilmeyiz. Atreus'un oğlu, Agamemnon'un küçük kardeşi Menelaos çok mu yakışıklıydı? Homeros sarışın olduğunu söyler, boylu boslu, sözü sazı yerinde bir adam olarak betimler onu. Ne var ki, tarihin ilk aldatılmış kocası olmak talihsizliğine uğrayan Menelaos pek parlak renklerle görünmez gözümüze. Ama "aldatılmış koca" edebiyatı o çağlarda daha başlamamış olacak ki, Homeros Menelaos'u onurlu, ölçülü bir yiğit olarak gösterir. Hem karısını, hem Helene ile birlikte kaçırılan malları geri almak için canla başla savaşır. Paris'i kendi eliyle öldürmek başlıca amacıdır, ama kendisi ve karısı yüzünden kopan bu kavgaya son verecek barışçı çarelere başvurmaktan da geri kalmaz. Uzlaşmaya yanaşır, karım beni aldattı, ille de öldüreceğim, diye diretmez.

Dönelim Paris'e. Tanrıça Aphrodite altın elmayı ken-

disine veren yakışıklı çobanın muradına ermesi için elinden geleni yapar. Tatlı bir rüzgâr Paris'in gemisini Mora kıyılarına kadar götürür. Paris, Sparta Kralı Menelaos'un sarayına konuk gelir. Konukluk, erken ilkçağ toplumunun temel taşlarından biridir. Bir eve gelen konuk kim olursa olsun, iyi karşılanır, ağırlanır, canı ne kadar zaman kalmak isterse o kadar zaman alıkonur, gidince yanına birçok armağanlar verilir ve soy sopça dostluk bağları kurmaya and içilir. Konukluk andlarını çiğnemek büyük bir suç sayılır. Zengin bir Asya ülkesinden gelme kral oğlu Paris'i Menelaos el üstünde tutmuş. Girit'e bir cenaze törenine gitmesi gerekince de, aklından en ufak bir kuşku bile geçirmeden, Helene ile Paris'i baş başa bırakıp yola çıkmış. Kral yurtta olmayınca, konuğu ağırlamak kraliçeye düşermiş. İşte o zaman olan olmuş. Helene, evini barkını, küçücük kızı Hermione'yi bırakıp Paris'e kaçmış. Eli boş da gitmemiş hani, saraydan birçok değerli eşya ve cariyeleri ile birlikte yallah gemiye!

Kimi yazarlar Helene'nin namusunu kurtarmaya uğraşırlar, Paris Helene'yi zorla kaçırdı derler. Belalı güzel sonuna dek direnmiş, istemeye istemeye gitmiş Troya'ya. Troya Savaşının sürdüğü on ya da yirmi yıl boyunca da hep Sparta'yı, kocasını, kızını özlemiş. Homeros bile Helene'yi yaptığına bin pişman, ancak tanrıça Aphrodite'nin zoru ile Paris'e boyun eğer gösterir. Başka yazarlar, tam tersine, neler de neler anlatmazlar! Paris öldükten sonra, Priamos'un oğullarından ikisi Helene'yi almak için birbirlerine girmişler. Ama Troya yangınından sağ kurtulan belalı güzel yine Menelaos'un eline geçmiş, uzun bir yolculuk sonunda Sparta'ya dönmüşler ve hiçbir şey olmamışmış gibi, sen sağ ben selâmet, rahat ömür sürmüşler. Helene ile Paris'in öyküsü burada biter. Bunu sana bu kadar uzun anlatmamın nedeni, İlyada dramının

baş kahramanı olan Helene'den Homeros'un pek az söz etmesi, onu adeta perde arkasında bırakmasıdır. Oysa koca savaşa neden olan bu belalı güzelin nice nice serüvenleri var anlatmaya değer!

Troya Seferine Çıkış

Menelaos Girit'ten dönüp evini boş bulunca, ilk işi ağabeyi Agamemnon'a koşup durumu anlatmak olmuş. Mykene Kralı Agamemnon bunun üzerine Helene'nin nişanında söz veren eski taliplerini ve Yunanistan'da sözü geçen öbür bölge krallarını sefere çağırmış. Bir ordu toplayacak ve Troya'ya saldıracaklardı, böylece kaçırılan Helene'yi geri alacaklardı. Çağrıya ilk uyan hakan, Pylos Kralı Nestor'dur. Çok yaşlı olan Nestor o güne dek pek büyük bir ün kazanamadığından Troya seferine seve seve katılmış. Ama öbür yiğitleri toplamak öyle kolay olmamış.

En büyük güçlüğü Odysseus ile Akhilleus çıkarmışlar, daha doğrusu Akhilleus değil, anası Thetis. Odysseus'a gelince, Helene'nin kaçırılmasından bana ne, demiş olacak ki, Nestor'la Menelaos onu almaya geldiklerinde deli pozu takınmış. İki elçi onu, sabanına bir eşekle bir öküz koşmuş olarak, tarlaya tuz eker bulmuşlar. Ama Palamedes diye bir yiğit onu yola getirmek için bir çare bulmuş: Odysseus'un oğlu küçük Telemakhos'u sabanın önüne atmış, Odysseus çocuğunu çiğneyeceği sıra hayvanları durdurunca, deli olmadığı anlaşılmış.

Ölümlü kral Peleus'la evliliğini sürdürmeyip denize dönen Thetis de Akhilleus'un Troya seferine katılmasını istemezmiş. Oğlunun ölümlü olmasına fazlasıyla üzülür, üstelik de bilirmiş ki, Akhilleus bu savaşa giderse, çok ün kazanacak ama ölecek, oysa yurdunda kalırsa uzun bir

ömür sürecek. Akhilleus da bu yazgısını bilir ve İlyada'da sık sık değinir bu konuya, ne var ki az da olsa şanlı şerefli yaşamayı, bir an bile düşünmeden seçer.

Thetis oğlunun sefere çıkmasını önlemek için onu kız kılığına sokup Ege adalarının birinde kral olan Lykomedes'e gönderir. Yiğit orada kralın kızları ile yaşar, onlarla oynar eğlenirmiş. Agamemnon'un elçileri genç yiğidi arayıp dururken, tanrı sözcüsü Kalkhas, Akhilleus sefere katılmazsa Troya'nın alınamayacağını bildirince, Akhalar büsbütün telaşa düşmüşler. Odysseus'un bir kurnazlığı işi kurtarmış: İthaka Kralı bohçacı kadın kılığında Lykomedes'in harem dairesine girmiş, bohçasının bir köşesinde değerli bir-iki silah varmış, Akhilleus'un gözü hemen bunlara ilişmiş, böylece ele vermiş kendini.

Akha gemileri Euboia adası ile Yunanistan arasındaki dar boğazda bulunan Aulis limanında toplanıp yola çıkacaklarmış. Bu toplanma ne kadar zaman sürmüş? Çok uzun sürmüş olacak ki, Akhalar Helene'nin kaçırılmasından ancak on yıl sonra Anadolu kıyılarına ayak basabilmişler. Bir söylenceye göre, yola çıkarlar, tam Midilli karşısındaki kıyıya ayak basacaklardır ki, fırtınaya tutulup geri dönmek zorunda kalırlar. Donanma ikinci kez Aulis'te toplanır gene, ama başka bir terslik çıkar bu kez. Başkomutan avlanırken bir gün avcı tanrıça Artemis'e saygısızca bir çıkışta bulunur, buna çok içerleyen Tanrıça, Akhaları cezalandırmak için yellerin esmesini durdurur. Gemiler yola çıkamaz olurlar. Bilici Kalkhas tanrı buyruklarını şöyle açıklar bu kez: "Agamemnon, kızı İphigeneia'yı Artemis'e kurban etmelidir, yoksa Artemis onu bağışlamayacak ve yeller de yelkenleri şişirmeyecek." Agamemnon bu sözü duyunca beyninden vurulmuşa döner, biliciye önce küfür eder, komutanlık ödevi ile babalık duyguları arasında hangisini seçeceğini bilemez, ama

öbür komutanların da ısrarı üzerine karısı Klytaimestra –ki Helene'nin ablasıdır– ile kızı İphigeneia'yı çağırtır. "Kızı Akhilleus'a nişanlayacağım" diye bir yalan uydurur. Ana kız gelirler Aulis'e, geldikten biraz sonra da anlarlar başlarına geleceği. Gencecik kızını babasının işlediği bir suç için tanrılara kurban edilmesi birçok tragedyalara konu olmuştur. Ama Homeros bu söylenceye de hiç değinmez. Kimi söylenceye bakılırsa, İphigeneia ölmemiş, sunağa çıkıp tam boğazı kesilecekken, tanrıça Artemis acımış ona, onu havaya kaldırıp yerine bir geyik koymuş bıçağın altına. İphigeneia'yı uzak bir Karadeniz ülkesine uçurmuş, orada tapınağının hizmetçisi yapmış.

İlyada Öncesi ve Sonrası

Dokuz yıl nasıl geçer? İlyada, çünkü, Troya Savaşının onuncu yılında, birkaç günlük bir süre kaplar ancak. Daha önce neler olmuştur? Homeros buna değinir ikide birde: Akhalar Troya'yı alamayacaklarını anlarlar da, bir sürü çapulculuk seferleri ile geçirirler günlerini. Hele yiğitlerin yiğidi Akhilleus bu işte kudurgan ve acımasız davranır. Troas bölgesinde ne kadar düzenli, uygar ve varlıklı kent varsa, hepsine saldırır, yağma eder, erkekleri öldürür, kadınları tutsak olarak sürükler Akhaların çadırlarına. Akha komutanları arasında paylaşılır bu mallar ve tutsaklar. En güzel kadın tutsaklar en başta gelen yiğitlere verilir. Tutsak kadınlar önemli bir yer tutar İlyada destanında: Yapıta asıl konu olan Agamemnon ile Akhilleus arasındaki kavga bir tutsak yüzünden çıkmıştır. Bütün bu olayları İlyada'yı okurken göreceğiz. Ne var ki İlyada'da okuyamayacağımız bir söylence, Troya'nın en ünlü söylencesidir: "Tahta At" masalı. İlyada Troya Savaşının sonuna kadar gitmediği, Hektor'un ölümü ile bittiği için mi Homeros bu söylen-

ceyi eserinin dışında bırakmıştır? Olabilir. İkinci büyük destanı Odysseia'da sözünü eder bu şaşılası olayın.

Odysseus yıllar yılı denizlerde süründükten sonra, yurdu İthake'ye varmak üzeredir ki, korkunç bir fırtınaya tutulur ve azgın dalgalar içinde birkaç gün yüzüp sonunda Phaiak'ların ülkesine çıkar. Phaiak Kralı Alkinoos onu çok iyi karşılar, konuk eder ve eğlendirmek için bir ozan çağırır şölene. Ozan destan okumaktadır, rastlantı ile Troya destanını –Odysseus kim olduğunu sakladığı için, kimse ne denli duygulandığının ayrımına varmaz– o sırada Odysseus'un isteği üzerine sözü tahta ata getirir; aşağıda vereceğim parça Odysseia'nın sekizinci bölümü, 498. dizesi ile başlar:

Ozan da tanrıdan hız aldı
ve kalkıp başladı şiirini dokumaya,
ilkin sağlam bordalı gemilerden açtı,
Argoslular nasıl ateşe vermişlerdi barakalarını,
gemilere nasıl binmişler, açılmışlardı denize,
ama önderler çok ünlü Odysseus'un çevresindeydiler,
atın karnında saklı, getirilmişlerdi pazar meydanına,
Troyalıların kendileri çekmişti atı Akropolis'e
at öyle dikilmiş duruyordu meydanda,
Troyalılarsa çevresine dizilmişlerdi atın,
konuşup tartışıyorlardı soluk almadan,
üç yol vardı bir türlü karar veremedikleri:
Ya insafsız tunçla bu oyuk karnı deşeceklerdi,
ya kayaların ucuna dek çekip boşluğa atacaklardı,
ya da saklayacaklardı tanrılar için bir adak gibi.
Sonunda bu üçüncü yol uygun göründü onlara,
çünkü kaderlerinde yok olmak vardı,
kocaman tahta atı o gün şehre almışlardı,
Argosluların önderi saklanmıştı içine
yıkım ve ölüm getirmek için Troyalılara.
Akhaların şehri nasıl yıktıklarını söylüyordu ozan,
atın oyuk karnından çıkıp yere indikten sonra nasıl
her biri saldırıyordu kentin bir başka yerine...

Başka bir ozan, Romalıların büyük destan şairi Vergilius, Troya'nın son gecesini çok daha çarpıcı renklerle betimler. On yıllık dayanmadan sonra, Troyalılar gerçi kentin koruyucusu Hektor'u yitirmişlerdir ama Akhilleus da can vermiştir, gene de Troya düşmemiştir. Hektor'un, sevgili karısı Andromakhe'ye yana yakıla söylediği: "Elbet bir gün yıkılacaktır kutsal İlyon" sözü gerçekleşmeyecek gibi görünmektedir. Bunca yıl uğraşmıştır saldırganlar, uğraşmış didinmiş ama düşürememişlerdir Ege'ye karşı dimdik duran Anadolu kalesini. Yunanlılar bıkmak, bırakıp gitmek üzere midirler? Öyle bir hava eser, daha doğrusu öyle bir hava estirir kurnaz Akhalar. Cin fikirli Odysseus'un buluşu uygulanacaktır: Bir gece Akha ordusu Troya önüne kurduğu kampı kaldıracak ve gemilere binilip Tenedos, yani Bozcaada'nın arkasına gidilecektir. Donanma orada saklanıp bekleyecektir. Bu arada önceden yapılmış olan tahta at Troya surlarının önüne çekilip bırakılacak. İçi Akhaların en seçkin yiğitlerinden birkaç kişiyle doludur. Troyalılar Akhaların karargâhı boşalttıklarını görünce, atı tanrıça Athena'nın bir armağanı sanarak kentin içine alacaklardır. Bu yanılgının desteklenmesi için Akhalar bir casusu da görevlendirmiştir. Casus Sinon Akhalarca fena halde dövüldüğünü ve kendileri Troya'dan ayrılırken yarı baygın bırakıldığını söyler. Tahta atın da tanrılara bir adak olduğunu, onun kente alınması gerektiğini vurgular. Bu görüşe iki kişi karşı çıkmaktadır: Biri Priamos'un kızlarından falcı Kassandra, öbürü Troya ileri gelenlerinden Laokoon. Laokoon ayrıca kentin Apollon tapınağında rahiptir, Kassandra gibi Apollon tapımına bağlı olmakla bilici, öngörücü sayılır, ama Kassandra gibi de geleceği önceden gördüğü halde, önerdiği önlemlerin alınmasını kabul ettiremez kimseye. Troyalılar sabah kalkıp da Akhaların gittiğini görünce tahtı atı

kente almaya hazırlanırlar, ne var ki Laokoon buna karşı çıkar, atın karnını kargıyla yoklamış, içinin oyuk olduğu kanısına varmıştır. Troyalıları bu atı içeriye almaktan vazgeçirmeye uğraşır, başaramaz. Kent halkı atın surdan içeri alınabilmesi için duvarda bir gedik açmakla uğraşırken, bir yandan da deniz kıyısında tanrı Poseidon'a kurban kesilmesini önerir ve bu işle Laokoon görevlendirilir. Duacı, tanrıya kocaman bir boğa kurban etmek üzeredir ki dalgalardan olağanüstü büyüklükte iki yılan çıkar, kıyıya doğru süzülür ve kurban kesmede babalarına yardım etmekte olan Laokoon'un iki oğluna saldırır. Yılanlar çocukların gövdelerine sarılıp onları boğmak üzereyken Laokoon araya girer, oğullarını kurtarmaya çalışır, ama bu kez yılanlar onu da boğumları arasına alırlar ve üçü de tüyler ürpertici biçimde can verir. Bu korkunç olay Troya'da şöyle yorumlanmaktadır: Laokoon tahta atın kente alınmasına karşı çıktığı için tanrılardan ceza görmüştür. O arada surlardaki gedik açılmıştır, tahta at törenle kentin içine çekilir. Gece Troyalılar şölenlerle kurtuluşu kutlarlar geç vakitlere dek. Şarap su gibi akar, kentte kim varsa, silahlı silahsız, sur bekçilerine varıncaya kadar herkes sarhoş olur ve sızar. Ağır bir uykuya dalmıştır Troya kenti. İşte o sırada tahta atın karnındaki kapak açılır, içinden Akha yiğitleri bir bir inerler aşağıya. Troya'nın tüm kapılarını açtıkları gibi orda burda sızmış olarak buldukları tüm askerleri öldürürler. Akha donanması Tenedos'tan geri dönmüştür, ordu kapıların açılmasını beklemekte, surların önüne dikilmiş durmaktadır. Attan inen Akha yiğitleri kentin bütün kapılarını açınca yığınla insan dolar dalga dalga Troya'nın içine. Korkunç bir gürültü, bir inilti, uyku sersemi insanların yataklarında, kapılarında kılıçtan geçirilmeleri, koyun gibi boğazlanmaları, dere dere akan kanlar, çoluk çocuk, kadın, ihtiyar ya

öldürülüp ya da esir sürüleri gibi sürüklenmeleri, koca kentin ateşe ve yıkıma bırakılması, daha neler neler, ne dehşet verici sahneler... Bunları Vergilius anlatır "Aeneias" destanında, ne yazık ki bu güzelin güzeli destan tüm olarak Türkçeye çevrilememiştir daha.

Troya söylenceleri bununla da bitmez, kentin yıkılışından sonra, Troya kral soyundan gelme kişilerin yazgıları ve serüvenleri özellikle tragedya yazarlarına çok konu olmuştur. Troya'nın tüm erkekleri can verir o feci katliamda, yalnız Aineias oğlunu ve babasını yanma alarak kurtulmak yolunu bulur. Onun destanı demin sözünü ettiğim Vergilius'un yapıtına konu olmuştur. Tanrıça Aphrodite'nin oğlu olan Aineias Troya kral soyunun ortadan silinmesini önleyecektir: İtalya'ya gidecek ve Roma kentinin kurulmasını sağlayacaktır dölleri, torunları ile. Roma'nın ulusal destanı çıkar böylece ortaya, özü ülküsü bu destanın şudur: Roma İtalya'da yeni kurulmuş gelişi güzel bir kent değildir, uzak, şanlı bir geçmişi vardır, ünlü Troya'nın tanrısal soyunu da, dillere destan uygarlığını da sürdürmektedir, Troya'nın yıkımına neden olan ulus ve boylardan öç almaktadır. Görüyorsun Troya'nın ünü o kadar yayılmış, Batıyı yüzyıllar boyu sarmıştır ki, anısı her zaman canlı tutulmuş, Roma'dan başka kentler de –örneğin Troynovant (yeni Troya) adını olan Londra– Troya'dan üremiş olmayı, Troya'yı sürdürmeyi bir onur saymışlardır.

Şimdi, Gül'üm dinle beni. İlk *İlyada* çevirisi çıktığında Sabahattin Eyuboğlu "İlyada ve Anadolu" diye bir yazı yazmıştı, o yazıyı "Mavi ve Kara" adlı kitabında bulabilirsin bugün. Öyle anlamlı bir yazıdır ki bu, sana özetlemeye çalıştığım düşüncelerin kaynağındadır gibime gelir. Bilirsin, Eyuboğlu yıllardan beri 16. yüzyıl Fransız düşünürü ve yazarı Montaigne'in *Denemeler*'ini Türkçeleştir-

mekteydi. Bu yazıda, Montaigne'in şöyle bir parçasını aktarır: "Türklerin Padişahı İkinci Mehmed, Papa İkinci Pius'a şunları yazmış: İtalyanların bana düşman olmalarına şaşıyorum. Biz de İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar onlara da düşer; onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyorlar."

Eyuboğlu bu şaşılası metne rastlayınca tarihçilere başvurmuş ne düşünüyorlar diye, ama "saçma, uydurma" diye kesip atmış tarihçiler, Fatih böyle bir söz söylemiş olamazmış. Aradan zaman geçmiş, Eyuboğlu Zafer Anıtının yapılması için açılan yarışmada jüri üyesi olarak Dumlupınar'a gitmiş. Orada, savaşa katılmış olan emekli bir albay Mustafa Kemal'in ağzından duyduğu sözler arasında şunu da söylemiş: "Dumlupınar'da Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık!" demişmiş Mustafa Kemal. "Fatih'le Mustafa Kemal'i buluşturan bu söz yerimden hoplattı beni" diyor Eyuboğlu. Tarihimizin iki büyük akıncısı arasında bir bağlantı kurmak sevdasına kapılır, ama tarihçiler gibi, Atatürk'ün yakın arkadaşları da aynı yanıtı verirler kendisine: "Saçma, uydurma, Mustafa Kemal böyle bir söz söylemiş olamaz!" Oysa Sabahattin Eyuboğlu bu ülkenin ululuları arasında özellikle Atatürk'ün bu ülkenin tüm tarihini benimsemek yoluna gittiğine inanır. İlyada bir Anadolu destanıdır, hangi dilde yazılmış olması önemli değil, Anadolu'nun gerçeğini, sorununu dile getirmektedir. Daha önceki bölümde aradan iki üç bin yıl geçtiği halde, bu sorunun bir daha yinelendiğini görmedik mi senle? Troya Savaşı, Çanakkale Savaşı, özde benzeşiyor bu saldırılar ve karşı koymalar. Tarihçiler bunu anlayamayabilirler, ama bu ülkenin tarihini *yapan* kişilerin bu gerçekleri bilmemeleri, yadsımaları olası mı? Neyse, bak Eyuboğlu ne yazmış daha o güzelim yazı-

sında: "Anadolu'yu anayurt saymaya, topraklarımızın tarihini onunla eşelemeye Atatürk'le başlamışız. Hititleri Türk saymanın asıl anlamı Anadolu'yu bütün geçmişiyle benimsemekti." Bunun üzerine *İlyada*'yı okumaya koyulur Eyuboğlu, sever o kendi yurdunu betimleyen dizeleri, Anadolu Türkçesiyle çevrilmiş olmalarına da özellikle gönenir. Varır Kazdağının Homeros'ta Gargaron adı ile anılan tepesine: Bizim çeviriden şu dizeleri alır:

> Vardılar hayvanların anası kaynağı bol İda'ya:
> Gargaron'daydı Zeus'un tapınağı, kokulu sunağı...

Derken Sarı Kız efsanesini anımsar Eyuboğlu: "Sarı Kız Kazdağına bırakılan güzeller güzeli bir çocuktur. Tıpkı Paris gibi. Sarı Kız da hayvanlar arasında, bol kaynaklı ormanlar içinde büyür. Kazdağına İlyada'yı okuyup giderseniz, bu dağın güzellikleri bir başka türlü ürpertir sizi. Biz Sütüven'in yeşil suları boyunca bu ürpertiyi duyduk geçenlerde..." der ve Mustafa Seyyit Sütüven adlı o yöreyi sevmiş, anlatmış bir şairin şu şiirini anımsar:

Bir kayadan duman duman
On yedi metre atlayan
Dağ kokusuyla yüklü su
Akması tel tel ince saç
Düştüğü yerde üç kulaç
Mavi su, ak köpüklü su
Şiirin elindesin bugün
Eski masalların bütün
Canlanacak birer birer

Bu yazıyı esinlendiği gezide ikimiz birlikteydik Eyuboğlu ile ben, Edremit Körfezinden, yanılmıyorsam Altınoluk ile Akçay arasında bir köyden başlamıştık tırmanmaya Kaz-

dağına. Ciple gidiyorduk dağ yollarından ve önümüze çıkan çamlara baktıkça gözlerimiz kamaşıyor, soluğumuz kesiliyordu. Ağaç mı, gök direkleri miydi bunlar? Gözleriniz yerden gövdeleri boyunca yükseliyor yükseliyor, tepeye varınca da ağaç dallanıp budaklanıyor, ağaç olmaya başlıyordu. Böylesini ne Uludağ'da, ne de Türkiye'nin başka herhangi bir dağında görmüştük biz. Sonra da varmıştık o sihirli yeşil suya, Sütüven denilen ve üstüne acıklı bir söylence anlatılan İda'nın bin bir kaynaklarından birine. Burada bir çoban boğulmuştu, sevgilisine erişemeyen bir çoban, burada da bir aşk hikâyesi hareleniyordu derin suların içinde... Bunu anarak, Kazdağının havasını, kokusunu içimize sindirerek yaşamıştık o günü. Tahtacıların çadırları arasında, ormanda bir ayının da sıyrılıp kaçtığını görmüştük. "Paris'in ayısı!" diye bağırmıştık.

Sonra Eyuboğlu da ben de bir daha çıkmıştık Kazdağına, ama ayrı ayrı. Eyuboğlu Alevilerin hac yeri olan Sarı Kız mermerlerine kadar çıkmıştı ve orada Sarı Kızın bir çeşit Meryem Ana gibi tapım gördüğünü, kendisine adaklar adandığını, her dilde yazılar yazıldığını görmüş, çektiği renkli fotoğraflarla göstermiş, yaşatmıştı bize. Bense Bayramiç'ten çıkmıştım Kazdağının tepesine bir kez, cipimizin durduğu dümdüz taşlarla döşeli doruktan Sarı Kız görülüyordu, uzakta, sağımızda da Ege denizi parıldıyordu evrenin bütün altınlarıyla, söylencenin bir bölüğünü yaşar gibi oldumdu: Sarı Kız'ı anası babası Kazdağına bırakırlar ya, nedeni fazla güzel ve vaktinden önce gelişmiş olduğu, cinsel isteklerini dizgine vuramadığı ve ailesine leke süreceği kuşkusu. Bırakırlar oraya güzel kızı, Paris gibi, aslanlar, parslar gelip parçalasın diye. Oysa tam tersi olur, hayvanlar gelip arkadaş olurlar Sarı Kız'a, ecesi olur hayvanların. Tıpkı Anadolu'nun en eski ve en özgün tanrıçası sayılan Ana Tanrıça Kybele gibi.

Bir gün pişmanlık duyar anası babası, gidelim bakalım kızımız ne oldu derler ve çıkarlar Kazdağına, bakarlar ki dorukta oturmuş Sarı Kız, çepeçevre hayvanları ile. Çok yol yürümüşler, tırmanmışlardır, susamıştır ikisi de, bir maşrapa su isterler kızlarından. Sarı Kız da elindeki kepçeyi uzatır, uzatır denize doğru, uzadıkça uzar, indikçe iner kepçe ve dolunca değdirir kepçeyi anasının babasının ağzına içsinler diye. O anda da yok olur, gözden yiter gider. Ermiştir, karışmıştır erenlere.

Biz cipimizden inmiş bir kaynağın başına çömelmiştik. İki kaynak vardı orda, buz gibi, oysa İlyada'da İda Dağındaki biri sıcak kaynayan, biri buz gibi akan iki pınar söz konusudur. Acaba bunlar mıydı İlyada'nın değindiği kaynaklar? Elmalarımız vardı, bir fileyle batırmıştık yalağın serin suyuna. Bakınıyordum, dümdüz serilmiş taşlar, şurda burda fışkıran bitkiler, yeşil, pembe, mavi bir halı gibi döşenmiş bir düzlük vardı bu dağ doruğunda, şaşılası bir şey bu açıklık, bu doğaya egemen aydınlık. Elbette ki tanrılar görmüştür burada eski insanlar. Doğanın ölümsüz şölenleri, cümbüşleri burada olmaz da nerede olur. Dalmıştım, Homeros'u anımsıyordum. İda Dağının doruğunda Zeus baba Troya Savaşını yönlendirmekle kalmaz, bir gün karısı, Troya düşmanı tanrıça Hera gelir bulur onu Gargaron doruğunda, aşk tanrıçası Aphrodite'den büyülü memeliğini almıştır, amacı Zeus'u sevi dalgaları arasında uyutmak da savaşı kendi isteğine göre sonuçlandırmaktır. İnanır mısın, bu olayı yaşar gibi olur insan İda Dağının doruğunda, ötesinden berisinden renkli otlar fışkıran o dümdüz ak mermerlerin üstünde uyumuştu tanrılar, uzanıp seviştiklerini görür gibi olursun. Dinle, Homeros nasıl anlatır bu sahneyi: *İlyada*'nın on dördüncü bölümünde, 152. dizesiyle başlar. Atlaya atlaya alıyorum buraya:

Ama o (yani Hera) Zeus'u da görüyordu
çok pınarlı İda'nın en yüksek doruğunda,
görünce de korku kaplıyordu yüreğini.
Düşünüp duruyordu inek gözlü ulu Here
nasıl çelebilirim diyordu kalkanlı Zeus'un aklını.
Derken en iyi şu yol göründü gönlüne:
Süslenip püslenip İda'ya gidecekti,
belki Zeus onu koynuna alıp sevişmek isterdi.
O zaman dökerdi üstüne ılık, tatlı uykuyu,
gözkapaklarını, düşünen aklını örterdi."

Bu planı uygulamak için Hera (tanrıçanın adı Homeros destanlarında İonya diliyle Here olarak yazılır) önce yıkanır, gövdesine kokulu yağlar sürer, saçlarını tarar, örgüler örer, sonra işlemeli bir elbise giyer, yüz püsküllü bir kemer kuşanır, sandallarını geçirir ayaklarına ve varır Aphrodite'nin yanma, sözüm ona, kavga etmiş bir tanrı karı kocayı barıştırmak için sevgi saçan memeliği ister ondan. Aphrodite hayır demez:

Böyle dedi, çözdü göğsünden nakışlı memeliğini,
alacalı bulacalı bir kordeleydi bu,
alımlı ne varsa hepsi onun içindeydi,
sevgi onun içindeydi, istek onun içinde,
cilveleşme, şakalaşma onun içinde.
en akıllı insanı ayartan aşk onun içinde...

Hera alır memeliği, sarar göğsüne, sonra gider Uyku Tanrıyı bulur, ona bir kız alacağına söz vererek alır onu yanma ve uçarlar İda Dağına:

sisleri bürünüp tez yol aldılar.
Vardılar canavarlar anası çok pınarlı İda'ya,
Lektos burnunda fırladılar denizden,
ayak bastılar bereketli toprağa.
Ayakları altında ormanlar doruklar titredi.
Uyku durakaldı orada,

görünmeden Zeus'un gözüne
çok yüksek bir çamın üstüne kondu,
İda'da büyüyen en ulu çamdı bu,
havada yüksele yüksele göğe varıyordu.
Uyku orada, çam dalları arasında,
bir kuş oluvermişti, dağlarda yaşayan, ince sesli...
Here dosdoğru yürüdü Gargaros doruğuna,
İda'nın en yüksek tepesiydi bu,
bulutları devşiren Zeus onu gördü,
görür görmez aşk sardı düşünceli kafasını,
öyle bir aşkı ilk birleştikleri gün duymuştu,
ana babalarından gizli çıktıkları gün yatağa...

Şaşılacak şey: Tanrılar sağtörelere pek saygılı değil demek, tıpkı insanlar gibi ana babalarından gizli olmayacak işler yapıyorlar. İlyada gibi büyük bir destan konusunu işleyen Homeros'un böyle küçük, insanca ayrıntılar üstünde durması dikkati çeker, destanının ne denli "gerçekçi" olduğunu gösterir. Zeus yanıp tutuşmaktadır karısına sarılmak için, Hera ise bir sürü naz eder:

"Korkunç Kronosoğlu, ne biçim söz çıktı ağzından?
Yatağa yatıp sevişmemizi nasıl istersin,
İda Dağının tepesinde, göz göre göre?
Ya hep var olan bir tanrı görürse bizi,
biz uyurken gider söylerse öbür tanrılara?
Bir daha ayak basamam senin evine,
ne yüzle çıkarım bu yataktan dışarı?
Beni istiyorsan, buysa hoşuna giden,
yatak odamız var, sevgili oğlum Hephaistos'un yaptığı,
kapıları örttü sağlam kanatlarla,
oraya gidip yatalım, yatmak istiyorsan."

Bir tanrıçanın tıpkı bir ev hanımı gibi kocasına ancak kapalı kapıların arkasında, yatak odasında yaklaşması, bu denli utangaç olması, dedikodudan çekinmesi, Home-

ros'un tanrıları tıpkı insanlar gibi düşünüp betimlediğini bir daha apaçıkça göstermektedir bize.

Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi, dedi ki:
"Tanrılar, insanlar görecek diye korkma,
altın gibi sis örterim dört bir yanımıza,
güneş bile onu geçip göremez bizi,
her şeyi keskin ışınlarıyla gören güneş bile."
Böyle dedi, aldı karısını koynuna, sarıldı,
tanrısal toprak yumuşak bir çimen saldı,
taptaze lotos bir halı serdi toprakla aralarına,
safranlardan, sümbüllerden tatlı bir halı,
uzanıverdi ikisi de halının üstüne,
sardı onları güzel bir altın bulut,
buluttan çiğ damlaları akıyordu pırıl pırıl."

Kazdağı tepesinde ben tanrıların üstüne uzandıkları halıyı görür gibi oldum, doğa böyle bir halıyı bugün de seriyor oraya, insan çiğ damlalarının aktığı altın bulutları da görür gibi oluyor. Kısacası İlyada yaşıyor Kazdağının tepesinde. Homeros buraları gerçekten gördü de canlı canlı anlattı diye mi, yoksa büyük şairin etkisinde kalarak biz bugün onun sözlerini anımsıyor, istesek de istemesek de yaşıyoruz diye mi? Bilmem, bu konuya ola ki döner, değiniriz gene. Şiirin başlıca konusudur çünkü. Sana şimdi vurgulamak istediğim şu: *İlyada*'yı okursan Kazdağını da, Troya örenini de, bütün Çanakkale yöresini de başka türlü görürsün, çok daha canlı, parlak renklerle görür, içinde bin bir anı, bin bir imge uyanır, devinir, sergilenir. Gerçek daha bir zengin gerçek oluverir: Değer yani *İlyada*'yı okumaya.

Troya yöresi ve Troya'nın kendisi üstüne daha birçok masallar anlatılır. Ama hepsini buraya alacak değiliz. Aldıklarımız da ancak Homeros'un destanlarına bir giriş olsun diye alınmıştır. Asıl *İlyada* metnine girmeden

bir gezi de Troya örenine, kazı yerine yapılmalı ki, destana geçmiş savaş gerçekten canlansın gözlerimizin önünde.

III

Troya, Dokuz Katlı Kent

Sözü sen aldın:

– Troya, Troya diyorsun, ama benim tarih kitabımda Truva diye yazılı. Bir araba vapurumuzun adı da TRUVA. Sen ne diye adları değiştiriyorsun? Herkesten iyi mi biliyorsun her şeyi?

İşte bunu bekliyordum. Şimdiye dek sözümü kesmediğine bile şaştım. Bu Troya-Truva ya da Trova tartışması daha sona ermedi yurdumuzda, sona ereceğe de pek benzemez, çünkü nasıl olursa olur, nerden gelirse gelir, biz bir yanlışa saplandık mı, kolay kolay dönemeyiz ondan. Yanlış yaptığımızı bir türlü kabullenmeyiz. Oysa hatasını görmek ve açık açık hata ettiğini söylemek uygar insanın işidir. Bizde çokları uygarlığın daha bu aşamasına varmamıştır.

TRUVA ya da TROVA demek basbayağı yanlıştır, yanlışın kaynağını da açık açık söyledim, gösterdim, yazdım ama kim dinler! Bu kentin adını bize Homeros vermektedir, yoksa başka hiçbir yerde, hiçbir yazılı metinde böyle bir kent adına rastlanmaz. Eh Homeros da Yunancanın bir karma lehçesi olan İon-aiol destan diliyle konuşur, yazar. Yapıtında bin kez geçen kentin adı TROİA diye yazılmıştır. Bunun Türkçe TROYA diye okunmasından başka

bir çare yoktur, ama ilk kez bu destanla ve bu destandaki kent adıyla karşılaşanlar, eski Yunanca bilmiyorlar, daha doğrusu kentin adına destanın Fransızca çevirisinde rastlamışlardır. Troya'nın Fransızca yazılışı TROIE'dır ve Trua diye okunur. Eh aldık mı düşünmeden Fransızcasını? TROVA ya da TRUVA yazdık. Bunu sözüm ona bilim adamlarımız öyle yaptı, sonra bunu Türkçeleştirmek hevesine kapıldılar, hani bir zamanlar her türlü uygarlık belirtisinin Türk olması, Türk'ten gelmesi isteniyordu, doğru yanlış kırk dereden su getirilerek her şeyi Türk yapmaya uğraşılıyordu. Atatürk'ün düşüncelerinin yanlış anlaşılmasından doğmaydı bu tutum. Yukarda Sabahattin Eyuboğlu'nun metninde de gördük ya, bunun doğru anlaşılmasının ne olacağını: Eski bir uygarlık belirtisinin, bir anıtın, bir yapıtın Türk olması için, Asya'dan gelme Türk ırklı, Türk kökenli uluslarca yapılmış olması gerekmez. Irklar, kökenler, kaynaklar onca karışıktır ki, kim Türk, kim değil diye kesinlikle saptanamaz bugüne bugün. O halde, ulusçuluğun olumlu, verimli ve tek bilimsel sayılabilecek yolu yöntemi kafatasları ölçerek biçerek sonuçlar, gülünç ve güvenilmez sonuçlar çıkarmak değil, eskiden kalma anıt ve yapıtlara, yani her türlü uygarlık belirti ve verilerine yurdumuzda filiz vermişlerse, sahip çıkmaktır. Sahip çıkmaktan da ne anlaşılır? Duyar gibi oluyorum seni, şöyle diyeceksin:

– Aphrodisias, Gordion gibi müzeleri gezdikti seninle. Herifin biri, –kimse, daha bilinmiyor,– bu müzede saklanan kalıntılara sahip çıkıyor, yani onları çalıyor, basbayağı bir hırsız gibi. Eh adam da sahip çıkma hevesinde. Her isteyen sahip çıkabilir mi? Onun için bu sahip çıkma sözünü ya kullanma, ya da kullanacaksan, ondan ne anladığını belli et.

Çok, hem de çok haklısın. Kültür kalıntılarına sahip

çıkmak hiç bizim bildiğimiz gibi değildir, daha doğrusu bunlar maddesel varlıklar oldukları halde, çok eski zamandan bize dek gelmiş olmaları onlara bir manevi hale verir. İnsan hastasına sahip çıkar, çocuğuna, ihtiyar anasına sahip çıkar, o anlamda almalı bu kavramı, yani bir varlığı kendinde tutma değil de, onu koruma, saklama ve kendi için değil, başkası için, toplum için koruma ve saklama anlamına gelir. İşte bunu yaptık mı, kültürümüze sahip çıkmış oluruz. Oysa biliyorsun yüzyıllarca sahip çıkmadık biz yurdumuzun uygarlık ve kültür varlıklarına.

– Öyle ya, Osmanlı padişahları eski eserlerin memleketten gitmesine, talip çıkan İngilizlere, Almanlara, Fransızlara verilmesine hiç ses çıkarmazlarmış, giderek bu ulusların gönlünü almak için bol keseden armağanlar yaptıkları da olurmuş. Ama bugün her şey değişti, yasalarla eski eserlerimizi korumaya çalışıyoruz. Geçen mavi yolculukların birinde denizden bir kırık dökük testi parçası çıkardık diye de başımıza iş açmışlardı, anımsıyorsun değil mi?

Evet, bu konuyu senle tartışalım ister misin? Gerçi Homeros ve İlyada ile doğrudan ilişkili değil, ya da ilişkisi görünmüyor, oysa var, derinden bir bağlantı ve ilişki var. Dediğin gibi, biz geçmiş yıllarda eski eserlerimizi benimsemediğimiz için, bilim adamı yetiştirmeye de önem vermez, yabancıların kazı yapıp ortaya çıkardıkları eserleri saklamaya da değer vermezdik. Hoş, tuhaf ama aramızda bugün bile kültürle ilgili kişilerin yurdumuzda çıkan eserlerin bir bölüğü ile ilgilenip, başka bölüklerine hiç değer vermediklerini görüyoruz şaşarak. Bu tutum uygarca tutumun tam tersidir, çağdışı, bağnazca bir tutumdur. Şaşılır bugün, yirminci yüzyılın sonunda Türkiye'de böyle bir davranışı savunanlar bulunduğuna. Ne diyorduk, geçen yüzyılın sonlarına dek bizdeki ilgisizlik

ve bilgisizlik öyleydi ki, yurdumuzun tarih anıtları bakımından soyulup soğana çevrilmemize hiç ses çıkarmamışız. Biliyorsun Avrupa başkentlerinin koca koca müzeleri: Berlin Müzesi, Louvres ya da British Museum Bergama'dan, Efes'ten, Milet'ten aşırılmış eserlerle doludur, oraya gider şaşarak görürsün ki, bizde yerle bir olmuş, otlara topraklara karışmış birkaç parça taştan başka bir şey bırakmamış olan uygar kentler o müzelerde yeni baştan tüm anıtları, yapılarıyla dikilmiş duruyorlar. Sunaklar, tapınaklar, anıtsal kapılar, kocaman mimarlık eserleri ve bir de yüzlerce kabartma ve yontu, istediğin kadar sütun, çeşitli türlerden başlıkları ile, ya seramik eserleri, vazolar, bini bir paraya... Salonlar dolusu eser görürsün bu müzeleri gezdiğinde, gözlerin kamaşarak, bir yandan da için yanarak ya da koyu bir öfke duyarak içinde: Bu bizden alma, bu bizim malımız kalıntılar niçin burada, niçin bizde değil, diye. Ne var ki bir soru sormanı da beklerim: Kalıntıları bu Avrupa müzeleri nasıl korumuş değerlendirmiş, biz nasıl korumuş değerlendirmişiz? İşte bu soruya yanıtta bize iyi not vermek olanaksız, o müzelere tam not vermek gerekiyor. Ne iyi bakmışlar, ne özenle korumuşlar, ne güzel açmışlar tüm seyircilere, gezginlere bu anıtsal, tarihsel kalıntıları! Bir yerde acı bizim için ama bir gerçek; bir yerde Halikarnas, Knidos bizde yaşadığından daha canlı bir yaşamla yaşıyor orada...

– Hani bana sen mi anlatmıştın Balıkçı British Museum'a bir mektup yazmış diye bunların geri verilmesi için?

Evet Balıkçı günün birinde, sanırım daha Bodrum'da kalıyordu o zaman, British Museum müdürlüğüne bir mektup yazmış, güzelim İngilizcesiyle, demiş ki bu eserler Ege'nin açık havasında, parlak güneşinde, gök ve deniz mavisinde yaratılmış, onlar bu çevreye göre yapılmış,

onlar bu çevrede yaşayabilir ancak, Londra'nın sisinden, pusundan bozulup yıpranırlar, onlara MAVİ gerek.

– Peki ne olmuş sonucu?

Acı ve gülünç bir sonuç: Müzeden nazik bir mektup gelmiş Balıkçı'ya, "Uyarınıza teşekkür ederiz" diyorlar, "çok haklısınız, biz de bu eserleri kendi alıştıkları çevreye sokmak için yeniden, salonlarımızın duvarlarını maviye boyadık..."

– Ah, alay mı ediyorlar ne?

Eh biraz öyle, ama bu çevre konusunun üstünde durmaya değer, ister mavi badanalı olsun, ister olmasın Avrupa müzelerinde eserler bizde korunamadığı gibi korunuyor. Müzecilik bilirsin bir olanak işidir, o olanaklar onlarda var, bizde yok. Paris'e gittin gördün, tüm eski anıtlarını, yapılarını kentin, yeni baştan onarmışlar, bir zerresi yitmemiş, taşı, resmi, tahtayı korumak için ne yöntemler, ne çareler... Bizde öyle mi? Bir Boğaziçi yalılarımız var, dökülüyor, kan ağlıyor toz toprak diye yıkılıp gidiyor, korumak şöyle dursun elimizde balta ha babam vuruyoruz sanki onlara. Antik çağlardan kalma eserleri haydi yabancı bir kültürün kalıntıları sayalım, kendi özbeöz Türk, Selçuklu ya da Osmanlı eserlerimizi neden koruyamıyoruz biz?

– Sen bana anlattın: Silifke dolaylarına, Antalya yöresine yaptığın son bir gezide tepeler dolusu lahit kırılmış, soyulmuş, gömü soygunculuğunu iş edinmiş oradaki köylüler...

Yürekler acısı bir durum gerçekten, definecilik almış yürümüş, durdurulmak şöyle dursun, her zamankinden daha yaygın. Bu durumda kızmadan, öfkelenmeden, yabancıları kınamadan biraz düşünmek gerek...

– Son zamanlarda müze soygunlarına ne dersin?

Onları da hesaba katmalı ne yazık ki, yok edilmesini

eserlerin önleyemediğimiz gibi, çalınmasını da önleyemiyoruz. Yani durum bugün iyi değil, şu bakımdan ki bir geçit dönemi yaşıyoruz, eskisi gibi eserlerimizin değerini bilmez değiliz, anlamaya başladık, ama tam anlayış sağlanmadı, yani bu eserlerin değeri, maddesel değeri var ama, ancak hepimizin, tümümüzün, toplumumuzun malı olduğu, herkese açık bulunduruldukları zaman daha da değer kazandığı yeterince bilinmiyor.

– Tüm toplum deyince de yalnız Türk toplumunu mu anlarsın?

Hayır, öyle anlamak doğru olmaz, elbette ki biz bu eserlerin ilk sahipleriyiz, çünkü bizim topraklarımızdan çıkmadır onlar, ama binlerce yıllık uygarlığın ve kültürün sahibi vârisi yalnız biz değiliz, bütün insanlıktır. O bakımdan kim görevini daha iyi görürse, o eserleri korumaya daha çok hak kazanmış olur. İşte bu düşünceleri gözden ırak tutmamalı. Kimi gazetelerin yaptığı gibi yaygara koparıp, vay şu çalınmış, bu götürülmüş diye kin ve nefret tohumları ekmede hiçbir yarar görmem ben. Bu çeşit telaş tam tersi sonuç verir, kaçakçılığı önleyelim derken kaçakçılık kışkırtılmış olur bence. Nitekim olaylar bunu göstermiştir bizde.

– Nereye vardık? Yolumuzdan çok saptık değil mi? Bana Troya'yı anlatacaktın.

Evet anlatacağım. Bu kadar çok laf ettikten sonra haydi haydi Troya'ya gelmiş bulunuyoruz. Diyelim ki arabadan, minibüs ya da otobüs, neyle gelmişsek Troya'ya onunla geldik ve indik. Kazı yerinin başlangıcında bir parkımsı bir şey vardır bugün. Solunda ve sağında yapılar. Bir de tahta at yapılıyordu kocaman, içinde bir kafeterya olacaktı. Bilmem bitti mi o. Neyse, solda birçok turistik eşya dükkânları bulunur bugün. Onların birinin sahibi, bir dost kişi, burada bir Homeros büstü de bulun-

sun istemiştir. Nusret Suman bir Homeros yapmış, dikilmiştir o büst oraya. Bilmem sen ne dersin o yontuyu görsen, beğenir miydin, beğenmez miydin. Ben severim o Homeros'u, gencecik, zayıf, sesini dünyaya duyurmak için boynunu uzatmış, bağıran bir ozandır o Homeros. Gözleri belki kör, belki değil, asıl dile gelen var gücüyle dünyaya seslenişidir. Ama bu sesleniş sanki yıpratmış, bitirmiştir ozanı, sinirliliği, zayıflığı ordan.

– Bir de müzesi mi ne var Troya'nın?

Vardır, güzeldir hem de. Epey yıl önce düzenlenmiştir o müze. İçi de dışı da süslüdür, temiz tutulmuştur. Ora gezilir de sonra çıkılabilir kazı tepesine, ya da sonra gezilir. Bahçede bulunan kocaman küpler kazı buluntuları üstüne bir fikir verir insana.

– Haydi gezdir şimdi bana Troya'yı.

Kaç kez gezmiş, kaç kez gezdirmişim Troya'yı. Aslında hiçbir zaman kılavuz olmam orada, çünkü arkeolojik buluntuları ile, kazı yerini ayrıntıları ile anlatmak bana düşmez. Ben Troya'da yaşarım Troya'yı, Homeros'un destanına göre yaşarım ve ancak yaşatmakla kalırım. Kazı yerini gezdirmek, anlatmak içinse orada ne yetenekli, bilgili kılavuzlar vardır. Sen de gidince onların birine başvurursun.

O seni alır bir düzlükten kahverengi kırmızımsı bir tümsek gibi yükselen bir tepeciğe götürür. Burası ilk kazılar yapıldığı zaman, kazdıkça çıkarılan toprakların yığıldığı yerdir, yapay bir tepecik oluşmuştur böylece. O tepeciğin üstüne çıktın mı, çevreyi görürsün kuşbakışı, bütün Troya'yı, bütün Troya Ovasını ve önünde şerit gibi uzanan Çanakkale Boğazını, biraz aşağıda Ege Denizini pırıl pırıl, ve İda Dağının tepesinden bir yel, denizden ve boğazdan esen başka bir yel karışır birbirine, eser, eser ortalık, saçların uçuşur, sanki çok ötelerden gelmedir, sa-

na anlatır, sesler ulaştırır ötelerden, bin bir efsane, bin bir olayın içine dalmış, içinde yaşar duyarsın kendini. İşte o zaman yaşamaktadır Troya ve Troya'nın destanı İlyada. Gel onu yaşayalım şimdi.

Önünde bir ova yayılır demiştim ya, işte bu ova Akhaların kamp kurduğu, on yıl Troya'yı abluka etmek, kuşatmak için çadırlar, barakalarla donattıkları iki ırmak arası düzlüktür. Denize dek uzanır. Bu iki ırmağın eski adları Xanthos, ya da Skamandros ile Simoeis'tir. Bugün o ırmaklara Küçük Menderes ile Dümrek Çayı denir. Varlıkları pek duyulmaz bugün bu suların, oysa eski zamanda, yani İlyada'da öyle mi? Göreceksin neler de neler yaşayacağız bu ırmak kıyılarında...

– Yaşayacağız diyorsun, bu tepeden yaşayacağız, yani Troya'da mıyız şimdi. Troya surlarının içinde mi? Homeros'un destanını anlattığı Troya burası mı?

Ne yerinde sorular sorarsınız, akıllı gençlerim benim. Doğru, daha nerde olduğumuzu bilmeden İlyada'yı yaşatmaya kalkamam ki size. Troya'nın Akhalarca düzenlenen seferine girmeden, bir sefer daha yapmalıyız sizinle. Buna kitaplarımın birinde "Bilginlerin Troya Seferi" demiştim.

– Biliyorum, senin *Mavi Anadolu* kitabında o. İstersen o parçayı olduğu gibi al, anlatıyorsun orada Troya'nın nasıl ortaya çıkarıldığını.

Olduğu gibi almak olur, ama sevmem hiçbir şeyi bir daha yinelemeyi. Aynı konuyu *İlyada*'nın önsözünde de ele aldım, yazdım, daha bilimselce mi ne, ikisini bir karıştırıp, daha doğrusu konuyu bir daha yaşayıp anlatayım sana.

Şu karşımızda gördüğünüz ören, yani kazılmış yer elbette ki Troya değildir, yani ne Akhaların Troya'sı, ne Homeros'un Troya'sı, ne de çok yıl sonra örneğin Büyük

İskender'in gelip gezdiği, tanrılara büyük bir kurban kestiği Troya'dır. Hiçbiri değil ve hepsi birdendir, bir başka kenttir, dokuz katlı bir yerleşme yeri, bir sır, bir giz, ne zaman başlayıp ne zaman bittiği bilinmeyen önemli bir kent, bir insanlar yapısı. Bugün yıkık dökük gördüğümüz bu Troya kimin Troyası'dır, kim onu bu halde serdi gözlerimizin önüne?

– Biliyorum, Schliemann denilen bir Alman arkeoloğu.

Tamam, o işte, ama o adam kim? Bir zamanlar okumuşum hayatını, çok ilginç gelmiş bana, şöyle özetlemiştim: Heinrich Schliemann 1822'de Almanya'da doğdu. Ailesinin maddi durumu kötü olduğundan uzun boylu okumak olanağını bulamadı ve Hamburg'da bir ticarethaneye kâtip olarak girdi. Bir aralık Hamburg'dan Amsterdam'a gitti ve orada kendi başına bir iş kurdu. Amsterdam'da kaldığı dört yıl içinde Schliemann yedi dil öğrenmek olanağını buldu. Schliemann'ın dil öğrenme yetisi akıllara durgunluk verecek bir yetidir. Hiç bilmediği bir dili tam altı haftada konuşacak ve yazacak kadar öğrenir, sonra bir başkasına geçerek, ilk öğrendiği dili de ilerletmek fırsatını bulurdu. Böylece Fransızca, İngilizce, Felemenkçe, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca ve Rusçayı öğrenir. Bu dillerden her biri ile mektuplar, giderek eserler yazmıştır. 1846 yılında Schliemann işleri için Rusya'ya, birkaç yıl sonra da Amerika'ya gider. Çok zengin olmuştur. Fakat merak ve hırsı ona rahat vermez. California'da altın aramaya çıkar ve 1850'de Amerikan vatandaşı olur. İşleri artık bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Kırım Savaşı sırasında çok para kazanır, bu arada Lehçe ve İsveççe de öğrenir. 1856'dan sonra ölü dillere de merak sarar ve ikisi birden olmak üzere eski ve yeni Yunancayı kısa bir zamanda öğrenir. İki yıl sonra ticareti bırakır, Latince öğrenmeye koyulur. Dil bilgilerini tamamlamıştır

böylece. 1858'de bir Akdeniz yolculuğuna çıkar, Mısır'da kalıp, orada Arapça da öğrenir, bir dünya turu yapar, Paris'te yerleşir ve Çin ve Japonya üzerine Fransızca bir kitap yazar.

– Doğru mu bu söylediklerin? İnsanın inanası gelmiyor.

Gelmiyor doğrusu ben de inanamadım, ama öyleymiş. Bir söylentiye göre –Schliemann üstüne söylenenler de söylence, yani efsane gibi bir şey, efsanelik bir kişi bu nerdeyse– küçük çocukken Schliemann'a babası bir masal kitabı vermiş, İlyada ve Odysseia masallarını anlatan. O gün Troya'yı bulmaya and içmişmiş küçük Heinrich. Para bol, dil bilgisi olağanüstü, Schliemann bu kez, yani 1868 yılında arkeolog olma yolunu tutar. İlkin Odysseus'un yurdu olan İthaka Adasında kazı yapmış derler, ama asıl amacı Troya'yı bulmakmış, Homeros'un anlattığı Troya'yı. İlyada'yı yanına alarak –hoş bu şaşılası adam herhalde ezbere bilirdi o koca destanın 16.000 kadar dizesini– 1870'de Çanakkale'ye gelir, araştırmalarına başlar, o zamanın Amerikan konsolosu ona Hisarlık Tepesini gösterir, bu höyüğün altında Homeros Troya'sının gömülü olabileceğini söyler. Schliemann denilen hızlı adam hemen kazıya başlar. Kazmaya başlamasıyla şaşmaya başlaması da bir olmuştur herhalde, çünkü bir kent, Troya kentini bulacağım derken kat kat kentler çıkar kazmanın altından. Schliemann şöyle düşünmüş olacak: Homeros'un, destanını yazdığı Troya kenti en eski kenttir, en eskisi denilen yapısız düzeyin tam üstündeki kent. Derdi günü de Homeros Troyası'nı bulmak olduğuna göre derinleştikçe derinleşir, kat kat kalıntılara önem vermeden ve herhalde onları değerlendirmek, tarih içinde saptamak yoluna gitmeden en eskisini arar. Kazdıkça kazar. Senin anlayacağın bozar, karmakarışık eder birçok

şeyi, altını üstüne getirir toprağa karışmış birçok yapıları...

– Troya'nın bugünkü karmakarışık durumu bundan mıdır? Doğrusu orayı gezdim ama Troya VI, Troya II, Troya IX diye birçok yaftalar da gördüm, ama hangisi nedir anlayamadım bir türlü.

Anlayamazsın. Nedeni de şu: Schliemann dilleri şıp diye öğrenmişti ama o zaman sistemli, yöntemli kazı yapmasını öğrenememişti, çünkü bugünkü kazı yöntemleri bilinmiyordu daha. Bugün hiçbir arkeolog bir yazın eserinde, bir destanda sözü edilen bir kenti bulacağım diye yola çıkmaz. Belli bir kent bulacağım diye işe girişmez, çok dikkatlice başlar taramaya, her bulduğunu önce bir temizce ortaya çıkarır, dizer, temizler, sonra ikinci işlem olarak onu tarihlendirmek ve değerlendirmek görevine koyulur. Bu öyle değil, ille de Homeros'un anlattığı Troya'yı, Homeros'un anlattığı gibi bulmak hevesinde. Öyle bir Troya var mıydı, yok muydu? Bunu düşündüğü bile yok. Oysa Homeros tarihçi değil ki, mimar arkeolog değil ki, her gerçeği olduğu gibi destanına aktarmış olsun. Bir ozan, bir şair, Troya'yı görüp görmediği de belli değil, belki de gerçekte hiç görmemiş de kendinden önceki ozanların anlattıklarını yineliyor. Belli değil ki. Ama bizim kazıcı ister ki Homeros'un anlattığı Troya'yı yani Priamos'un kralı olduğu Troya'yı bulsun. Priamos bir kral, kenti zamanının en zengin ve parlak kenti –öyle olmasaydı koca Akha ordusu oraya saldırmaya gelir miydi, denizleri aşarak?– o halde Kral Priamos'un hazinesini bulmak gerek. Bulundu mu, Homeros Troya'sı da bulunmuş olacak. Aradaki buluntuların önemi yok. Böyle düşünce yürütmüş olacak Heinrich Schliemann. Adamlarını habire dürtermiş daha derine gidip bir şeyler bulsunlar diye. Günün birinde de olacak olmuş, yani bir altın parıl-

tısı çarpmış serüvenci kazıcının gözüne. İşte o an, Schliemann Anadolu kazılarındaki ilk hırsızlık olayını gerçekleştirmiş. Karısı Yunanlıymış Schliemann'ın, o da kendisine bir Helene'yi aramış bulmuş olacak, başka türlü çıkar mıydı Troya'yı bulmaya? İlyada'yı tam yaşayan bir adam olarak Paris'in serüvenini de yaşamak istemiştir herhalde. Her neyse, karısının adı Sofia, onun doğum gününü filan kutlamak kararıyla sözüm ona işçilerine izin vermiş, kim var kim yok göndermiş evine, kalmış mı karısı ile başbaşa. Sofia Hanımın şalını da almışlar, belki de bir çuval, varmışlar parıltının göründüğü yere. Orası da Troya II diye gösterilen yer bugün, bir rampanın dibi. Kazma kürek, ve de ellerini kullanarak kazımışlar karı koca. Kazımışlar ve ortaya bir gömü çıkarmışlar, altın gerdanlıklar, bilezikler, taçlar, yüzükler, ne bileyim daha neler neler, "ha işte bu Priamos'un gömüsü!" diye deli olmuşlar sevinçten. Tıpkı bugünkü gömü arayıcıları gibi. Bulduktan sonra tek amaç, bunları kaçırmak. Kaçırmış da Schliemann, Yunanistan'a önce kaçırmış derler, sonra Almanya'ya. Sonra ne olmuş pek bilinmez, ne olmuşsa olmuş, ama bir daha gün ışığına çıkmamıştır Priamos'un gömüsü sandıkları bu gömü.

Bundan sonrası da ilginç bir bakıma. Bulduğu gömü ile birlikte Schliemann Almanya'ya dönmüş olacak, 1872'de kazı yerine bir daha gelir, bu kez yalnız değildir, yanına kendisi gibi derme çatma bilgilerle değil de, bilimsel yönde yetişmiş bir arkadaşını almıştır. Adı Wilhelm Dörpfeld, mimar ve arkeolog. Başlamışlar çok daha gerçekçi yöntemlerle çalışmaya, Troya denilen kentin dokuz yerleşme yerini kapsadığı bulgusu o zaman iyice saptanabilmiştir. Bu dokuz kat şehir arasında hangisinin Homeros Troyas'ı olduğunu bulmak, bilmek o kadar önemli değil, Hisarlık Tepesindeki höyük İsa'dan önce

3000 yılından Roma çağına dek yaşayagelmiş, buradaki kimi kent daha önemli, daha büyük ve parlak, kimi daha az önemli ve uygarmış. Ama hepsini bilim açısından aynı dikkat ve özenle değerlendirmek yoluna gitmişler, ne var ki birçok yerde olan olmuştu, karışmış, yıkılmıştı katlar ve katların kalıntıları. O sırada da Homeros Troyası'nın altıncı Troya olabileceği kanısına varılmış. Ne var ki bu katın büyük bir yangın sonucu değil de, bir deprem sonucu yıkıldığı görülüyormuş. O mu değil mi sorunu bir köşeye atılmış, amaç artık Homeros Troyası'nı bulmak değil, Troyaların hepsini gün ışığına çıkarıp bilimsel yönden değerlendirmek. Yani arkeoloji biliminin bugünkü amaçlarını gerçekleştirmek, ereklerine erişmek.

– Peki başardılar mı bu işi?

Hemen başarı sağlanmış değildir, hoş bugün bile bu konularda tam başarı sağlanamıyor. Her ne hal ise, bildiğimize göre Schliemann-Dörpfeld ikilisi Hisarlık höyüğünde iki bilimsel toplantı yapmışlar. Zamanın bilim adamları gelmiş olacak, gördüklerini görüp tartışmış olacaklar. Hoş tartışmaları da sonra gözden geçiririz ya. Bu konferanslardan sonra 1894'te kazılar sona ermiş ve Döprfeld'in bir kitabı ile bilim dünyasına yayın yapılmış. Bir otuz kırk yıl kadar bu Troya kazıları işi unutulmuş mu, uyutulmuş mu nedir, bu kez bir Amerikalı bilim heyeti işe el koymuş. 1932'de Cincinnati Üniversitesinden Blegen adlı bir bilgin gelmiş Troya'ya ve kazıları o yeni baştan başlatıp sürdürmüş. Kendisi 1938'e dek kalmıştır yörede. Yanılmıyorsam bu adamı 1937 İkinci Türk Tarih Kongresinde görmüştüm bile ben Dolmabahçe Sarayında. Bir tebliğ vermişti, belki dinlemiştim ama benim de bir gün Homeros âşıklısı olacağımı bilebilir miydim o zaman? Atatürk'ten başkasını gözüm görmemişti.

– Bunlar iyi güzel, ama şu dokuz kat kenti anlatmış olmuyorsun böyle.

Anlatmam, anlatamam, yerinde git gör. Büyük bir düş kırıklığına uğrayacağını da bil: "Ne, bu mu? Bu ufacık tepecik mi koca Troya kenti?" diye şaşacaksın, kızacaksın bana, "Amma da abartmışsın" diyeceksin. Bunlar hep olacak, ama şunu unutma ki bir kent yalnız kalıntıları ile önemli değildir, bir kent esinledikleri ile büyük olabilir. İsa'dan önce Boğazların kilit noktasını tutan bu kale küçük olabilirdi, o zamanlar bir kentte kaç kişi otururdu ki, kaç kişi yaşardı surların içinde? Bizim aklımızın almayacağı kadar az kişi. Troya'nın surlarla çevrilmiş tepesinden aşağıda koca bir ova vardır, "o ovada Akhalar kamp kurmuştu" dedik, Homeros kampın neresinde kimlerin bulunduğunu uzun uzun ve kesin ayrıntılarıyla anlatır. Savaş o ovada olur, arada iki ırmak ve köprüler vardır. Bugün ova olduğu gibi durur, uzakta, birkaç tümülüs, yani gömüt höyükleri de görülür, söylentiye göre bu höyüklerin birinde Hektor, öbüründe Akhilleus yatarmış. İkisi de orada can verdi ya. Ama bunlar ne dereceye kadar gerçek, ne dereceye kadar masal, bilinir mi?

– Peki şu Troya denilen yerin gerçekten Troya olduğu, Homeros'un Troya'sı olduğuna değin bir kanıt var mı? Yazıyor mu?

Ha, işte bir sorun daha. Pek yazmıyor hiçbir yerde, yazıt mazıt da bulunmuş değil. Tüm kavga da buradan koptu. Gel bunu da anlatayım sana: Dallı budaklı bir sorun çünkü. Dilleri ve paraları ile zengin Schliemann'a burada acımamak elden gelmiyor. "Troya'yı buldum" diye dünyaya seslendiğinde korkunç bir öfke ve kinle karşılanmış bilim çevrelerince. Belki kıskanmışlardır ne idüğü belirsiz bu bilim türedisini. Kim oluyordu o kazı yapacak, üç beş haftada öğrendiği Yunanca ile Homeros'u ye-

niden canlandırmaya kalkışacak adam!? Eh üniversiteler her zaman üniversiteler olmuştur, tutucu çevreler, bilimi kendilerinden gayrısına bırakmayan kapalı, kıskanç kişiler. Bir konuya aşk ile sarılıp bilimsel dar yolların dışına çıkıldı mı, sinirlenir, öfkelenir çokluk bilim adamları, profesörler, ordinaryüsler, hele Alman bilim çevrelerini bir düşün. Şimşek yağdırmışlar Schliemann'ın kafasına. İlk tanım: Hisarlık höyüğünün Troya olmadığı, ikinci Troya diye bir kentin de bulunmadığı. Gırla tartışmalar, gırla yazışmalar. Giremem bunların ayrıntısına, sıkılırsın. Ama inan ki bugüne bugün Troya'nın Hisarlık'ta olmadığı, giderek Çanakkale yöresinde bile bulunmadığını kanıtlamak için bin dereden su getiren sözüm ona bilginler vardır. Bir tanesi, Belçikalı bir hatun kişi dört beş tane kitapçık yazmış; Troya'da görmüş de getirtmiştim onları. Homeros destanlarını altüst edip bir sürü kanıtla Troya'nın Troya olmadığını anlatmaya çalışır. "Eh hanım, bir başka Troya bul, çıkar ortaya da sonra konuş" demeli böylesi kişilere. Bir şey diyeyim mi sana, kimi eski moda bilgin Troya'nın Türkiye topraklarında bulunmasına bile karşıdır, kızar, Yunanistan'da olsaydı Troya hemen benimser sevinirdi. Ama bunlar bilimin gelişmesi karşısında çok, çok geride kalmış kişilerdir, sözü edilmez artık bugün onların.

– Ama Schliemann'ın zamanında öyle değildi herhalde?

Değildi tabii, hem de nasıl değildi. Troya'nın varlığından bile kuşkuya düşenler vardı, dedim ya, öyle. On dokuzuncu yüzyıl bilimi arkeolojiyi geliştirmediği gibi, yani bilimsel yöntemlerle kazı yapmasını bilmediği gibi, bir yazın yapıtını da değerlendirmesini bilmezdi. Alman klasik filologları arasında tuhaf bir kavga sürüp gitmekteydi o dönemlerde: Homeros destanlarının bütünlüğüne inan-

mazdı bilginlerin bir bölüğü. Bu destanlar, yani ikisi de, bölük pörçük ezgilerden, "Leid"lerden oluşmuş diye inanırlardı, Homeros diye bir tek kişi de tanımazlar, "Homeros adı altında birçok halk ozanının ürünleri toplanmış" derlerdi. Çok eski zamanlar söz konusu, ölmüş bir dil de söz konusu olduğundan bu görüşün tersliğini kanıtlamak da olanaksızdı. Ne bilelim, nasıl kanıtlayalım Homeros'un var olup olmadığını? Ama ortada koca iki yapıt varken onu paramparça edip, bugünkü görüşler, anlayışlarla yok etmenin de anlamı ne olabilirdi? Nasıl oluşmuşsa oluşmuş olsun, olduğu gibi okumaktan, güzelse beğenmekten başka çare yok ki. Bu olumsuz tutuma karşı elbette ki hiç bilgin olmayan Schliemann çok daha olumlu ve gerçekçi bir davranış benimsemişti. Troya'yı ona borçluyuz. Ne denli iyi veya kötü çalışmış olursa olsun, bir varlık çıkarmıştır ortaya, o varlığı korumak insanlığın borcudur.

– İyi ama, bana kalırsa sen çok uzattın artık sözü. Kitabına "Homeros" dedin, döndün dolaştın, bu kadarı yeter okuyucuna. Okuyucun artık seni değil, Homeros'u dinlemek istiyor.

Oldu, ben de onu istiyorum. Şimdi Homeros'u okuyacağız.

IV

İLYADA

İlyada, biliyorsun, şiir diliyle yazılmış bir destandır. Bu şiir dilinin nasıl bir dil olduğu üstünde çok uzun durmayacağım, A. Kadir'le yaptığımız çeviri iyi bir çeviri ise, bu dili de biraz olsun yansıtmayı başarır. Yunanca yazılmıştır, ama Yunancanın özel bir destan lehçesi ve ağzı ile, yani İon lehçesi ile Aiol lehçesi karışımı bir şeydir, üstelik de bir konuşma dilini değil de, kalıplaşmış bir ozan deyişini, ozanca bir anlatımı yansıtır. Onun için bir bakıma anlaşılması zor, bir bakıma kolaydır destanların, çünkü belli deyimlere belli yerlerde rastlanır.

Dil için bu kadar da, vezin için de birkaç şey bilmelisin. Yunan şiirinin vezinleri çokluk uymazlar bizim çağdaş dillerin ölçü ve kalıp yöntemlerine. Şundan: Yunancanın her sözcüğü belli hecelerden oluşur, ama her hecenin de uzun ya da kısa sayılacak bir ölçüsü vardır. Bu ölçü işi hecenin içindeki sesli harfe verilen değerle ölçülür, belli harfler uzun, belli harfler kısa sayılır. Böylece dizelerdeki vezinler dizeyi oluşturan sözcüklerin hece sayısına göre değil, hece ölçüsüne göre ölçülür. Uzun etmeyeyim "hexametron" diye bir vezin söz konusudur, altılı vezin denir buna, yani altı ölçü kalıbından oluşur. Her ölçü kalıbı da ya iki uzun hece, ya da bir uzun hece ile kı-

sa heceden ortaya gelir. Okununca çok uyumlu, müzikli gelir kulağa bu dizeler. Biraz bizim aruz veznini andırır, ama daha oynaktır aruzdan, şu bakımdan ki, iki uzunlu ölçü yerine, bir uzun iki kısalı ölçü her zaman kullanılabilir, yeter ki sözcüklerin yapısı buna uysun. Bu hexametron'un karşılığı hiçbir dilde yoktur, çünkü hiçbir bildiğim dilde hecenin uzun ya da kısa sayılması diye bir şey yoktur. Türkçede de yoktur biliyorsun, Arapça sözcükleri şiire bol bol doldurarak yazmışlardır Divan şairlerimiz aruzlu şiirlerini. Hoş Arapça bugün aruza uygun mudur? Öyle olsa gerek, ama bilmiyorum Arapçayı, kaldı ki aruz kalıpları da tam uymaz eski Yunan hexametron'una ve öbür Yunan vezinlerine.

İlyada'yı Türkçeye çevirmeye girişirken önce aslın ölçü değerlerini veremeyeceğimizi biliyorduk. Önümüzde 16.000 dizelik bir şiir yapıtı vardı, biz bunu çevirmek, dilimize kazandırmak istiyorduk, ama ilkinden en önemli bir yanını yansıtamayacağımız da biliyorduk. O halde, en iyisi şiirden vazgeçip de düz yazı ile bu koca destanı Türkçeleştirmekti.

– Onu senden önce yapan vardı.

Vardı, iyi kötü çevrilmişti İlyada ve Odysseia. Daha iyisini değil de, olan koşullar ve olanaklar çerçevesinde en iyisini yapmadıktan sonra bu işe girişmek anlamsızdı. Çünkü öyle büyük bir iş ki, yıllarımı alacağını biliyordum. Şiir diliyle yapmak ya da hiç yapmamak söz konusu idi. Biliyorsun kendime bir şair arkadaş buldum ve onunla çalıştım.

– A. Kadir'le işbirliğinden de çok memnun kaldın değil mi? Ona çok teşekkür ediyorsun önsözünde, neden?

İnsan her işbirliğini şükranla karşılar, kaldı ki bu işbirliği de öyle her gün görülenlerden değildi. A. Kadir çok iyi bir şairdir, ama Homeros destanları onun kendi

başına girişmeyi düşüneceği bir iş değildi, bu dev işe girişmeyi önce kültüre bir hizmet için yaptı, sonra –nasıl diyeyim– bana inandı, güvendi de onun için yaptı. Yani burada insan ilişkileri bakımından da bir armağan söz konusudur, onu unutamam ve şükranım o yüzden daha da büyüktür. Benim düşümde göremeyeceğim bir başarıyı gerçekleştirdi. Ne güzel değil mi?

– Sonra yıllar yılı çalıştınız.

Bu da çok güzel. Bir şair düşün ki kendi şiir yazmasını büsbütün bırakmamışsa da, epey kenara itmiş ve on dört yılını bir çeviriye vermiştir. Bir insan başarısı sayarım ben bunu. Üstelik işbirliği ne güzel bir şeydir, ben isterim ki yazarlar tek başlarına yazmasınlar, hep imece halinde yazsınlar, daha güzel olmaz mı?

– Haydi coştun, uzattın gene.

Evet. Dedik ya 16.000 dize ve bunlar 24 kitapta toplanmış. İki destan için de öyle. Bu 24 bölüm ya da betiğe, kantoya ayrılmış olması destanların, sonradan el yazmalarının kaleme alınıp dizilişinden ileri gelir.

– Ha, anlatsana bunu bize, el yazması ne demek ve nasıl kaldı günümüze bu yazmalar? Onu kitabında, yani İlyada ve Odysseia çevirisinde yeterince anlatmazsın, anlayamaz insan.

Uzun bir konu bu, birkaç cümleyle nasıl anlatılır bilmem ama deneyeyim. İlkçağdan kalma metinler uzun bir süreç sonucunda varmıştır günümüze dek. İlkçağ dediğimiz Yunan-Roma döneminde bunlar o zaman kullanılan papirüs ya da Bergama kâğıdıdır; yani parşömen denilen uzun lüleler halinde yazı ile doldurulmuş bu uzun sayfalardan oluşan kitaplar nasıl saklanmış, nasıl korunmuş, nasıl elle kopya edilip çağdan çağda aktarılmış, bunun bilgisi koca bir bilim dalını kapsar. Her ne hal ise, yazmalar Ortaçağda, çoğu manastırlarda yazıcıların eliyle çoğaltıl-

mış. Avrupa'nın birçok başkentlerinde birçok kitaplıklarda bu yazmaların kopyaları saklanmıştır. Yazmaların değerlendirilmesi ve bugün anladığımız anlamda kitaplara aktarılması matbaanın bulunması ile başlar. Kitaba aktarmak kolay bir iş değildi, büyük bir devrim, büyük bir uyanış, Rönesans denilen bir yeniden doğuş söz konusudur. Kitap haline getirilen metinleri yani yazmaları önce okuyup anlamak, çeşitli yazışları değerlendirmek, hangisi doğru, hangisi yanlış diye ayıklamak, temizlemek gerekiyordu. İnanır mısın on dokuzuncu yüzyıl sonuna değin bilginler hep bu işle uğraşmışlardır, metin saptamasıyla. Korkunç bir iş, dallı budaklı, içinden zor çıkılır. Biz bugün bir İlyada metni ya da Platon'un bir dialoğunun metnini derli toplu kitaplar halinde alıp okuyabiliyorsak, yüzyılların ürününü değerlendirebiliyoruz, korkunç bir insan çabası ile ortaya çıkmış bir yapıtı kullanabiliyoruz demektir. Çünkü eleştiri ölçülerimiz azdır bu konuda, eski Yunanca ya da Latince ölmüş dillerdir, kimse konuşmaz artık onları, şu sözcüğün yazılışı doğru mu değil mi, yaşayan ölçülere göre değerlendiremeyiz. Önce koca bir bilim kurmak gerekir, sözlükler, el kitapları, ne bileyim, tüm bir kitaplık... Akıl almayacak ağırlıkta, yoğunlukta bir çağlar çağı çalışması ile olmuştur bu. Böylece eleştirili metinler ortaya konmuş, el yazmaları karşılaştırılarak, bilinenler bilinmeyenler tartışılarak. Ama ne olmuşsa olmuş, çok uzun bir süre de sürmüş bu çalışma, sonunda bizim elimize geçen metin kitapları çıkmış ortaya. İşte bunları ele alarak ve de bu metinler üstüne çağdaş yaşayan dillerde yapılan çevirilirden de faydalanarak giriştik iki destanı çevirmeye.

Şimdi de okuyalım bu destanı seninle. Bak nasıl okuyacağız, kolay değil çünkü okuması, bir yandan gereken açıklamaları yapacağız, bir yandan da metni olduğu gibi aktaracağım buraya. Yani yaşayalım bu kitabı, elbette ki

seçmeler yaparak, yoksa tümü olduğu gibi ne okunur, ne de sindirilir.

Yirmi dört bölüm ya da betikten oluşan *İlyada*'nın aslında Troya Savaşını, bu savaşın ancak küçük bir bölümünü yansıttığını belirtmiştim. İlias ya da İlyada, "İlyon destanı" anlamına gelir, oysa destanda ancak Akhilleus ile Agamemnon arasındaki kavga sonucu Akhilleus'un savaştan çekilmesi, küskünlüğü sürdürmesi ve bu arada geçen olaylar anlatılır, ta ki arkadaşı Patroklos Hektor ile çarpışıp ölünce yiğidin yeniden savaşa katılması, ırmak boyunca birçok Troyalıyı öldürdükten sonra Hektor'la savaşa tutuşması ve Hektor'u öldürmesi canlandırılır. İlyada Hektor'un ölümü ve kral Priamos'un oğlunun ölüsünü Akhilleus'tan geri almak için onun barakasına gidip yalvarması, Hektor'un ölüsünü Troya'ya geri getirmesi ile biter.

Şimdi her bölümden alacağımız parçaları o bölümün sayısı ve kısa bir özeti ile buraya aktaracağım.

Bölüm I

Destan ozanın esin perisi Musa'ya bir seslenişiyle açılır. Seslenişte konu belirtilir: Akhilleus ile Agamemnon'un kavgası yüzünden Tanrı Apollon, Akha ordusuna veba salmıştır.

Akhaların Troya ovasındaki gemi ordugâhındayız. Tanrı Apollon'un rahibi Khyrses gelir, Agamemnon'un tutsak olarak alıkoyduğu kızı Khryseis'i geri ister. Agamemnon kızı babasına geri vermeye razı olmaz. Tanrı da Akha ordusuna veba salar, dokuz gün dokuz gece ordu hastalıktan kırılır. Akha ordusunun bilicisi Kalkhas kızın geri verilmesini öğütler. Agamemnon Khryseis'i bırakır ama onun yerine Akhilleus'un tutsağı Briseis'i alacaktır.

İki Akha yiğidi bu yüzden kavgaya tutuşurlar. Agamemnon Briseis'i alır, ama Akhilleus da barakasına çekilip savaşa katılmaz artık. Anası deniz tanrıçası Thetis'ten öcünü almasını ister, Thetis Olympos'a çıkıp tanrılar tanrısı Zeus'tan şu dilekte bulunur: "Akhilleus savaştan uzak durdukça Akhalar zaferi kazanamasınlar." Zeus söz verir.

Destan açılır:

Söyle, tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle.
Acı üstüne acıyı Akhalara o kahreden öfke getirdi,
ulu canlarını Hades'e attı nice yiğitlerin,
gövdelerini yem yaptı kurda kuşa.
Buyruğu yerine geliyordu Zeus'un,
ilk açıldığı günden beri araları
erlerin başbuğu Atreusoğluyla tanrısal Akhilleus'un.
Onları birbirine düşüren hangi tanrı?
Apollon, Leto ile Zeus'un oğlu.
Krala kızıp orduya kıran salan o;
Atreusoğlu, tanrının duacısı Khryses'i saymadı diye
insanlar kırılıp gidiyordu birbiri ardı sıra.
Khryses kurtarmak için Akhaların elinden kızını
bir yığın kurtulmalıkla gelmişti tezgiden gemilerine.
Elinde okçu tanrı Apollon'un şeritleri sarılı altın değneği.
bir bir yalvarıyor tekmil Akhalara,
daha çok, orduları dizen iki Atreusoğluna yakarıyordu:
"Güzel dizlikli Akhalar, Atreusoğulları,
Olympos'taki yüce tanrılardan dilerim.
Priamos'un ilini yerle bir edesiniz,
sonra sağ salim dönesiniz evinize.
Alın bu kurtulmalıkları, kızımı verin bana,
korkun Zeus'un oğlu Apollon'dan, sayın onu."
Tekmil Akhalar bağrıştılar bir ağızdan:
"Alınsın değerli kurtulmalıklar, duacıya saygı gerek."
Ama Atreusoğlu Agamemnon'un gönlünce değildi bu;
tersleyip kovdu onu, şöyle buyurdu:
"Bir daha sakın görmeyeyim, ihtiyar,
şu koca karınlı gemilerin yanında seni,
haydi kır boynunu, düşmesin buralara yolun,

yoksa ne değneğinden hayır görürsün,
ne de şeritlerinden tanrının.
Şurdan şuraya bırakmam kızını,
orda, Argos'ta yurdundan uzak,
tezgâhına gide gele, yatağıma gire çıka,
benim yuvamda kocayacak.
Kızdırma kafamı, kendi canını düşün, dön evine."
Böyle deyince o, ihtiyarın korku düştü içine,
sesini çıkarmadı, eğdi boynunu,
yürüdü uğuldayan denizin kıyıları boyunca.
Gitti uzakta bir yerde yakardı durdu
yüce Apollon'a, güzel saçlı Leto'nun doğurduğu:
"Ey Khryse'yi, kutsal Killa'yı koruyan, gümüş yaylı,
Tenedos'un güçlü kralı, Smintheus, dinle beni,
bir gün sana yaraşır bir tapınak yaptıysam,
boğaların, keçilerin yağlı butlarını yaktıysam senin uğruna,
şu dileğimi tezelden yerine getiriver:
Gözyaşlarının öcünü al Danaolardan, oklarınla"
Böyle yakardı o, Phoibos Apollon da dinledi onu,
indi Olympos'un doruklarından, köpürmüş, öfkeli.
Omuzlarında yayı, iki ucu kapalı okluğu
Kımıldandı mı, omuzlarında çangırdıyordu.
Kızgın tanrı yürüyordu gece gibi.
Yerleşti gemilerin ardına, saldı okunu,
bir vınlama çıktı gümüş yaydan, korkunç, acı.
Önce katırların, köpeklerin düştü peşine.
Sonra saldı bir sivri ok insanların üstüne.
Kavruluyordu birbiri peşi sıra bir yığın ölü.
Ordu içine tanrının okları yağdı tam dokuz gün.
Akhilleus çağırdı meydana halkı onuncu günü;
bunu ak kollu tanrıça Here koydu kafasına,
ölüp giden Akhalara içi yanıyordu.
Halk toplanıp gelince bir araya
ayağı tez Akhilleus kalktı, dedi ki:
"Atreusoğlu, birazdan geri döneceğiz herhal,
yurdumuza gideceğiz, kurtarırsak ölümden canımızı;
bak yiyor Akhaları, bir olmuş savaşla salgın.
Gel bir duacıya, bir biliciye başvuralım,
ya da bir düş yorumcusuna, bilirsin Zeus getirir düşü.
O söylesin, Phoibos Apollon'un bu büyük öfkesi neden?

Adak mı adamadık, yüzlük kurbanlar mı kesmedik?
Uzaklaştırması için başımızdan şu salgını
koyunların, lekesiz keçilerin razı mı yağ dumanlarına?"
Bunları söyleyip oturdu o, kalktı Kalkhas,
Thestor'un oğlu, düş yorumcularının en büyüğü,
biliyordu her şeyi, geçmekte olanı, geçmişi, geleceği.
Phoibos Apollon verdiydi bu hüneri ona,
bu hünerle geldiydi ta İlyon'a, Akhaların gemileri.
Kalkhas söz aldı, düşüne taşına dedi ki:
"Ey Akhilleus, Zeus'un canı ciğeri,
Apollon'un öfkesini açıklamamı buyurdun bana,
anlatayım ama, sen de iyi dinle beni,
yardım et canla başla, ant ver,
benden yana ol hem sözünle, hem işinle.
Kızdıracağım biliyorum Akhaların saydığı adamı,
o adamın bütün Argoslulara her yerde sözü geçer.
Kral azgın olur kızınca ayak takımından birine,
bir zaman öfkesini yenerse de, unutamaz kinini,
dışarı vurana dek taşır yüreğinde onu.
Öyle bir günde beni korur musun, nasıl?"
Ayağı tez Akhilleus karşılık verdi, dedi ki:
"Korkma, söyle bakalım şu tanrı buyruğu ne
Danaolara tanrı buyruklarını bildirmen için
sığındığın Apollon adına ant olsun, Kalkhas,
başbuğlukla övünen Agamemnon bile olsa lafını edeceğin,
ben ayakta sağ salim gördükçe gün ışığını,
şu koca karınlı gemilerin yanında sana
yumruk indiremez bir tek Argoslu."
Rahatladı usta yorumcu, dedi ki:
"Yok yok, ne adak için kızdı o,
ne de yüz sığırlık kurbana.
Saygısızlık etti Agamemnon duacıya da ondan.
Kurtulmalıkları istemedi, salmadı kızını.
Çok acılar çektirdi okçu tanrı bu yüzden size,
bundan böyle de çektireceği var.
Vermezse kurtulmalık almadan, pazarlıksız,
oynak gözlü kızı sevgili babasına Agamemnon,
kurban etmezse bir de yüz kutsal sığır Khryse'ye,
bu kötü salgından Danaoları kurtaramaz o,
bunlar olursa tanrı yola gelir, yatışır."

Böyle konuşup oturdu o, kalktı hırsla
gücü yaygın Agamemnon, yiğit Atreusoğlu,
kapkara bir öfkeyle doluydu yüreği,
yanıyordu iki gözü yalım yalım.
Dik dik baktı Kalkhas'a, dedi ki:
"İyi bir söz duymadım senden, yomsuz haberci,
hep kara haberler verir, gönül eğlersin.
Ne tatlı bir sözün var, ne hayırlı bir işin.
Tutmuş yorumluyorsun tanrı buyruğunu Danaolara.
Değerli kurtulmalıklarını almadım diye Khryseis'in,
ne yapıp yapıp evime götürmek istiyorum kızı diye
başlarına bela getirdi diyorsun okçu tanrı.
Doğrusunu isterseniz,
asıl karım Klytaimestre'den üstün o kız,
ondan aşağı değil yapısı, boyu bosu,
aklı fikri yerinde, üstelik ev kadını,
Geri vermeye razıyım gene de,
ne yapayım, yok derseniz başka çaresi,
yeter ki armağan verin bana, şimdi hemen,
bir ben kalmayayım armağansız komutan,
benim için yakışık alır şey değil bu.
İşte bakın, benim armağan gidiyor başka yere."
Ayağı tez tanrısal Akhilleus karşılık verdi, dedi ki:
"Ünlü Atreusoğlu, ey doymak bilmez adam!
Ulu canlı Akhalar armağanı nerden bulsun versin sana,
elimizde yedeğe alınmış mal mı var ki?
İllerden ne yağma ettiysek hep bölüşüldü,
doğru olur mu toplamak bu malları yeniden?
Haydi durma, sun tanrıya sen şu kızı,
biz Akhalar veririz sana üç dört katını;
İş ki güzel surlarla çevrili Troya ilini
talan etmeyi buyursun Zeus bize."
Kral Agamemnon karşılık verdi, dedi ki:
"Tanrıya benzer Akhilleus, yiğitliğine yiğitsin ama
beni kandıramazsın, boş yere saklama fikrini,
niyetin ne, senin armağanın olsun, benim olmasın, öyle mi?
Onu geri vermemi istemen bunun için demek.
Ulu canlı Akhalar, tam istediğim gibi, ona denk
bir armağan verirlerse başım üstünde yeri var,
yok vermezlerse kendim alacağım gidip onu,

ya seninkini alacağım, ya Alas'ın, ya Odysseus'unkini.
Biliyorum, kime gitsem o kızacak bu kez de.
Neyse, durmayalım bunun üstünde, sırası değil.
Tanrısal denize kara bir gemi sürelim,
kaç kürekçi gerekse arayıp bulalım,
yüzlük kurbanları koyalım içine,
güzel yanaklı Khryseis'i de gemiye bindirelim,
sözü geçen biri olsun geminin kaptanı,
ya da sen Peleusoğlu, erlerin en korkuncu, ya da sen,
kessin kurbanları, koruyucu Apollon'u yatıştırsın, öylesine biri."
Şöyle bir yan baktı ayağı tez Akhilleus, dedi ki:
"Seni gidi edepsiz, çıkarına düşkün yürek!
Senin sözlerini bir Akhanın nasıl kaldırır içi,
savaşa nasıl gider o, nasıl dövüşür erkekçe?
Kargı salan Troyalılarla savaşa gelmiş değilim ben,
hiçbir şey yapmadılar, dokunmadılar bana onlar;
ne sığırlarımı çaldılar, ne atlarımı götürdüler,
ne de bereketli Phthie'de ekinlerimi çiğnediler.
Gölge veren dağlar var aramızda, uğuldayan deniz var.
Geldik buraya, utanmaz herif, senin ardından,
tek gönlün olsun diye senin, köpek suratlı,
tek Menelaos'la sen, Troyalıların sırtından ün alasınız diye.
Ama hiç de umurunda değil bu.
Gelmiş gözdağı veriyorsun, alasın diye payımı,
bana Akhaoğulları verdiydi onu, bunca sıkıntılara karşı.
Bakımlı, zengin bir ilini Troyalıların
talan ettiklerinde Akhalar
senin payın kadar bir pay almadım ben.
Oysa kıyasıya savaşta benim kollarım görür en büyük işi,
ama bölüşmede payın en okkalısı sana gider,
benimse savaşta canım çıkar,
küçük bir şeyle gene de hoşnut dönerim gemilerime.
Şimdi artık benim için en iyisi
kıvrık burunlu gemilerimle Phthie'ye, eve dönmek.
Hem onur payımdan olayım, hem burada kalayım, ha,
mal mülk sahibi edeyim diye seni?"
Erlerin kralı Agamemnon karşılık verdi, dedi ki:
"Canın öyle istiyorsa, yalvarmam, buyur git,
çok adam var benim yanımda, beni sayan,
akıllı Zeus işte en başta.

Hep kavga dövüş, savaş işin gücün,
en iğrendiğim sensin Zeus'un beslediği krallar içinde.
Çok güçlüsün ama, bil ki tanrı verdi sana bu gücü.
Durma, gemilerinle, yoldaşlarınla git evine,
var git Myrmidonların başına geç.
Ne sen umurumdasın, ne de öfken umurumda.
Ama şunu da kafana ko iyicene:
Phoibos Apollon istiyorsa Khryseis'i ille de,
şu gemimle, yoldaşlarınla göndereceğim onu.
Ama barakandan alacağım kendim gelip
senin onur payını, güzel yanaklı Briseis'i.
Senden ne güçlü olduğumu o zaman anla gör.
Korksun boy ölçüşmekten, ibret alsın
kim benimle eşit görmek isterse kendini."
Böyle dedi o, Peleusoğlunu bir kaygı aldı,
kıllı göğsü içinde yüreği bir o yana aktı, bir bu yana:
Sivri kılıcını baldırı boyunca kınından çeksin miydi?
Herkesi ayağa kaldırıp onu öldürsün müydü?
Yoksa öfkesini yatıştırsın mıydı, dişini sıkıp?

Akhilleus kılıcını kınından çıkarıp Agamemnon'un üstüne yürümek üzeredir ki, tanrıça Athena gökten inip elini tutar. Söz düellosu daha bir süre gider, toplantı dağılır, Agamemnon iki ulağını gönderir Akhilleus'un barakasına ve Briseis'i aldırır. Akhilleus onları iyi karşılar ve tutsağı Briseis'i onlara teslim eder.

Çekildi Akhilleus, kırçıl denizin kıyısında oturdu.
Mor engine dikip gözlerini, boşandı birden
uzattı anacığına ellerini, yalvardı biteviye:
"Anam! kısacık bir ömür sürmek için doğurdunsa beni,
bari göklerde gürleyen Olympos'lu Zeus
ün bağışlasaydı bana, ne olurdu.
Oysa azıcık bir değer bile verdiği yok.
Gücü yaygın Agamemnon densizlik etti bana,
aldı onur payını, küçük düşürdü beni."
Akhilleus böyle dedi boşana boşana,
ulu ana, ta dipte, babasının yanında onu duydu,

fırladı kırçıl denizin üstüne bir duman gibi,
oturdu gözyaşı döken oğlunun önüne,
eliyle okşadı onu, konuştu, diller döktü:
"Ne diye ağlarsın, oğul, yüreğine giren acı ne?
Derdini anlat bana, ben de bileyim."
Ayağı tez Akhilleus içini çeke çeke dedi ki:
"Biliyorsun ya, ne diye baştan anlatayım bildiğin şeyi:
Gittik Thebai'ya, Eetion'un kutsal iline,
yağma ettik, ne varsa aldık getirdik buraya.
Akhaoğulları hepsini aralarında bölüştüler,
ayırdılar Atreusoğluna güzel yanaklı Khryseis'i.
Ama Khryses, okçu tanrı Apollon'un duacısı, hemencecik
geldi bir yığın kurtulmalıkla, kurtarmaya kızını,
geldi tunç zırhlı Akhaların tez giden gemileri yanına.
Elinde Apollon'un şeritleri sarılı altın değneği,
bir bir yalvardı Akhalara tekmil,
daha çok, yakardı orduları dizen iki Atreusoğluna.
Tekmil Akhalar bağrıştılar bir ağızdan:
'Alınsın değerli kurtulmalıklar, duacıya saygı gerek.'
Atreusoğlu Agamemnon'un gönlünce değildi bu,
tersledi kovdu onu, ağır konuştu.
İhtiyar da kaygılandı, geri döndü.
Dinledi yakarmalarını Apollon, çok severdi onu,
attı Argoslular üstüne uğursuz bir ok.
İnsanlar ölüyor, yığılıyordu üst üste.
Akhaların ordusuna tanrının okları yağdı durdu.
Açıkladı bize okçu tanrının buyruğunu usta yorumcu.
'Tanrıyı yatıştıralım' dedim ben önce.
Derken bir öfke aldı Atreusoğlunu,
kalktı, verdi gözdağı, getirildi isteği yerine.
Khryses'e götürüyorlar kızı şu sıra
gözleri dört dönen Akhalar, tez giden bir gemiyle,
yanlarında tanrı için armağanlar var.
Çıktı haberciler işte benim barakamdan demin,
bana Akhaların verdiği Briseis kızla.
Gücün varsa durma, yiğit oğluna uzat elini,
Olympos'a git, Zeus'a yalvar yakar..."
Thetis ağlaya ağlaya karşılık verdi, dedi ki:
"Ah oğul! Bu kara gün için mi doğurdum büyüttüm seni!
Uzun değil, kısacık bir ömür verdi kader sana,

ağlamadan, hep tasasız, gemilerinin yanında kalaydın,
ne olurdu?
Hem ömrün kısa, hem de acınacak bir halin var.
Seni ben bu kara günler için doğurmuşum demek.
Yıldırım seven Zeus'a söyleyeyim dileğini,
gideyim karlı Olympos'a, bakalım beni dinleyecek mi?
Sen şimdi Akhaların tez giden gemileri yanında kal,
öfkeni açığa vur ama, savaştan da büsbütün çek elini,
Zeus Okeanos'un kıyılarına gitti dün,
kusursuz Yüzüyanıkların yanına, şölene,
onunla birlikteydi tanrılar tekmil.
On iki gün sonra gelecek gene Olympos'a,
tunç eşikli sarayına gideceğim o zaman,
sarılacağım dizlerine, herhal yola getireceğim onu."
Böyle dedi gitti, Akhilleus'u bıraktı orda tek başına
zorla götürülen güzel kuşaklı kadını düşüne öfkelene.

Thetis Olympos'a yollanırken, Agamemnon tutsağı Khryseis'i bir gemiyle babasına gönderir. Thetis tanrılar Olympos'a dönünce gider Zeus'u bulur. Birinci betik bu sahne ve Zeus ile karısı arasındaki kavga ile kapanır. Bu bölümü sonuna kadar alıyoruz.

Tanyeri ağarınca gene on ikinci günü
hep var olan tanrılar, başlarında Zeus, döndüler Olympos'a.
Thetis unutmamıştı oğlunun isteğini,
fırladı denizin üstüne,
yükseldi şafakla Olympos'a, yüce göklere.
En yüksek yerinde çok doruklu Olympos'un,
öbür tanrılardan uzakta,
oturur buldu iri gözlü Kronosoğlunu.
Çöktü önünde, tuttu dizlerini sol eliyle,
okşadı sağ eliyle de çenesini,
yakardı Kronosoğlu tanrılar kralı Zeus'a, dedi ki:
"Zeus baba! Bir gün ya sözümle, ya işimle,
ölümsüzler arasında yararlı olduysam sana,
şimdi yerine getir şu dileğimi:
Kısa ömürlü oğluma değer ver:

saygısızlık etti Agamemnon, erlerin başbuğu,
aldı onur payını, yoksun bıraktı onu.
Olympos'lu yüce Zeus, bari onu sen say,
gücü Troyalılar tarafına ko, ne olur,
Akhalar saysınlar oğlumu, ününü yüce kılsınlar."
Böyle dedi o, bulutları devşiren Zeus karşılık vermedi,
öylece sessiz sedasız durdu bir hayli.
Bırakmadı onu Thetis, yapıştı dizlerine, yakardı yeniden:
"Tam söz ver bana, başınla ya olur de, ya olmaz de.
Olmaz de de, tekmil ölümsüzler arasında
bileyim ne değersiz tanrıçayım.
Senin benden korkacak sanki nen var."
Bulutları devşiren Zeus çok kızdı, dedi ki:
"Amma da belaya çattık,
bu iş aramı bozacak Here'yle benim,
konuşacak kötü kötü, çıkartacak çileden beni,
ölümsüzler arasında benimle hiç yoktan hır çıkarır,
söyler durur savaşta Troyalılardan yana olduğumu.
Hadi geri dön, sakın görmesin seni Here,
ne yapmak gerekse bulurum bir yolunu.
Başımı eğip bir işmar edeyim de rahat et,
benden gelme en büyük işmardır ölümsüzler arasında bu;
geri alınmaz, aldatmaz adamı, gerçekleşmeden olmaz."
Kronosoğlu böyle dedi, çattı kapkara kaşlarını,
dalgalandı saçları tanrılar kralının ölümsüz başında,
tir tir titretti koca Olympos'u.
Bir karara varıp ayrıldılar böylece
Thetis, ışıltılı Olympos'tan atladı derin denize.
Zeus da girdi evine, tanrılar kalktılar ayağa,
eşikte karşıladılar babalarını.
O da geldi oturdu tahtına.
Ama anlamıştı Here görür görmez onu,
denizler babasının kızı gümüş ayaklı Thetis'in
kendisiyle bir şeyler konuştuğunu.
Kronosoğlu Zeus'a hemencecik batırdı iğneyi, dedi ki:
"Hangi tanrıyla neler alıp verdin, ey düzenbaz?
Hep bensiz gizli şeyler düşünür, karar verir, hoşlanırsın.
Şöyle candan söylemeye yanaşmazsın düşündüğünü."
Karşılık verdi insanların, tanrıların babası, dedi ki:
"Here, benim her kararımı bileceğini sanma,

karım olsan bile ağır gelir sana onlar,
duyman gereken şeyleri senden önce duymaz ne bir tanrı,
ne bir insan.
Öbür tanrılardan ayrı, düşünmek istediğim şeyler üstüne
sakın bana bir şey sorayım deme."
İnek gözlü ulu Here karşılık verdi, dedi ki:
"Korkunç Kronosoğlu, ne diyorsun böyle,
sordum araştırdım mı bugüne dek?
Sen canının istediğini yaparsın her zaman.
Gümüş ayaklı Thetis, denizler babasının kızı,
korkarım, kandırmış olmasın seni;
sabahtan geldi yanına, sarıldı dizlerine,
sen de eğdin başını herhal, verdin sözü,
dedin öldüreceğim Akhaları Akhilleus'un hatırı için."
Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi, dedi ki:
"Kur bakalım, alık kadın,
gizli kalmasın senden hiçbir şeyim,
tek kazancın benden uzaklaşmak olacak sonunda.
Kötü bir şey olur senin için bu.
Doğruysa bütün bu dediklerin,
ben istedim böyle olmasını demek.
Sus, otur yerine, buyruğuma boyun eğ.
Üzerine yürür, indirirsem korkunç ellerimi,
Olympos'taki tanrıların hiçbiri yaramaz işine."
Zeus böyle dedi, inek gözlü Here ürktü,
oturdu, ses çıkarmadan, tuttu kendini.
Zeus'un evinde gök tanrıları üzüldüler.
Çıktı sevgili anası ak kollu Here'den yana
ünlü usta Hephaistos, konuştu, dedi ki:
"Ölümlüler yüzünden böyle dövüşürseniz,
böyle gürültü patırtı yaparsanız tanrılar arasında,
ortaya, dayanılmaz, belalı işler çıkar.
İşin sonu varırsa daha da kötüye
canım şölenin kalmaz tadı tuzu.
Aklı başındadır, ben bilirim anamı,
ona öğüt vermeden edemem genç de;
sevgili Babam Zeus'u hoş tutsun, ne olur,
bir daha da böyle azarlamasın babam onu,
berbat etmesin şölenimizi.
Olympos'lu ya atmak isterse onu bu ocaktan,

olur a, hepimizden güçlü o.
Tatlı konuş, onun gönlünü almaya bak, ana,
Olympos'lu hemen yumuşar, yâr olur bize."
İki kulplu tası kaldırıp verdi anasına, dedi ki:
"Aldırma anacığım, sık dişini, bağrına taş bas.
Seni çok severim, görmek istemem dayak yediğini.
Tepem atsa bile koşamam yardımına;
ne yapayım, Olympos'luya karşı gelmek çok zor.
Bir gün sana yardım etmek istedimdi hani,
yakaladıydı beni bacağımdan,
attıydı tanrısal eşikten aşağı,
yuvarlandım gittiydim tam bir gün.
Düştüydüm Lemnos adasına, batan günle,
birazcık canım kalmıştı, ha çıktı ha çıkacak.
Sintiler yerden kaldırdılardı orda beni."
Hephaistos böyle dedi, ak kollu Here gülümsedi,
oğlunun elinden aldı tası,
Hephaistos boşalttı tanrı balını bir sağraktan
sundu tanrıların hepsine.
Koştu durdu ordan oraya, soluya soluya,
tanrılarda gürül gürül bir kahkaha koptu.
Şölen böylece sürdü gün batıncaya dek.
Ne eşit paylı şölenden yakındı bir tek kişi,
ne Apollon'un elindeki güzel çalgıdan,
Musaların karşılıklı söyledikleri şarkılardan ne de.
Güneşin parlak ışınları söndü,
hepsi birer birer yatmaya gitti,
ünlü topal Hephaistos'un usta elleriyle yaptığı evlere.
Şimşek savuran Zeus da gitti doğruca
tatlı uykusu gelince girdiği yatağına çıktı uyudu.
Altın tahtlı Here de geldi uzandı yanına.

Bölüm II

İkinci bölümde üç ayrı konu işlenmektedir: Agamemnon'un düşü, bu düş üzerine Akhaları toplantıya çağırması ve bu toplantıda kopan kavga. –Görüyorsun ya hep kavga etmekte Troya'ya saldıran Akha komutanları.– Bir

de gemilerin sayımı denilen bölüm. Burada bir yandan Akhaların ordusu ve gemileri sayılmaktadır, bu sayma bittikten sonra da Troya saflarında kimlerin dövüştüğü sayılır. Anadolu'nun her köşesinden gelme savaş ortakları yardımcı olmaktadır Troyalılara. Bu sayım bizim için son derecede önemlidir, çünkü ilk kez olarak kimi Anadolu kavimlerinin adı geçer burada ve bunlara sonradan Ege tarihinde daha da rastlamaktayız. Orduların safa dizilmesinde Homeros'un yaptığı ünlü benzetmelerle başlayalım parçaya:

Kavurucu ateş bir dağ doruğunda
büyük bir orman içinde ışıldar hani,
görülür parıltısı ta uzaktan,
yürüyen ordularda silahların parıltıları
öylece göklere ağıyordu yayıla yayıla.
Kanatlı kuşlar, kazlar, turnalar,
uzun boyunlu kuğular nasıl sürü sürü,
Asya çayırlarında, Kaystros'un iki yakasında,
sallayarak kanatlarını kibirli kibirli,
nasıl uçarlarsa bir o yana, bir bu yana,
çağrışarak yere konunca çayır çın çın öterse nasıl,
öylece gemilerden, çadırlardan pıtrak gibi insan
Skamandros Ovasına aktı yayıldı;
insanların, atların ayakları altında inledi toprak.
Baharda yeşeren yapraklar gibi durdu binlerce kişi
çiçekli çayırlarında Skamandros Ovasının.
Sürülerle sinek, koyun ağılının dört bir yanında hani
birbirlerine yapışıp nasıl uçuşurlarsa
süt kapları doldurulurken bahar günleri,
gür saçlı Akhalar da işte öylece
Troyalıları yok etmek hırsıyla yana yana
bir anda doldurdular ovayı.
Oraya buraya dağılan keçi sürülerini çobanlar hani
otlakta kolayca seçip dizerlerse nasıl,
komutanlar da savaş için öylece
şu yana bu yana dizdiler erlerini.

Kral Agamemnon da içlerindeydi,
gözleriyle başı, gök gürleten Zeus'unkiler gibi,
kuşağı Ares'in kuşağı gibi,
göğsü Poseidon'un göğsü gibi.
Nasıl sürüde boğa bütün sığırlardan üstün, alımlı ise,
dört bir yanını çeviren inekler arasında
hemencecik göze çarparsa nasıl,
Zeus o gün öyle kıldı Atreusoğlunu,
dizi dizi yiğitler arasında öyle üstün, öyle alımlı.
Priamos'un oğlu Polites'e benzetir sesini,
Troyalıların gözcüsü olmuştur Polites, güvenip çevikliğine,
ulu Aisyetes'in mezarı bulunan höyüğün tepesinde durmuş,
bekler Akhaların saldıracağı vakti.
İşte ayağı tez İris ona benzeyip dedi ki:
"Konuşur durursun boyuna, ihtiyar,
ortada sanki barış varmış gibi.
Oysa çetin bir savaş koptu işte.
Bunca savaşlara katılmışım bugüne dek,
hiçbir ordu görmemiştim böyle kalabalık, böyle güçlü.
Şehre doğru yürüdükleri zaman ovada
yapraklar kadar, kumsaldaki çakıllar kadar çok.
İşte sana söylüyorum, Hektor, yap dediğimi,
Priamos'un geniş ülkesinde yardımcılarımız bir hayli,
çeşitli diller konuşur çeşitli soydan erler,
buyursun erlerine her soyun başındaki adam,
dizsin yurttaşlarını sıra sıra."
Böyle dedi, Hektor da dinledi tanrıçanın sözünü,
dağıttı toplantıyı çabucak, koştular silah başına,
açıldı tekmil kapılar, fırladı ordu,
yayalar atlılar derken, bir gürültü bir uğultu.
Şehrin önünde sarp bir tepe var,
çıkılır ovanın dört bir yanından tepeye,
Batieia adını takmıştır ona halk,
ölümsüzlerse yüksek atlayan Myrrhine'nin mezarı der.
Troyalılarla yardımcıları dizilirler orda.
Troyalılara oynak tolgalı büyük Hektor komuta eder,
yanında kalabalık, seçkin erler,
kargı atmak için yanıp tutuşurlar.
Dardanie'lilerin başında Aineias var, Ankhises'in oğlu,
tanrısal Aphrodite doğurdu onu Ankhises'ten;

bakmadı tanrıçalığına, birleşti İda eteklerinde bir ölümlüyle.
Arkhelokhos'la Akamas var yanında,
Antenor'un her savaşı iyi bilen iki oğlu.
Sonra Zeleia'da oturanlar gelir, İda'nın ta dibinde,
Aisepos'un kara sularını içen zengin Troyalılar.
Başlarında Lykaon'un ünlü oğlu Pandaros var,
Apollon kendisi vermiştir Pandaros'a yayını.
Adresteia'da, Apaisos ülkesinde oturanlar gelir sonra,
Pityeia'da, Tereie'nin sarp eteklerinde oturanlar,
başlarında, kendirden zırh giymiş Adrestos'la Amphios var,
Perkote'li Mereops'un oğludur ikisi de.
Mereops bilirdi falcılığı herkesten çok iyi,
istememişti gitmelerini öldürücü savaşa,
ama alıkoyamadı oğullarını bir türlü,
onları kara ölüm tanrıçaları sürüklüyordu.
Perkote'de, Praktios'ta oturanlar gelir sonra,
Sestos'lular, Abydos'lular, tanrısal Arisbe'nin yurttaşları,
başlarında Hyrtakes'in oğlu erlerin başbuğu Asios var,
Selleis ırmağı kıyılarından, Arisbe'den,
kocaman kızıl atların getirdiği Hyrtakesoğlu Asios.
Ünlü kargıcı Pelasg soylarına komuta eder Hippothoos,
otururlar toprağı bereketli Larissa'da.
Başlarında Ares'in filizi Hippothoos'la Pylaios var,
Pelasg soyundan Teutamosoğlu Lethos'un oğlu ikisi de.
Akamas'la yiğit Peiroos var Trakyalıların başında,
hızla akan Hellespontos çevirir topraklarını,
Kargıcı Kikonların komutanıdır Euphemos,
tanrıların beslediği Keadesoğlu Troizenos'un oğlu.
Pyraikhmes komuta eder kıvrık yaylı Paion'lara,
onlar ta uzaklardan gelmişler, Amydon'dan,
uzun kıyılarından Aksios'un.
Aksios yayılır tatlı bu sayılı toprağa.
Erkek yürekli Pylaimenes komuta eder Paphlagonia'lılara,
gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Enetlerin yurdundan,
Kytoros'ta, Sesamos'ta otururlar,
Parthenios ırmağı çevresinde kurmuşlardır ünlü saraylarını,
şehirleri Kromna, Aigialos, yüksek Erythinoi'dur.
Odios'la Epistrophos komuta eder Alizonlara,
ta uzaklardan gelirler, gümüşün yurdu Alybe'den.
Mysia'lıların başında Khromis'le bilici Ennomos var,

biliciliği kurtaramaz onu kara ölümden,
çevik ayaklı Aiakos'un torunu öldürecek onu,
nasıl öldürecekse birçok Troyalıyı ırmak başında.
Phorkys'le tanrıya benzer Askanios yönetir Phrygia'lıları,
uzak Askania'dan gelmişlerdir onlar,
savaşa girmek için yanıp tutuşurlar.
Mesthles'le Antiphos'tur Maionia'lıların önderi,
Gygaie gölü tanrıçasıyla Talaimenes'in oğullarıdır ikisi de.
Buyururlar Tmolos eteğinde büyümüş Maionia'lılara.
Nastes, kaba konuşan Karia'lıların başında yürür,
Miletos'ta otururlar, yaprağı bol Phthiron Dağında,
Maiandros kıyılarında, yüksek doruklu Mykale'nin eteğinde.
Önderleri Amphimakhos'la Nastes'tir,
Nomion'un alımlı iki oğlu.
Amphimakhos, kız gibi, altınlarla süslenip gelmiş savaşa,
altınlar o çılgından uzaklaştıramaz ölümü,
Aiakos'un çevik ayaklı torunu ırmak başında ezecek onu.
Altınları da koca yiğit Akhilleus alacak.
Lykia'lılara Sarpedon'la kusursuz Glaukos komuta eder,
gelmişler uzak Lykia ülkelerinden,
anaforlu Ksanthos'tan gelmişler.

İkinci bölüm burada kapanır.

Bölüm III

Üçüncü bölüm bizim için ilginç ve önemlidir. Çünkü Troya surları üstündeki bir sahneyi canlandırır. İki ordu karşı karşıyadır: Paris Menelaos'a teke tek savaşı önerir. Savaşı kim kazanırsa, o alacaktır Helene'yi. Öneri kabul edilir. Priamos'u çağırmaya giderler. Sahne değişir: Priamos'la ihtiyarlar heyeti surların üstünde dizilip teke tek savaşı gözetlerler. O sırada Helene gelir. O güzelim parçayı okuyacağız. Teke tek savaş başlar, Menelaos tam Paris'i alt etmek üzereyken tanrıça Aphrodite onu savaş alanından kaçırır ve yatak odasına bırakır. Helene'yi çağırır, kocasına hizmet etmesi için. Güzel Helene önce

baskısından kurtulamadığı tanrıçaya çıkışır, sonra kocasını azarlar, kınar, ama ister istemez boyun eğer ona. Üçüncü bölüm şöyle başlar:

Her bir ordu, başta komutanları, sıra oldu.
Troyalılar yürüdüler kuşlar gibi, çığlık çığlığa,
turnalar göklere yükselir de hani,
kasırgadan, sağnak sağnak yağmurdan kaçıp
Okeanos akıntılarına doğru bağıra çığıra uçarlarsa nasıl
Pygme cücelerine korkunç bir savaş, ölüm, yokluk
getirerek şafak vakti.
Akhalar da ateş püsküre püsküre,
birbirlerine yardım için yana yana,
yürüyorlardı sessiz sedasız.
Notos yeli dağ doruklarına sisle örterse nasıl,
o sis çobanların hiç hoşuna gitmez hani,
hırsız içinse iyidir geceden bile,
görür insan, görse görse, bir atımlık yeri.
Kara tozlar bulut gibi yükseliyordu işte böyle,
onlar çabuk adımlarla yutuyorlardı sanki ovayı.
Birbirlerine doğru yürüyüp yakınlaşınca
çıktı tanrı yüzlü Aleksandros Troyalıların en önüne,
omuzlarında bir pars derisi, kıvrık yayı, kılıcı.
Ucu tunçtan iki kargısını sallayarak
zorlu savaşta çağırdı karşısına, cenge,
Argosluların en yiğitlerini.
Ares'in sevdiği Menelaos, kalabalığın içinde
onun uzun adımlarla öne atıldığını görünce,
sevindi kocaman bir ava gözü ilişen aslan gibi.
Aslan çok acıkır da hani,
bulur boynuzlu bir geyiği ya da bir yaban keçisini,
çevik köpekler, gürbüz delikanlılar önlemek isteseler bile
çabucak parçalayıp yer onu.
Tanrı yüzlü Aleksandros'u görür görmez işte
Menelaos tıpkı öyle sevindi.
Hele ona bir ödeteyim dedi suçunu,
atladı arabadan silahlarıyla yere.
Tanrı yüzlü Aleksandros'un ağzına geldi yüreği,
ölümden kaçmak için, birdenbire,

geriledi, sığındı dostlarının arasına,
ön sıralardan görünce onun çıkıverdiğini.
Dağlarda insan bir yılan görür de hani,
nasıl irkilir, bir titreme alırsa gövdesini,
yüzünü bir sarılık kaplar da gerilerse nasıl,
Aleksandros işte öyle korktu Atreusoğlundan,
Troyalıların kalabalığından daldı içeri.

Batı kapıları denilen sur üstünde Helene'nin ihtiyarlarla olan konuşmasını okuyalım şimdi:

Az sonra vardılar Batı kapılarına.
Orda, Batı kapılarının üstündeki kulede,
Panthoos, Thymoites, Lampos,
Klytios, Ares'in filizi Hiketaon,
aklı başında Oukalegon'la Antenor,
Priamos'un çevresinde kurmuşlardı ihtiyarlar derneğini.
İhtiyarlık onları savaştan alıkoyuyordu,
ama çok iyi konuşan adamlardılar,
ormanda, ağaçları dolana dolana, incecik öten
ağustosböcekleri gibi tıpkı.
Kulede böyle oturuyordu Troyalı ulular.
Helene'nin görünce çıktığını kuleye
şu kanatlı sözleri söylediler usulcacık:
"Troyalılarla Akhaların, böyle bir kadın için
yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil.
Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu.
Ama gene de binse gemiye keşke gitse,
gitse de, bizi, çocuklarımızı belaya sokmasa."
Böyle dediler. Priamos seslendi, çağırdı Helene'yi;
"Buraya, yanıma gel kızım, otur şöyle,
gör bak işte, eski kocan, hısım akraban, dostların.
–Bence suçlu sen değilsin, tanrılar asıl,
onlar yığdı başıma kan ağlatan savaşı–,
gel söyle bana, şu eşi görülmedik adamın adı ne?
Kim bu alımlı, iri yarı yiğit?
Boyca ondan uzun olanlar gerçi var ama,
onun gibi güzel olanı görmedi gözlerim benim,
bir krala benzer bu adam."

Tanrısal kadın Helene karşılık verdi, dedi ki:
"Senden hem korkarım, hem sayarım seni,
sevgili kayınbabam.
Oğlunla buraya gelmeseydim keşke
evimi barkımı, o nazlı büyüttüğüm kızımı,
hısım akrabamı, can yoldaşlarımı bırakmasaydım,
kara ölüme razı olaydım keşke.
Böyle olmadı ne yapalım ki,
bak eriyip gidiyorum gözyaşı döke döke.
Neyse, karşılık vereceğim sorduklarına;
Atreusoğlu gücü yaygın Agamemnon'dur bu adam,
hem iyi bir kral, hem güçlü bir cenkçi.
Bir zamanlar kaynımdı benim, ben köpek gözlünün,
ya, bir zamanlar öyleydi işte."
Böyle dedi o, ihtiyarın ağzı açık kaldı, dedi ki:
"Ey Atreusoğlu, mutlu adam, tanrıların gözbebeği,
buyruğunda ne çok Akha delikanlısı var.
Eskiden bağlık bahçelik Phrygia'ya gitmiştim,
atları dörtnal giden bir sürü Phrygia'lı görmüştüm,
Otreus'un, tanrıya benzer Mygdon'un halkı,
ordular yayılmıştı Sakarya'nın kıyılarına,
Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o gün,
aralarına savaş ortağı almışlardı beni.
Gözleri dört dönen Akhalar kadar kalabalık değildiler."
Sonra Odysseus'u gördü ihtiyar, sordu:
"Şunu da söyle bana, kızım bu kim?
Bir baş küçük Atreusoğlu Agamemnon'dan boyu,
ama omuzlarıyla göğsü geniş ondan.
Bırakmış silahlarını erleri besleyen toprağın üstüne,
erler arasında yürüyor bir koç gibi.
Sütbeyaz bir koyun sürüsü içinde gidip gelen
bol yünlü bir koça benzetiyorum ben onu."
Zeus'un kızı Helene karşılık verdi, dedi ki:
"Çok akıllı Odysseus'tur o, Laertes'in oğlu,
kayalık İthake halkı arasında doğdu büyüdü.
Kurnazlıklar bilir çeşit çeşit,
hüneri var türlü türlü."
Akıllı Antenor karşılık verdi, dedi ki:
"Ey kadın, ne de doğru söyledin bu sözü,
bir zamanlar tanrısal Odysseus buraya

senin için görüşmeye elçi gelmişti hani,
Ares'in sevdiği Menelaos da vardı yanında.
Konuk ettiydim evimde onları, ağırladıydım,
İkisi de boylu boslu, çok akıllıydılar.
Ama karışınca Troyalılar arasına,
Menelaos ayakta geniş omuzlarıyla dostunu aşıyordu.
oturdukları vakit, dağ gibiydi Odysseus.
Herkes önünde, dokuyunca kafalarındakini,
gerçi Menelaos konuşuyordu rahat, tok,
az söylüyor öz söylüyordu.
yaşça da küçüktü Odysseus'tan ama,
çok akıllı Odysseus kalkıp durunca ayakta,
yere dikiyordu gözlerini, bakıyordu öylece,
sallamadan sağa sola değneğini,
benziyordu dimdik durup ne söyleyeceğini bilmeyen adama.
Somurtmuş bir aptal sanırdınız siz onu.
Ama göğsünden çıkarınca gür sesini,
savrulurdu sözler lapa lapa yağan kar gibi,
o zaman hiçbir insan yarışamazdı Odysseus'la,
bizi saran onun güzelliği değildi, işte buydu."
Sonra da Aias'ı gördü ihtiyar, sordu:
"Kim o, öbür Akha'lı, soylu, iri yarı yiğit,
Argosluları başlarıyla, geniş omuzlarıyla aşan?"
Uzun entarili tanrısal Helene karşılık verdi, dedi ki:
"Eşi görülmedik Aias'tır o, Akhaların kalesi.
Öte yanda, Giritliler arasında işte bak,
İdomeneus duruyor, tanrı gibi,
Girit önderleri çevresini sarmışlar.
Ares'in sevdiği Menelaos, konuklardı onu evimizde,
Girit'ten bize geldikçe o.
Gözleri dört dönen öbür Akhaları görüyorum şimdi,
çok iyi tanırım onları, sayabilirim adıyla sanıyla.
Bir anadan doğma iki komutan kardeşimi göremiyorum
ama,
atları iyi süren Kastor'u, iyi güreşen Polydeukes'i.
Orduyla sevimli Lakedaimon'dan gelmediler mi?
Denizler aşan gemileriyle buraya geldiler de
savaşa karışmak istemiyorlar mı yoksa?
Her gün kulağıma çalınan, hani şu
ağır sözleri duymaktan mı korkuyorlar ne?"

Böyle dedi, bilmiyordu ki bereket fışkıran toprak
çoktan bağrına basmıştı kardeşlerini,
orda, Lakedaimon'da, sevgili baba toprağında.

Menelaos ile Paris arasındaki teke tek savaşı bırakalım da sonunda tanrıça Aphrodite'nin Paris'i kurtarıp evine taşıması sahnesini okuyalım.

Böyle dedi fırladı, Aleksandros'u tolgasından yakaladı.
çevirdi çekti onu güzel dizlikli Akhalara doğru,
Aleksandros'un tolgasında sık işlenmiş kayış gerilince,
battı toka çenesinin altına, incitti narin boynunu.
Zeus'un kızı Aphrodite, keskin gözleriyle görmeseydi onu,
ölü sığır derisinden kayışı kesivermeseydi,
sonsuz bir ün kazanacaktı Menelaos,
Aleksandros'u yerlerde sürükleyecekti.
Boş bir tolga kalmıştı Menelaos'un kalın parmaklarında,
tolgayı çember gibi çevirdi,
attı güzel dizlikli Akhaların üzerine,
dostları alıp götürdüler tolgayı.
Birden fırladı sonra, arkaya döndü,
yanıyor, tutuşuyor, sığmıyordu içi içine,
Paris'i ne yapıp yapıp öldürecekti ki,
geldi Aphrodite kaptı kaçırdı onu,
bir tanrıça için bu ne kolay bir işti,
koyu bir dumanla onu çabucak sarıverdi,
götürdü bıraktı yatak odasına,
Kubbeli, güzel kokulu.
Helene'yi çağırmaya gitti bu kez tanrıça:
Baktı yüksek kulenin üstündeydi o,
Troyalı kadınlar sarmıştı dört yanını.
Güzel kokulu başörtüsünden tutup çekti.
Bir zamanlar Lakedaimon'da yaşadığı günler
Helene'ye yün eğiren bir ihtiyarın kılığına girdi, konuştu;
yünden güzel şeyler yapardı o kadın,
Helene çok severdi onu.
O ihtiyara benzeyip seslendi tanrısal Aphrodite;
"Buraya gel, Aleksandros eve çağırıyor seni,
yatak odasında, köşeleri yuvarlak döşeğinde yatıyor,

urbaları yepyeni, güzelliği bir içim su.
İnanmazsın bir yiğitle dövüştüğüne.
Sanki eğlenceye, oyuna gitmeye hazır,
ya da eğlenceyi, oyunu bırakmış, dinleniyor gibi."
Böyle dedi, Helene'nin göğsünde yüreğini oynattı.
Dillere destan gerdanından tanıdı Helene tanrıçayı,
insanın içini bir hoş eden göğsünden,
ateş açan gözlerinden tanıdı onu.
Titredi önce, sonra boşaltı içini:
"Gene mi sensin, tanrıça,
neden hep baştan çıkarmak istersin beni?
Söylesene, niyetin ne,
beni daha uzaklara, Phrygia'ya,
şirin Meionia'nın bakımlı bir iline götürmek mi?
Oralarda, ölümlülerden bir adamın mı var ki?
Tanrısal Aleksandros'u yendiği şu sıra,
Menelaos alıp eve götürecekken beni tam,
iler tutar yeri kalmamış beni.
Çıktın gene karşıma bir sürü düzenle.
Paris'in yanına kendin git yerleş hadi.
Çık ayrıl tanrılar yolundan,
bir daha ayak basma Olympos'a,
ona bak, dert edin kendine onu,
sonunda ya karısı yapsın seni, ya kölesi.
Oraya ben taş çatlasa gitmem,
yakışık almaz, hoş görmez kimse,
yapamam bir daha onun döşeğini,
Troyalı kadınlar söylenirler arkamdan,
hem yüreğimde benim dinmez acılar var."
Tanrısal Aphrodite çok içerledi, dedi ki:
"Saygı bilmez kadın, basma damarıma,
bir kızarsam çekerim senden elimi,
seni sevdiğim kadar çok olur öfkem.
Düşmanlıklar sokarım Troyalılarla Danaolar arasına,
geberip gidersin sen de pisi pisine."
Böyle dedi o, Zeus'un kızı Helene'nin ödü koptu.
Büründü göz alan, ak örtüsüne,
yürüdü gitti usulcacık, kimseye görünmeden.
Tanrıça da yol gösterdi ona.
Varınca Aleksandros'un çok güzel evine,

işlerinin başına geçti hizmetçiler, apar topar,
girdi tanrısal kadın yüksek tavanlı yatak odasına,
gülümser tanrıça gitti bir iskemle aldı,
getirdi Aleksandros'un önüne kodu.
Kalkanlı Zeus'un kızı oturdu iskemleye,
yana çevirdi gözlerini, çıkıştı kocasına, dedi ki:
"Savaştan geri döndün demek,
orda kalaydın da öleydin keşke,
eski kocam, o güçlü adam, eziverseydi seni.
Gücünle, kargınla övünür dururdun boyuna,
Ares'in sevdiği Menelaos'tan üstündün hani?
Çağır şimdi onu hadi git,
bir daha dövüşsün seninle gelsin.
Yok, otur oturduğun yerde, varma ileri,
sarışın Menelaos'la dövüşeyim deme sakın,
kargısı altında hiç olmazsa can verme."
Paris karşılık verdi, dedi ki:
"Ağır sözlerle azarlama beni böyle,
bugün Menelaos, Athene eliyle beni yendiyse,
bakarsın ben de onu yenerim bir gün,
bizden yana da tanrılar var.
Seninle sevişelim gel şu döşekte,
sevgi hiç dolmamıştı içime bu kadar.
Denizleri aşan gemilerle şirin Lakedaimon'dan
seni kaçırıp, kayalık adada,
döşekte sarmaş dolaş olduğumuz gün bile
şu anda sevdiğim gibi sevmedim seni.
Tatlı istek hiç sarmadı beni böylesine."
Böyle dedi, yürüdü döşeğe doğru.
Karısı da gitti arkasından.
Onlar yatadursun yumuşak döşekte,
Atreusoğlu kalabalıkta kızgın bir kaplan gibi
gidip geliyordu bir aşağı bir yukarı,
gözleriyle arıyordu tanrısal Aleksandros'u.
Ne Troyalılardan, ne ünlü yardımcılardan bir tek kişi
Menelaos'a Aleksandros'u gösteremezdi,
görseydi onu biri, edemezdi söylemeden;
Menelaos'a saygıları çok büyüktü.
Hem aslında Paris'ten tiksiniyordu hepsi,
kara ölümden tiksinir gibi.

Erlerin başbuğu Agamemnon onlara şöyle dedi:
"Troyalılar, Dardanoslular, yardımcıları, dinleyin beni,
görünüşte, Ares'in sevdiği Menelaos'ta zafer,
hadi verin Argos'lu Helene'yle bütün malı,
üstelik öyle bir karşılık ödeyin ki
gelecekteki insanlar arasında anılsın dursun."
Atreusoğlu böyle dedi.
Başlarını salladı Akhalar tekmil.

Bölüm IV'te yeminler bozulur, Agamemnon orduları teftiş eder. Diemedes'in kahramanlıklarına ayrılmış olan Bölüm V'te en ilginç sahne tanrıça Aphrodite'nin oğlu Aineias'ı savaştan kaçırmak isterken Diemedes'in kargısıyla yaralanmasıdır. Bölüm VI hem Bellerophontes efsanesini anlatmak –Güney Ege kıyısında Çıralı ile ilişiği vardır bu efsanenin– hem de Hektor'la Andromakhe'nin buluşmasını canlandırmak bakımından önemli bir bölümdür. Hektor anası Hekabe'ye tanrıça Athena'ya sunular sunmasını söyledikten sonra, karısı Andromakhe'yi arar evinde, bulamaz, Batı kapılarına çıktığını söyler kâhya kadın:

"Ne görümcelerine gitti, ne güzel rubalı yengelerine,
ne de güzel örgülü Troyalıların yakardığı
Athene'nin tapınağına gitti.
Çıktı İlyon'un büyük kalesine,
eridiğini duymuştu Troyalıların,
duymuştu Akhaların çok ağır bastığını,
kaleye doğru gitti çıldırmış gibi,
yanında dadı çocuğu taşıyordu."
Kadın böyle dedi, Hektor da fırladı dışarı.
Gene o yoldan, düzgün sokaklardan gitti.
Geçti koca ili, vardı Batı kapılarına.
İlin dışına çıkacaktı o kapılardan.
Tam o sıra Andromakhe, armağanı bol karısı,
çıktı önüne soluk soluğa,
yiğit yürekli Eetion'un kızıydı o,

Eetion, ormanlık Plakos'un eteğinde,
Thebe'de otururdu,
hükmederdi Kilikia'lı adamlara,
tunç tolgalı Hektor almıştı onun kızını.
Andromakhe karşıladı Hektor'u,
dadı da arkasından geliyordu,
memedeki yavrucağzı taşıyordu kucağında,
Hektor'un gözbebeğiydi o,
ışıldayan yıldıza benziyordu.
Hektor Skamandros'lu derdi ona,
başkaları Astyanaks, şehrin kralı, derdi.
İlyon'u tek başına koruyan Hektor'du da ondan.
Hektor, baktı çocuğuna, gülümsedi.
Andromakhe yanında ağlayıp duruyordu.
Tuttu kocasını elinden, diller döktü:
"Ah kocacığım, bu hırs yiyecek seni,
yavruna, talihsiz karına acıma yok sende,
dul kalmama, biliyorum, az gün var,
Akhalar üstüne saldırıp öldürecekler seni.
Sensiz kalmaktansa toprak yutsun beni daha iyi.
Benim senden başka dayanağım yok,
alıp götürdüğü zaman ölüm seni
yalnız acılar kalacak bana.
Ne babam var benim, ne ulu anam.
Kilikia'lıların düzenli şehrini yıkıp
yüksek kapılı Thebe'yi yerle bir ettiği gün
tanrısal Akhilleus öldürdü babamı,
Eetion'u öldürdü ama, soymadı gene de,
yüreğinde çok sayıyordu onu,
işlenmiş silahlarıyla birlikte yaktı.
Sonra bir höyük yaptı ona.
Kalkanlı Zeus'un kızları, dağ perileri,
kara ağaçlar diktiler babamın toprağına.
Erkek kardeşlerim vardı, yedi tane,
bir günde Hades'e indi yedisi de,
çevik ayaklı Akhilleus öldürdü hepsini
paytak yürüyen sığırları, sütbeyaz koyunları yanında.
Anam ormanlık Plakos'un eteğinde kraliçeydi,
tuttu buraya getirdi onu da,
bütün malımızı da aldı getirdi.

Sonra bol kurtulmalıkla saldı onu,
o da ok saçan Artemis'in okuyla
babasının sarayında ansızın öldü.
Sen bana bir babasın, Hektor,
ulu anamsın benim, kardaşımsın,
arkadaşısın sıcak döşeğimin.
Burda, kalede kal, acı bana,
yetim koma yavrumuzu, karını dul koma.
Şu incir ağacı önünde tut orduyu,
şehre ordan kolay girer düşman,
kolay çıkılır ordan duvarlara.
Üç kere denedi orasını Akhaların en iyileri,
iki Aias denedi, ünlü İdomeneus denedi,
Atreusoğulları, Tydeus'un yılmaz oğlu denedi.
Belki onlara biri söylemişti bunu,
tanrı buyruklarını iyi bilen biri.
Kimbilir, belki de içlerine doğdu."
Oynak tolgalı Hektor karşılık verdi, dedi ki:
"Ben de düşünüyorum bunları, karıcığım,
ama savaştan çekilirsem bir korkak gibi,
Troya erkeklerinden utanırım,
bakamam uzun entarili kadınların yüzüne,
içimden de gelmez, ne yapayım;
ün kazanmak için hem babama, hem kendime,
öğrenmişim atılgan olmayı,
Troyalılarla en önde dövüşmeyi öğrenmişim,
Kafama, yüreğime komuşum ben şunu:
Elbet bir gün yok olacak kutsal İlyon,
Priamos, onun iyi kargı kullanan halkı.
O vakit ne Troyalıların acısı umurumda olacak,
ne Hekabe'nin, ne Kral Priamos'un acısı,
ne de kardeşlerimin acısı umurumda olacak,
o kardeşlerim ki hem çok, hem soyludurlar,
gene de düşmana boyun eğip girecekler toprağa.
Benim üzüntüm sensin asıl,
tunç zırhlı Akhalardan biri alacak hür gününü,
götürecek seni gözyaşları içinde,
düşünüyorum o zaman çekeceğin acıyı,
bu yüzden arkada kalacak gözüm.
Argos'a gidip tezgâh dokuyacaksın,

gireceksin bir yabancı kadının buyruğu altına.
Su taşıyacaksın Messeis Irmağından, Hyperie Irmağından,
çökecek omuzlarına kara kader,
çekeceksin bin türlü sıkıntı.
Gözyaşı dökerken görecek biri, diyecek ki:
"Hektor'un karısıydı bu kadın,
Hektor, İlyon'un çevresindeki kavgada,
Troyalıların en başında dövüşürdü."
İşte böyle diyecek bir gün bir adam,
yeniden tazelenecek senin acın,
seni kölelik gününden kurtaracak
böyle bir erkeğin olmadığına yanacaksın.
Köleliğe sürüklenirken çığlığını duymaktansa
dağlar gibi toprak örtsün beni daha iyi."
Ünlü Hektor böyle dedi, uzattı oğluna ellerini,
çocuk ağladı, iyice sokuldu güzel kuşaklı dadıya,
sevgili babasının görünüşü onu korkutmuştu,
ürkmüştü tunç tolgadan,
tepesinde sallanan yeleden ürkmüştü.
Gülmekten katıldı sevgili babayla ulu ana.
Ünlü Hektor, çıkardı başından tolgasını,
ışıldayan tolgayı bıraktı yere,
aldı oğlunu kollarına, öptü, salladı,
Zeus'a, öbür tanrılara yakardı, dedi ki:
"Ey Zeus, ey öbür tanrılar,
benim oğlumun, Troyalılar arasında,
babası gibi kendini göstermesini nasip edin,
babası gibi güçlü, mert olmasını,
İlyon'da bütün gücüyle hüküm sürmesini.
Kanlı silahlarla savaştan dönerken o,
babasından çok daha üstün bu desinler,
mutlu olsun anasının yüreği."
Böyle dedi, verdi oğlunu sevgili karısının ellerine,
yaşlı gözlerle gülümsedi ana,
güzel kokulu bağrına bastı oğlunu,
kocası da baktı onlara, içi yandı.
Okşadı eliyle karısını, dedi ki:
"Zavallı karım benim, üzme canını,
günüm gelmeden kimse Hades'e atamaz beni,
ama doğduğu günden bu yana

hiçbir insan kaçamaz kaderinden.
İster korkak olsun, ister yürekli.
Hadi sen eve git, bak işlerine,
geç tezgâhına, mekiğinin başına,
hizmetçilere buyruklar ver.
Savaşla biz uğraşacağız, başta ben,
İlyon'da doğmuş büyümüş bütün erkekler."
Ünlü Hektor böyle dedi, yeleli tolgayı yerden aldı.
Sevgili karısı da yollandı eve,
dönüp dönüp geri bakıyordu,
yaşlar dökülüyordu tane tane.

Bölüm VII'den XVI'ya kadar savaşın çeşitli aşamaları anlatılmaktadır. Zeus tanrı İda Dağının tepesinden savaşı yönetmektedir ve Akhilleus'un anası Thetis'e verdiği söze uyarak Akhaları giderek güç duruma sokmaktadır. Akhilleus olmadan bu savaşı bir sonuca erdiremeyeceklerini anlarlar ve Agamemnon da yaptığına pişman olarak Akhilleus'a elçiler gönderir, savaşa katılmasını sağlamak için Briseis'i geri verir bir sürü armağan ile birlikte, ama Akhilleus'u yumuşatmak olanaksızdır. Hiçbir şey onu kararından caydıramaz, öfkesini dindiremez. Akhaların kurdukları bir duvar düşmek üzeredir Hektor ve Troyalıların saldırısı karşısında. Akhalar için durum çok kötüdür. Derken Patroklos, Akhilleus'un can yoldaşı, dayanamaz, Akhilleus'un silahlarını kuşanarak kendisi savaşa gitmek ister. Akhilleus arkadaşına silahlarını verir. Patroklos, Akhilleus'un silahları ile Troyalıların karşısına dikilince, bunlar önce bozguna uğrarlar. Lykia'lı önder Sarpedon, tanrı Zeus'un oğlu, Patroklos'un karşısına çıkar, tanrı katında bir tartışma olur, Zeus oğlu Sarpedon'u feda etmek zorunda kalır, Patroklos Sarpedon'u öldürdükten sonra, Hektor Patroklos'la savaşa girişir ve tanrı Apollon'un yardımıyla onu vurur. Patroklos ölür. Akha yiğitleri Patroklos'un ölüsünü Hektor'un elinden

kurtarmak için uğraşırlar, ama Hektor ölüyü silahlarından soymayı başarır. Akhilleus'un silahları Troyalıların eline geçer. Bu durum karşısında Akhilleus'un ölümsüz atları savaştan uzak ağlamaya başlarlar:

Güzel arabalarıyla duruyorlardı kıpırdamadan,
duruyorlardı başları yere eğik,
gözkapakları altından yaşlar akıyordu, sıcacık
gözyaşları toprağa damlıyordu
atlar ağlıyordu arabacılarının özlemiyle,
ıslatıyordu gözyaşları sık yelelerini,
akıyordular boyunduruğun iki yanından.
Gördü onları Kronosoğlu, acıdı,
salladı başını söylendi yüreğinde:
"Zavallıcıklar, ne diye verdim sizi kral Peleus'a,
ne diye bir ölümlü insana verdim sizi,
siz ki bilmezsiniz ölüm ne, yas ne,
bahtı kara insanlarla acı çekmeniz için mi?
Şu dünyada soluk alan, yürüyen yaratıklar arasında
insandan daha acınacak bir yaratık yok.
Ama ben bırakmam Priamosoğlu Hektor'u,
alıp götüremeyecek sizi, güzel işlenmiş arabanızı.
Yetmez mi silahları alması, övünmesi onlarla?
Güç katacağım sizin dizlerinize, yüreğinize,
savaştan kurtarıp götüreceksiniz Automedon'u,
koca karınlı gemilere dek götüreceksiniz,
ben Troyalılara ün vereceğim daha,
sağlam gemilere kadar sokulup öldürsünler diye,
gün batıp, kutsal karanlık yayılıncaya dek."

Akha yiğitlerinden biri kara haberi Akhilleus'a götürür: Yiğidin yası korkunçtur:

"Vah, yiğit Peleus'un oğlu, vah sana,
çok acı bir haber duyacaksın şimdi,
bu başımıza gelenler gelmez olaydı keşke:
Patroklos öldü, çıplak ölüsü için başladı kavga,
tolgası ışıldayan Hektor da aldı senin silahlarını."
Böyle dedi, Akhilleus'u kapkara bir yas bulutu kapladı.

İki eliyle aldı ocağının küllerini,
döktü başının üstüne, kirletti güzelim yüzünü.
Mis kokulu gömleği bulandı kapkara küle.
Sonra uzandı boylu boyunca tozun toprağın içine,
elleriyle çekip kopardı, kirletti saçlarını.
Akhilleus'la Patroklos'un savaşta aldığı kadınlar,
bağrıştılar Akhilleus'un arkasından acı acı,
attılar kendilerini kapılardan dışarıya,
göğüslerini başladılar dövmeye elleriyle,
çözülmüştü hepsinin eli ayağı.
Öte yandan Antilokhos inliyordu gözyaşı döke döke,
elleri Akhilleus'un ellerindeydi,
sızım sızım sızlıyordu Akhilleus'un yiğit yüreği,
Antilokhos korkuyordu boğazını bıçağıyla keser diye.
Ama Akhilleus engin bir çığlık attı,
bu çığlığı ulu anası duydu,
yaşlı babasıyla oturuyordu denizin ta dibinde,
o da bir çığlık attı, başladı inlemeye,
tekmil tanrıçalar sardı çevresini,
denizin dibinde ne kadar Nereus kızı varsa.

Savaşa katılmaya ve arkadaşlarının öcünü almaya kararlıdır, ne var ki silahları yoktur. Anası Thetis'i çağırır, ondan yeni silahlar ister. Thetis demirci tanrı Hephaistos'un işliğine gidip oğlu için yeni silahlar yapmasını ister. On sekizinci betiğin büyük bir bölümü bu olağanüstü nakışlı silahların betimlenmesine ayrılmıştır. Silahlar destanı denebilir bu bölüme. Akhilleus silahlarını alınca, Agamemnon ile barışır, artık topyekûn savaşa başlamak üzere hazırlık yapılmaktadır. Tanrılar da artık ölçü dinlemez, hepsi savaşa karışıp hangi yanı tutarlarsa orada dövüşeceklerdir. Asıl kargaşa Akhilleus'un Troya Ovasında akan Skamandros ile Simoeis ırmakları kıyısında Troyalıların canına kıyması ile başlar. Yiğit kudurmuş gibidir, önüne gelen Troyalıları acımasızca tepeleyip ırmağa atar. Kanlarla kızıla boyanan ırmaklar kabardık-

ça kabarır. Irmak tanrı Skamandros öfkelenir, yatağından çıkıp Akhilleus'u kovalamaya başlar. Derken ateş tanrı Hephaistos ırmakların karşısına dikilip alevleriyle onları durdurur.

Destanın sonuna yaklaşmaktayız. Akhilleus'un asıl amacı Hektor'u öldürmektir. XII. bölümde anlatılan Hektor'la Akhilleus arasındaki savaş destanın belki de en güzel, en dokunaklı, en insanca parçasıdır. Bu bölümden alıntılar yapmamızın bir nedeni de Troya surlarının üstünde bugün de ovaya bakarken bu savaşı gözümüzün önünde canlandırabileceğimizdir. Kudurmuş Akhilleus'un önünde bütün Troya ordusu surların içine sığınmıştır, bir Hektor dışarda kalmıştır. Anası babası yalvarırlar surların içine sığınsın diye; iki ihtiyarın sözleri ile Hektor'un ikircikli durumunu yansıtan iç söyleşisini metinden okuyalım: Bundan daha güzel bir parça zor bulunur dünya edebiyatında:

Ürkmüş geyikler gibi şehre sığındılar.
Güzel surlara dayanıp kurutuyorlar terlerini,
susuzluğu gidermek için içiyorlardı kana kana.
Bu ara Akhalar, kalkanları omuzlarında, yaklaşıyorlardı.
Bir Hektor duruyordu olduğu yerde,
uğursuz bir kader mıhlamıştı onu
İlyon'un dışında Batı Kapılarının önüne.
Phoibos Apollon seslendi Peleusoğluna, dedi ki:
"Ne diye kovalarsın beni hızlı adımlarla?
Sen bir ölümlüsün, bense ölümsüz bir tanrı,
ne diye azgınlık eder, direnirsin böyle,
benim bir tanrı olduğumu anlamadın mı?
Şu darmadağın ettiğin Troyalılarla
artık istemezsin herhal savaşmayı,
işte onlar sığındılar şehirlerine,
oysa sen dönüp dolanıyorsun burada.
Kaderin sana bağışladıklarından değilim,
öldürümezsin beni, bunu anla."

Ayağı tez Akhilleus çok kızdı, dedi ki:
"Şaşırttın beni, okçu tanrı, tanrıların en amansızı,
çektin beni buraya, surlardan uzağa,
oysa daha bir sürü er toprağı ısıracaktı.
Büyük bir ünden ettin beni onları kurtarmakla,
kolaydı bu, senin hiçbir şeyden korkun yoktu.
Gücüm yetse de, bir göstersem sana!"
Böyle dedi, alnı yukarda, şehre doğru yürüdü,
yarışta ödül kazanmış bir at nasıl
arkasında kolayca sürdüğü arabasıyla
dörtnal koşarsa ovada,
Akhilleus da tıpkı öyle uçuyordu
ayaklarını, dizlerini oynata oynata.
Onu ilkin ihtiyar Priamos gördü,
ovada bir yıldız gibi parlıyordu;
Orion'un Köpeği denen bir yıldız vardır hani,
görünür yaz sonunda, karanlık gecede,
binlerce yıldız arasında alev alev ışınları,
yıldızların en parlağıdır ama uğursuzdur belirtisi,
çok sıtmalar getirir zavallı insanlara;
işte öyle parlıyordu Akhilleus'un göğsünde tunç.
İhtiyar inledi, havaya kaldırdı ellerini,
dövdü başını, yalvardı sevgili oğluna,
ama Hektor, dikilmiş duruyordu kapının önünde,
Akhilleus'la savaşmak için yanıyordu.
İhtiyar uzattı kollarını, bağırdı acı acı:
"Hektor, yavrum, dostlarından uzak durma öyle,
erişirsin kaderine, bekleme bu adamı,
senden çok üstündür Peleusoğlu,
o katı yürekli adam alt eder seni.
Keşke tanrılar onu benim sevdiğim gibi sevse,
şimdi yere serilir, kuşlar kurtlar yerdi leşini.
Korkunç bir acı da uçar giderdi yüreğimden.
Nice yiğit oğullarımdan etti beni o,
kimini öldürdü, kimini sattı uzak adalara.
Bugün de göremedim iki oğlumu
şehre sığınan Troyalılar arasında,
göremedim Lykaon'la Polydoros'u,
Laothoe, kadınların en soylusu doğurmuştu onları bana.
Sağsalar, Akha ordusu içinde yaşıyorlarsa,

tunçla altın verir, satın alırız onları,
bol bol var bizde tunçla altın,
ünlü Altes büyük bir çeyiz vermişti kızına.
Ya öldülerse, ne büyük acı bu bana,
onları doğuran anaya ne büyük acı.
Ama sen, Akhilleus'a alt olup ölmezsen,
halkımız daha çabuk unutur bu acıyı.
Hadi yavrum, gir surların içine,
Troya'nın kadınlarını, erkeklerini koru,
büyük bir ün bağışlama Peleusoğluna,
kendin de olma tatlı canından.
Bana da acı, şu talihsiz babana,
bunca acıdan bir parça aklı kalmış ihtiyarcığa.
Korkunç bir kaderle Kronosoğlu
yok edecek ihtiyarlığın eşiğinde beni.
Neler, neler çektirmedi bana o:
Gördüm oğullarımın öldürüldüğünü,
yerde sürüklendiğini esir kızlarımın,
kalmadı bir şeyim, yıkıldı evim barkım,
yerlere sepildi torunlarım küçük yaşta,
gelinlerim kaçırıldı Akhaların kolları arasında.
En sonunda, bir kapının önünde,
yırtıcı köpekler paralayacak beni de,
bir kılıcın ya da bir kargının sivri ucu
alacak canımı bedenimden,
soframın artıklarıyla beslenen köpekler
azgın bir yürekle sömürecek kanımı,
sonra serilip yatacaklar avlumda.
Her şey yaraşır Ares'in öldürdüğü bir gence,
eti sivri tunçla yırtılsa, bedeni yere serilse,
ölü de olsa, güzel görünür her şeyi.
Ama düşün öldürülmüş bir ihtiyarı,
kirletmiş köpekler ak başını, ak sakalını, hayalarını.
İnsanoğlu için bundan büyük acı var mı?"
İhtiyar böyle dedi, avuç avuç yoldu ak saçlarını,
gene de kandıramadı yüreğini Hektor'un.
Öte yandan anası da dolu yaşla ağlıyordu,
bir eliyle göğsünü açtı, bir eliyle kaldırdı memesini,
kanatlı sözler söyledi ağlaya ağlaya:
"Hektor, yavrucuğum, saygı göster bu memeye,

onu ağzına uzattığım günleri getir aklına,
unuturdun koynumda bütün dertlerini,
surlarımızın içinde yenıneye bak şu domuzu,
gir içeri, canım oğlum, dışarda dikilme karşısına.
Öldürürse seni bu adam, ey katı yürekli,
bir döşek üstüne koyamayacağız ölünü;
ne ben ağlayacağım senin önünde, seni doğuran,
ne cömert karın ağlayacak, gözümün bebeği,
yiyecek seni çevik köpekler,
bizden uzak, gemilerin orda."
Böyle yalvardı ikisi de ağlaya ağlaya,
ama bir türlü kanmıyordu Hektor'un yüreği,
dev Akhilleus'u bekliyordu olduğu yerde.
Dağ başında bir yılan vardır hani,
deliğinde bekler gelen insanı,
zehirli atlarla beslenmiş, öfke sarmıştır içini,
çöreklenmiş deliğin önünde, bakar yalım yalım,
Hektor da tıpkı onun gibi işte,
söndürülmez bir öfkeyle yana yana,
parlak kalkanı duvarın çıkıntısına dayalı,
öylece bekler, gerilemez bir adım.
Bir ara şöyle dedi yüreğine, kızgın kızgın:
"Yazık bana, girersem surların içine,
İlkin Pulydamas yağdırır ayıbı başıma,
tanrısal Akhilleus'un başkaldırdığı o uğursuz gece
buyurmuştu bana, Troyalıları şehrin içine al, demişti,
dinlememiştim onu, dinleseymişim keşke.
Çılgınlık ettim de ne oldu, yok ettim halkımı,
Troya'nın erkeklerinden, kadınlarından utanıyorum.
Benden değersiz biri bir gün ya derse ki:
'Gücüne çok güvendi Hektor, kıydı halkına.'
Çok daha iyi olur karşı durmak Akhilleus'a,
ya öldürüp onu dönerim geri,
ya da onun elinden şanla ölürüm şehrimin önünde.
Yoksa göbekli kalkanımı, güçlü tolgamı bırakıp bir yana,
kargımı da duvara dayayıp,
dosdoğru çıksam mı kusursuz Akhilleus'un önüne,
söz versem, desem mi ki geri vereceğiz
Helene'yi de, tekmil mallarını da,
vereceğiz, koca karınlı gemileriyle

Aleksandros'un Troya'ya getirdiği her şeyi.
–Bunlar kavgamızın başı değil mi?–
Alın, diyeceğim, götürün bunları Atreusoğullarına,
Bir de desem mi paylaşalım hepsini
bu şehirde nemiz var, nemiz yok.
Ant içireceğim, desem Troyalı ihtiyarlara,
desem saklamayacaklar şehirde hiçbir şeyi,
ikiye bölecekler, desem, bütün malı mülkü.
Ama yüreğim ne diye oyalanır böyle şeylerle?
Ona karşı olduğum gibi gidersem,
bakalım acıyacak mı bana, saygı gösterecek mi?
Silahsız gidersem böyle çırılçıplak,
bir kadın gibi öldürebilir beni o.
Böyle enine boyuna düşünmek de ne,
sırası mı bir kızla delikanlı gibi fiskos etmenin,
bir kızla delikanlı gibi tatlı tatlı konuşmanın sırası mı?
En iyisi tez elden paylaşmak kozumuzu.
Bakalım Olympos'lu kime bağışlar ünü?"
Hektor böyle düşünüyordu olduğu yerde.
Akhilleus da gitgide yaklaşıyordu,
benziyordu tolgası sallanan cenkçi Enyalios'a,
Pelion'un dişbudağından kargısı sallanıyordu sağ omuzunda,
gürül gürül yanan ateşin, doğan güneşin ışınları gibi
çevresini pırıl pırıl aydınlatıyordu tunçlar.
Onu görünce bir titreme aldı Hektor'u,
korktu yüreği, kalamadı olduğu yerde,
kapıları arkada bırakıp başladı kaçmaya.
Peleusoğlu da hızlı ayaklarına güvendi, düştü arkasına.
Dağlarda bir çaylak, kuşların en hızlısı,
nasıl kolayca saldırırsa ürkek bir kumruya,
kumru sıvışıp kaçar,
çaylak da keskin seslerle sıçraya sıçraya atılır üstüne,
can atar yakalamak için onu.
Akhilleus da Hektor'a doğru tıpkı öyle uçar,
Hektor da kaçar korkudan titreye titreye,
koşar Troya surlarının dibinde, dizlerinin var gücüyle.
Geçerler gözetleme yerini, yellerin döğdüğü incir ağacını,
surlardan uzaklaşır, girerler büyük yola,
varırlar güzel güzel akan iki pınara,
burgaçlı Skamandros'un iki kaynağı fışkırır orda,

birinden ılık bir su akar, bir duman tüter üstünde,
tıpkı ateşten çıkan duman gibi,
öbüründen yaz ortasında bile buz gibi bir su akar,
kar gibi, dolu gibi, donmuş su gibi soğuk.
Yunaklar vardır bu pınarların yakınında,
geniş, güzel taştan yunaklar,
Troyalıların karıları, güzel kızları bir zamanlar
parlak rubalarını yıkarlardı bu yunakların içinde,
barış günlerinde, Akhaoğulları gelmeden önce.
Bu pınarın önünden geçtiler koşa koşa,
biri kaçıyor, öbürü arkadan kovalıyordu.
Önde bir yiğit koşuyordu ama
daha yiğit biri geliyordu arkadan var hızıyla,
bu yarış bir kurbanlık, bir öküz derisi uğruna değildi,
at sürücüsü Hektor'un canı uğrunaydı bu yarış.
Çok yarış kazanmış tek tırnaklı atlar nasıl
büyük bir hızla dönerlerse sınırı,
bir ölünün şerefine yapılır bu koşu, büyüktür ödülü,
bir üçayaktır, ya da bir kadın;
Hektor'la Akhilleus da koşarak onlar gibi,
dolandı üç kere şehrini Priamos'un,
Seyirci olmuşlardı tanrılar tekmil,
ilkin söze başladı insanların, tanrıların babası:
"Şu surların çevresinde ne görüyorum böyle,
görüyorum sevdiğim bir adamın kovalandığını,
sızlıyor Hektor için sızım sızım yüreğim,
bana ne çok sığır budu yakmıştı o,
yakmıştı çok yarlı İda Dağının doruklarında,
Troya kalesinin üstünde yakmıştı.
Şimdiyse tanrısal Akhilleus kovalıyor onu
hızlı ayaklarıyla, İlyon'un çevresinde.
Hadi düşünün bakalım, tanrılar danışın,
kurtaracak mıyız Hektor'u ölümden,
yoksa bırakacak mıyız bu yiğitliğiyle,
alt etsin onu Akhilleus, Peleusoğlu?"
Gök gözlü tanrıça Athene karşılık verdi, dedi ki:
"Ne diyorsun, kara bulutlu babam, ak yıldırımlı!
Kaderi çoktan belli, ölümlü bir adamdır bu,
kaçırmak mı istersin onu canlara kıyan ölümden?
Yap yapacağını ama, biz tanrılar onaylamayız yaptığını."

Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi, dedi ki:
"Korkma kızım, Tritogeneia, konuşmadım açık yürekle,
yumuşak davranmak isterim sana.
Gecikme bari, yap düşündüğün gibi."
Böyle dedi, kışkırttı Athene'nin içinde yanan ateşi,
tanrıça bir sıçrayışta indi Olympos doruklarından aşağı.
Hızlı Akhilleus kovalıyordu Hektor'u durmadan.
Dağlarda bir köpek nasıl izlerse geyik yavrusunu,
onu ininden kaldırmış, kovalar dere tepe,
geyik yavrusu sığınıp saklanır çalıların altına,
izini koklaya koklaya koşar köpek de habire,
buluncaya dek direnir, bırakmaz peşini,
İşte Hektor da tıpkı onun gibi
kaçamıyordu ayağı çabuk Peleusoğlu'nun gözünden.
Yukardakiler kendisini kargılarıyla belki korurlar diye
ne zaman koşsa Dardanos şehrinin kapılarına doğru,
sığınmak istese sağlam duvarların altına,
Akhilleus davranıyordu ondan önce,
şehirden yana koşup yolunu kesiyordu Hektor'un,
ovaya doğru sürüyordu onu.
Düş gören bir adam kaçan birini nasıl kovalayamazsa,
kaçan nasıl kaçamaz, kovalayan da yakalayamazsa,
Akhilleus Hektor'a öyle yetişemiyordu,
Hektor da kaçıp kurtulamıyordu Akhilleus'tan.
Apollon ona son bir defa yaklaşmasaydı,
güç katmasa, çeviklik katmasaydı dizlerine,
Hektor nasıl kaçabilirdi ölüm tanrıçalarından?
Bu ara Akhilleus işmar etti adamlarına,
bırakmadı atsınlar Hektor'a acı kargılarını,
biri onu vurunca ün kazanacaktı,
Akhilleus da ikinci gelecekti ün kazanmada.
Ama pınarlara, yunaklara dördüncü gelişlerinde,
bir altın terazi kurdu baba tanrı,
acıklı ölümün iki tanrıçasını kodu kefelerine,
biri Akhilleus'unkiydi, biri at sürücüsü Hektor'unkî,
ortasında tuttu kaldırdı teraziyi,
ağır bastı Hektor'un kara günü,
kefe düştü yuvarlandı Hades'e dek.
Phoibos Apollon da bıraktı onu kaderine.
Gök gözlü tanrıça Athene vardı Peleusoğlu'na,

durdu yanında, söyledi kanatlı sözler:
"Şanlı Akhilleus, Zeus'un sevdiği,
umarım ikimiz Akhaların gemilerine
büyük bir ün taşıyacağız şimdi,
tepeleyeceğiz savaşa susamış Hektor'u.
Kalkan taşıyan babamız Zeus'un yuvarlanıp ayaklarına
istediğince çabalasın dursun okçu Apollon,
tepeleyeceğiz savaşa susamış Hektor'u.
Artık kurtulamaz Hektor elimizden.
Ama sen dur biraz soluk al,
gidip kandıracağım ben onu,
bak nasıl savaşacak seninle yüz yüze."
Athene böyle dedi, Akhilleus söz dinledi,
sevindi yürekten, öylece durdu,
yaslanmıştı tunç temrenli kargısına.
Tanrıça da yürüdü tanrısal Hektor'a doğru,
Deiphobos'a benzetmişti bedenini, yılmaz sesini.
Durdu yanında, söyledi kanatlı sözler:
"Hızlı Akhilleus fena sıkıştırıyor seni, aga,
Priamos'un şehri dolayında, çevik ayaklarıyla.
Gel birlikte karşı koyalım, püskürtelim onu."
Tolgası ışıldayan ulu Hektor karşılık verdi, dedi ki:
"En sevgili kardeşimdin Deiphobos, sen benim,
Priamos'la Hekabe'den doğan çocuklar arasında.
Daha da çok değer veriyor sana gönlüm bugün,
sen görür görmez beni gözlerinle
yüreğin surlardan dışarı çıkardı seni,
oysa ötekiler surların içinde duruyor."
Gök gözlü Athene bu sözlere dedi ki:
"Bir yandan anam, bir yandan babam sırayla,
çok yalvardılar bana, sarıldılar dizlerime,
arkadaşlarım da yalvardı, dediler gitme kal,
hepsi korkudan tir tir titriyordu.
Ama yüreğim dağlanıyordu acı bir yasla.
Haydi bir yürekle savaşalım ona karşı,
haydi esirgemeyelim kargılarımızı,
ya Akhilleus öldürecek bizi,
götürecek kanlı soykalarımızı koca karınlı gemilere,
ya da o alt olacak senin kargınla."
Athene böyle dedi, düzenle yol gösterdi.

Birbirlerine doğru yürüyüp geldiler karşı karşıya.
İlkin tolgası ışıldayan Hektor dile geldi, dedi ki:
"Artık kaçmam senden, Peleusoğlu, deminki gibi
Tanrısal Priamos'un şehrini dolandım üç kere,
durup saldırışını beklemeye yüreğim varmadı.
Ama şimdi buyuruyor sana karşı koymayı,
ya sen benim elime geçersin, ya geçerim ben senin eline.
Haydi, tanrıları tanık tutalım antlaşmalarımıza,
olamaz onlardan iyi tanık, onlardan iyi bekçi.
Zeus bana zaferi verir de alırsam canını,
dile gelmez saygısızlıklar göstermem sana,
ünlü silahlarını soyar, ölünü geri veririm Akhalara.
Sen de, Akhilleus, yap benim gibi."
Ayağı tez Akhilleus yan yan baktı, dedi ki:
"Hektor, düşmanım, antlaşmadan söz açma bana,
böyle şey olamaz insanla aslan arasında,
nasıl uyuşamazsa kurtla kuzunun gönlü,
durmadan kin beslerler birbirlerine,
bizim de dostluk yapmamız akla sığmaz,
birimiz düşüp kanıyla doyurmadan Ares'i,
o her zora dayanan savaşçıyı doyurmadan
ikimizin arasında anlaşma olmaz.
Bütün yiğitliğini topla şimdi yüreğine,
her zamandan çok sana şimdi gerek
gözü pek bir kargıcı, bir savaşçı olmak.
Sana şu anda artık kaçmak da yok,
Pallas Athene alt edecek seni benim kargımla,
bana verdiğin tekmil acıları öde şimdi,
kudurmuş kargınla öldürdüğün dostlarımın acısını öde."
Böyle dedi, uzun gölgeli kargısını salladı attı.
Ünlü Hektor da, karşıdan görüp kargıyı, çömeldi,
tunç kargı tepesinden uçtu, saplandı toprağa,
Pallas Athene yakaladı kargıyı ossaat,
Hektor'dan gizli Akhilleus'a geri verdi.
Hektor şöyle dedi kusursuz Peleusoğlu'na:
"Vuramadın, tanrılara denk Akhilleus,
demek öğrenmedindi Zeus'tan ölüm saatimi.
Oysa sözler, yalanlar dokumakta ustaymışsın,
korkarım da yitirir miyim sandın gücümü?
Kaçmam, bunu aklından çıkar,

saplayamazsın kargını sırtıma,
işte yürüyorum üstüne hızla, dosdoğru,
tanrı izin verdiyse silahını göğsüme sapla.
Sakın tunç kargımdan, en iyisi, hadi durma.
Adamakıllı bir sokabilsem onu etine!
Savaş çok kolay olur Troyalılara, sen ölürsen,
sensin başımızda en büyük bela."
Böyle dedi, uzun gölgeli kargısını salladı attı,
vurdu Peleusoğlu'nu kalkanının göbeğinden,
ama kargı kalkandan çok uzağa tepti.
İçerledi Hektor, kargı elinden boşuna çıkmıştı.
Şaşırıp çarpıldı olduğu yerde,
elinde başka dişbudak kargısı yoktu.
Ak kalkanlı Deiphobos'u çağırdı bağıra bağıra,
dedi bana uzun bir kargı getir.
Ama Deiphobos'u kodunsa bul.
Hektor yüreğinde anladı olup biteni, dedi ki:
"Eyvah! Demek tanrılar ölüme çağırıyor beni.
Yiğit Deiphobos'u ben yanımda sanıyordum,
aldattı beni Athene, surların içindeymiş o.
Artık uzakta değil kara ölüm,
ayağımın dibine geldi, kaçamam ondan.
Öteden beri bunu koruyorlardı demek
Zeus'la oğlu, okçu tanrı,
oysa eskiden beni nasıl korurlardı.
Kaderim beni kıskıvrak bağladı işte.
Gene de kıyasıya dövüşmek düşer bana,
bir yiğitlik göstereyim de öyle öleyim,
duysun gelecekteki insanlar bile."
Böyle dedi, çekti sivri kılıcını,
böğrüne asılı, kocaman, zorlu bir kılıçtı bu,
kendini toparlayıp atıldı öne,
yükseklerde uçan bir kartal nasıl,
kapmak için körpe bir kuzuyu, ya da saklanan bir tavşanı,
inerse karanlık bulutlardan aşağı, ovaya,
Hektor da sivri kılıcını sallaya sallaya öyle atıldı.
Akhilleus da saldırdı, yüreği azgın bir güçle dolu,
göğsünü güzel, işli kalkanıyla kapadı,
parlak, dört siperli tolgası vardı başında,
güzelim altın yeleler sık sık dökülüyordu

Hephaistos'un taktığı sorguçtan aşağı.
Gecenin karanlığında, başka yıldızlar arasında
Akşam Yıldızı denen bir yıldız vardır hani,
yıldızların en parlağı, en güzeli,
sağ elinde sallanan sipsivri kargı öyle parlıyordu.
Akhilleus bu kargıyla kötülük kuruyordu Hektor'a,
hesaplıyordu güzel etinin neresine en iyi gireceğini.
Bütün gövdesi kaplıydı tunç silahlarla,
zorla öldürdüğü zaman Patroklos'u
ondan soyduğu güzel silahlardı bunlar.
Bir tek yeri açık kalmıştı Hektor'un,
köprücük kemiğinin omuzu boyundan ayırdığı yer,
adamın çok kolay canı alınırdı ordan.
Ateşli bir saldırışla sapladı kargıyı oraya.
Temren dosdoğru girdi yumuşak boğazdan içeri.
Ama ağır tunç kargı yaramadı gırtlağı,
Hektor bir iki sözle karşılık verebildi düşmanına,
yuvarlandı toza toprağa, tanrısal Akhilleus övündü:
"Soyarken sen Patroklos'un silahlarını, Hektor,
diyordun belki ucuz kurtulurum,
uzaktın benden, aldırış etmiyordun, budala!
Ama uzakta, koca karınlı gemilerin yanında,
Patroklos daha yiğit bir koruyucu bırakmıştı,
beni bırakmıştı, senin dizlerini yere getiren beni;
seni kuşlar köpekler didik didik edecek hiç acımadan,
oysa Akhalar ölü töreni yapacaklar ona."
Tolgası ışıldayan Hektor bitkin bir sesle dedi ki:
"Yalvarırım, canın, dizlerin, anan baban adına,
Akha gemilerinin yanında köpeklerle bırakma beni.
Yığınla tunç al, altın al,
babamla ulu anam armağanlar versin sana,
ama sen de onlara geri ver gövdemi,
ateş payımı alayım kadın, erkek Troyalılardan."
Ayağı tez Akhilleus yan yan baktı, dedi ki:
"Dizlerime sarılma, köpek, yalvarma bana anan baban adına!
Gönlüm, yüreğim kışkırtıyor beni,
diyor, şunun etini parçala, çiğ çiğ ye,
senin bana bu yaptıklarından sonra,
kimse uzaklaştıramaz başından köpekleri,

getirseler bana kurtulmalığının on katını, yirmi katını,
tartsalar şurada, daha çok veririz deseler,
Dardanosoğlu altın kosa teraziye senin ağırlığınca,
döşeğine yatırıp ağlamayacak sana seni doğuran,
köpekler, kuşlar yiyecek bütün bedenini."
Tolgası ışıldayan Hektor can verirken dedi ki:
"Senin ne olduğun yüzünden belli,
demirden bir yürek var göğsünde.
Ama uyanık ol, uğramayasın tanrı lanetine,
yiğit de olsan, Paris'le Apollon o gün seni,
öldürecekler Batı Kapılarının önünde."
Söyler söylemez Hektor bu sözleri,
Her şeye son veren ölüm kapladı bedenini.
Uçtu canı gövdesinden, yollandı Hades'e,
gücünden, gençliğinden koptu, kaderine ağlaya ağlaya.

Akhilleus Hektor'u öldürmekle yetinmez, iki ayağını topuk bilekleri arasından delip, kayışla bağlar arabasına, sonra atlarını kamçılayıp arabasını yedi kez sürer Troya surlarının çevresinde. Surlardan bütün Troyalılar bu korkunç sahneyi seyretmektedirler. Priamos, Hekabe, sonradan gelip de baygınlık geçiren Andromakhe'nin gözleri önünde olur bu yürekler acısı görüntü. Akşam Priamos dayanamaz artık: Akhilleus'un barakasına gidip kurtulmalıklar götürecek, oğlunun ölüsünü geri isteyecektir. Troyalılar hep bir ağızdan karşı çıkarlar bu girişime: Acımasız Akhilleus krallarına da kıyacaktır diye. Ama öyle olmaz, *İlyada*'nın 24'ncü bölümü bir barış sahnesi ile biter. Bunu okuyup da duygulanmayan, gözyaşı dökmeyen bir okuyucu olmamıştır herhalde İlyada'nın binlerce yıl öncesinden bugüne. Priamos'a Akhilleus'un barakasına dek tanrı Hermeias kılavuzluk eder:

Priamos girdi içeri kimseye görünmeden,
gitti durdu Akhilleus'un yanında,
sarıldı, dizlerine, öptü ellerini,

nice oğullarının almıştı canını
o korkunç eller, o kanlı eller.
Hani bir insan vardır, tanrı karartır gözünü,
yurdunda adam öldürdükten sonra o insan,
yaban ellerde sığınır varlıklı bir adamın evine,
girince içeri şaşakalır onu gören;
Akhilleus da Priamos'u görünce öyle şaşırdı.
Ötekiler de şaşırıp baktılar birbirlerine.
Priamos dile geldi, yakardı Akhilleus'a:
"Tanrısal Akhilleus, getir aklına babanı.
Şimdi olmalı o da benim yaşımda,
varmıştır uğursuz ihtiyarlığın eşiğine.
Belki çevresinde komşuları bugün üzer onu,
belayı savacak kimsesi yoktur yanında.
Ama duyar hiç olmazsa yaşadığını senin,
gün boyunca sevinir gönlünde,
oğlum dönecek Troya'dan, göreceğim onu, der.
Oysa benim bahtım ne kadar kara,
yiğit oğullar yetiştirdim yaygın Troya'da,
ama kalmadı bana onların hiçbiri.
Geldiği gün Akhaoğulları buraya,
oğullarım vardı benim elli tane,
on dokuzu bir ana karnından doğmuştu,
ötekileri sarayın kadınları vermişti bana.
Saldırgan Ares kırdı çoğunun dizlerini.
Biri gözümün bebeğiydi, korurdu kentimi, halkımı,
yurdunu savunurken geçen gün sen öldürdün onu da,
onun için geldim Akha gemilerine, Hektor için,
değer biçilmez kurtulmalıklar getirdim sana.
Saygı göster tanrılara, Akhilleus, bana da acı,
ne olur, kendi babanı getir aklına,
ben daha acınacak durumdayım ondan,
yeryüzünde hiçbir ölümlü katlanmadı benim katlandığıma:
Oğlumu öldürenin ağzına uzatıyorum yalvaran elimi."
İhtiyar Priamos böyle dedi,
babasına ağlamak isteği uyandırdı Akhilleus'ta.
Elinden tuttu, yavaşça itti ihtiyarı.
İkisi de daldılar anılara:
Priamos yığılıp kalmıştı Akhilleus'un ayağı dibinde,
yiğit öldüren Hektor'a ağlıyordu hıçkıra hıçkıra,

Akhilleus da bir yandan babasına ağlıyordu,
bir yandan Patroklos'a ağlıyordu bağıra çağıra.
Hıçkırıklar, çığlıklarla doldu evin içi.
Tanrısal Akhilleus doya doya ağladı,
ağlama isteği birden kesildi yüreğinde, gövdesinde,
oturduğu yerden birdenbire kalktı,
tuttu elinden kaldırdı ihtiyarı,
acımıştı ak sakalına, ağarmış başına.
Kanatlı sözlerle seslendi ona, dedi ki:
"Talihsiz adam, ne acılar çekmiş yüreğin!
Nasıl göze aldın gemilere gelmeyi tek başına,
nasıl göze aldın benim gözüme görünmeyi?
Ben ki öldürdüm nice soylu oğullarını senin.
Demirden bir yürek varmış göğsünde.
Hadi gel, otur üstüne şu iskemlenin,
ko uyusun bağrımızda acılar.
Ne yapalım yasımız çok büyükse,
ne çıkar yürek donduran iniltilerden!
Talihsiz ölümlülere tanrılar şu kaderi dokudu:
Yaşayacak insanlar acı içinde.
Ama ölümsüzlerin hiçbir kaygısı yok.
İki tane küp durur Zeus'un eşiğinde,
biri kötü, biri iyi bağışlarla dolu.
Zeus karıştırır bunları, sunar ölümlülere,
iyisinden de, kötüsünden de pay alır insanoğlu.
Ama yalnız kötü bağıştan pay alırsa bir adam,
yoksul olur, hor görülür,
zorlu açlıkla sürünür tanrısal toprak üstünde,
tanrılar, insanlar dönüp de bakmaz yüzüne.
Parlak armağanlar verdi tanrılar Peleus'a
doğduğu günden ta bugüne dek,
Peleus tekmil insanları geçerdi mutlulukta,
Myrmidonların başına kral olmuştu,
ölümlüydü ama vermişlerdi koynuna bir tanrıçayı.
Mutsuzluk payı verdi bir gün tanrı ona da,
yerine geçecek çocukları olmuyordu,
bir tek oğlu oldu, o da kısa ömürlü.
Ben de bakamıyorum ona ihtiyarlığında,
yurdumdan çok uzakta, Troya'dayım,
sana dert olmaya geldim, çocuklarına dert olmaya.

Bir zamanlar duyardık, ihtiyar, senin de mutlu olduğunu:
Makar'ın ili Lesbos'tan ta Phrygia'ya,
ondan ucu bucağı yok Hellespontos'a dek
ne kadar toprak varsa, işte oralarda,
zenginliğinle, bol çocuklarınla geçermişsin herkesi.
Ama göklü tanrılar bela getirdi senin de başına,
işte na, ilinin çevresinde hep savaş, hep boğuşma.
Dayan, ihtiyar, böyle ağlayıp sızlama yüreğinde.
Durmadan oğluna yas tutmanın sonu ne?
Taş çatlasa dirilteınezsin onu,
ne istersin; başına bir başka bela gelmesini mi?"
Tanrıya benzer ihtiyar karşılık verdi, dedi ki:
"Beni burda oturtma, tanrının beslediği,
bu çatının altında, Hektor'un ölüsü
bakımsız kaldıkça, oturtma beni.
Çabuk kurtar onu, göreyim ölüsünü gözümle,
sana getirdik bu zengin kurtulmalığı, al hadi.
Madem bağışladın hayatımı bana,
madem bıraktın göreyim gün ışığını,
dilerim göresin hayrını, dönesin baba toprağına."
Ayağı tez Akhilleus yan gözle baktı ona, dedi ki:
"Kızdırma artık beni, ihtiyar,
ben de düşündüm Hektor'u sana geri vermeyi,
Zeus'tan haberci geldi anam bana,
deniz ihtiyarının kızı geldi, beni doğuran.
Anladım şunu da, kaçınadı gözümden,
seni Akha gemilerine bir tanrı getirdi.
Hiçbir ölümlü, çok genç bile olsa,
gelmeyi göze alamazdı ordumuza dek,
kimse kaçamazdı gözünden bekçilerin,
kimse kolay kolay kaldıramazdı kapımızın sürgüsünü.
Bırak beni, yüreğimdeki acıları kabartma, yoksa
Zeus'a yalvarıcı ol, ne olursan ol,
onun buyruğuna karşı gelir, kovarım seni burdan."
Böyle dedi, ihtiyar da korktu, dinledi onu.
Peleusoğlu bir aslan gibi fırladı kapıdan dışarı,
iki seyisi arkasından gidiyordu,
bunlar yiğit Automedon'la Alkimos'tu,
Patroklos'tan sonra onları severdi en çok.
Onlar çözdü boyunduruktan atları, katırları,

aldılar içeri ihtiyarın uşağı gür sesli haberciyi,
oturttular onu bir iskemleye.
Kurtulmalığı indirdiler güzel tekerlekli arabadan,
Hektor'un ölüsü için Priamos'un getirdiği.
İki keten çarşafla bir entari bıraktılar arabada,
bunlar, ölüyü eve götürürken, sarmak içindi.
Akhilleus çağırdı hizmetçileri, buyurdu,
gidin, dedi yıkayıp yağlayın ölüyü,
onu gözden ırak bir yere götürmüştü,
Hektor'u görmesini istememişti Priamos'un,
görürse belki taşardı yüreğinde öfkesi,
kışkırtırdı Akhilleus'u Akhilleus da öldürürdü onu,
Zeus'un buyruklarına karşı gelmiş olurdu.
Yıkadı hizmetçiler ölüyü, oğdular yağla,
sardılar bir entariye, güzel bir keten çarşafa.
Akhilleus kaldırıp yatırdı Hektor'u döşeğe,
arkadaşları da elbirliğiyle cilalı arabaya taşıdı.
Akhilleus inledi, seslendi sevgili dostuna:
"Darılma bana, Patroklos, Hades'in dibinde duyarsan
tanrısal Hektor'u geri verdiğimi babasına!
Yabana atılmaz kurtulmalıklar sundu bana,
sana da vereceğim bunlardan gereken payı."
Tanrısal Akhilleus böyle dedi, kamarasına döndü.
Oturdu gene çok işlemeli tahtına,
dipte duvara dayalı bu tahttan demin kalkmıştı o.
Dile geldi, Priamos'a dedi ki:
"Oğlun serbest, ihtiyar, istediğin oldu,
bir döşekte yatar, şafak sökünce götür onu.
Hadi bakalım, şimdi doyuralım karnımızı.
Güzel saçlı Niobe'nin de yemek geldi aklına,
oysa on iki çocuğu ölmüştü sarayında,
altı kızı, ergen altı oğlu.
Apollon öfkelenmişti Niobe'ye,
öldürmüştü oğullarını gümüş yayıyla,
kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü,
Niobe güzel yanaklı Leto ile bir tutuyordu kendini,
diyordu Leto iki çocuk doğurdu, bense bir düzine.
İki kişi, Apollon'la Artemis, öldürdü hepsini.
Ölüler yatıp kaldılar kanlar içinde,
kimsecikler yoktu onları gömecek,

herkesi taşa çevirmişti Kronosoğlu.
Göklü tanrılar gömdü ölüleri onuncu günü,
işte o gün yemek geldi Niobe'nin aklına,
gözyaşı dökmekten yorgun düşmüştü,
Bugün Sipylos'un kayalarında, ıssız doruklarında,
Akheloos ırmağı kıyısında oynaşan su perilerinin
yatakları var derler ya, işte oralarda,
tanrı buyruğuyla taş olmuştur Niobe,
yüreğine sindirir durur acılarını.
Hadi, tanrısal ihtiyar, biz de doyuralım karnımızı gel,
sonra oturur ağlarsın sevgili oğluna,
dönünce İlyon'a ağlarsın bol bol."
Ayağı tez Akhilleus böyle dedi,
kalktı, sütbeyaz bir koyun kesti.
Arkadaşları da yüzdüler koyunun derisini,
hazırladılar koyunu töresince,
bir güzel doğrayıp geçirdiler şişlere,
ustalıkla kızartıp çektiler hepsini ateşten.
Automedon aldı ekmeği, dağıttı sofraya,
ekmek güzel sepetler içindeydi.
Etleri de Akhilleus pay etti.
Hepsi uzattı yiyeceklere ellerini.
Yenilip içildikten sonra doyasıya,
Akhilleus'a şaşakaldı Priamos, Dardanosoğlu,
ne güzeldi Akhilleus, boylu bosluydu,
benziyordu yüzü tanrılarına yüzüne.
Akhilleus da şaşıyordu Dardanosoğlu Priamos'a,
soylu görünüşüne, konuşmasına şaşıyordu.
Doya doya baktıktan sonra birbirlerine,
ilkin Priamos, tanrı yüzlü ihtiyar söz aldı:
"Çabuk yatır beni, Zeus'un beslediği,
yatalım da varalım yumuşak uykunun tadına.
Gözkapaklarım altında hiç kapanınadı gözlerim,
oğlum elinin altında can verdiği günden bu yana
ağladım, ağladım, sindirdim acıları içime,
avluda, toz toprak içinde yuvarlana yuvarlana.
İlk lokmayı ağzıma bugün kodum,
ışıldayan şarap bugün geçti boğazımdan,
bir lokma yememiş, bir yudum içmemiştim bugüne dek."
Priamos böyle dedi, Akhilleus da arkadaşlarına buyurdu,

hizmetçi kadınlar bir döşek sersinler, dedi, avluya,
güzel, alacalı yastıklar kosunlar üstüne,
yaysınlar kilimleri, örtsünler yumuşak yün örtüleri.
Hizmetçiler çıktılar odadan ellerinde çırağılarla,
koşuştular sermek için iki döşek.
Ayağı tez Akhilleus şakadan dedi ki:
"Dışarda yatacaksın, çok sevgili ihtiyar,
Akhaların bir danışmanı gelebilir buraya,
gelirler, danışırlar bana arada bir.
Çabuk geçen kara gecede onlardan biri görürse seni,
ossaat gider söyler erlerin başbuğu Agamemnon'a,
karışmam, gecikebilir kurtulması ölünün.
Ama konuş dosdoğru, söyle bana,
kaç gün istersin gömmek için tanrısal Hektor'u,
kaç gün dersen beklerim o kadar gün,
ötekileri de alıkoyarım savaştan."
Tanrıya benzer ihtiyar Priamos karşılık verdi, dedi ki:
"Beklersen tanrısal Hektor'un gömme törenini,
çok hoşnut edersin beni, Akhilleus, bunu bil.
Biliyorsun, şehirde dört yanımız sarılı,
ormandan odun getirmek de uzun iş,
dağlar uzak, Troyalılarsa korku içinde.
Hadi dokuz gün sarayda ağlayalım ona,
onuncu gün gömelim, halk da yapsın şöleni,
on birinci gün bir tümsek yığarız mezarına,
on ikinci gün gene savaşırız gerekirse."
Çevik ayaklı Akhilleus da dedi ki ona:
"Öyle olsun, ihtiyar Priamos, olsun buyurduğun gibi,
durduracağım savaşı dilediğin güne dek."

Bir savaşçı, oğlunu öldürdüğü düşmanına: "Çok sevgili ihtiyar" der mi? Demez belki, ama dedirtmiş Homeros bunu destan kişilerinin birine, dedirtmiş ve bununla uygarca, insanca bir tutumun yolunu açmıştır. O insafsız, o öfkeli Akhilleus da birden insan oluvermiştir, sizin benim gibi bir insan, babasını özlemle anımsayan, her çocuğun kendi babası için ne denli kıymetli olduğunu anla-

yan bir uygar kişi, yani bir yumuşak, yüreğine anlama ve acıma girmiş bir adam.

Bak, burada bitiyor İlyada, Gül'üm, bitiyor ve bundan sonra Hektor'a okunan ağıtlarla sona eriyor koca destan. Sen, bir Anadolu çocuğu olarak İlyada'nın sonunu daha iyi değerlendirmek, daha duyarlı bir tutumla anlamak durumundasın, çünkü AĞIT denilen bir türü bilirsin, duyarsın, kendi ozanlarından, kendi dilinde algılamış, kendi din ve geleneklerinden öğrenmişsindir. Oysa Batı yazınında ağıt yoktur, ölüye ağlama vardır, ağlayıcı kadınlar tutup ölüye ağlandığını biliriz kimi yerlerde, hep Akdeniz yöresinde ama bu türün bir yazın türü olduğunu hiçbir edebiyat örneklememektedir bize. Homeros destanını ağıtlarla bitirmekle Anadolu yazınının en eski halkalarından biri olduğunu kanıtlamaktadır. Bu ağıtları da sana buraya yazacağım, tüm duyarlığınla bunları okumanı isterim. Sonra da, Odysseia'yı da sana özetleyip okuttuktan sonra, Homeros'un bu Anadolu toprağına ne denli sıkı bağlarla bağlı olduğunu bugünün bir Türk yazarının ağzından duyuracağım: Yaşar Kemal'den.

Ünlü sarayına götürdüler ölüyü,
yatırdılar on delikli bir döşeğe,
ozanlar oturttular yanı başına,
ağıt yakmada çok ustaydı bunlar,
yanık yanık ağıta başladılar,
kadınlar karşılık verdi hıçkırıklarla.
Ak kollu Andromakhe başladı kadınlar ağıtına,
aldı elleri arasına adam öldüren Hektor'un başını:
"Erkeğim benim, göçüp gittin genç yaşında,
gittin, evimizde dul bıraktın beni,
çocuğumuz da ufacık, körpecik,
bizden olan, kara talihli ikimizden,
bilmem, gençlik çağına erer mi ki,
bu şehir yerle bir olacak baştan aşağı,
sen öldün, onun koruyucusu, bekçisi,

sen, soylu anaları, çocukları ayakta tutan.
Onları koca karınlı gemiler götürecek yakında,
beni de götürecek gemiler, yavrum, beni de,
sen benim ardımdan geleceksin belki,
şurda burda bayağı işler göreceksin yavrum,
didineceksin katı yürekli bir efendinin gözü önünde,
belki bir Akha'lı surlardan aşağı atacak seni,
Hektor öldürdü diye kardaşını onun,
babasını, ya da oğlunu öldürdü diye,
böyle alacak öcünü Hektor'dan.
Amanın, böyle ölüm yürekler acısı!
Savaşlarda hiç yumuşak değildi senin baban,
Hektor'un elinden nice Akha'lı dipsiz toprağı ısırdı,
ona tekmil halkın ağlaması bu yüzden,
Dile gelmez acılar bıraktın, Hektor, anana, babana,
ama bana kaldı gene en büyük acı.
Ölüm döşeğinden uzatmadın ellerini bana,
şöyle güzel bir söz söylemedin ki,
gözyaşı döke döke gece gündüz anayım onu."
Andromakhe böyle dedi ağlaya ağlaya,
kadınlar karşılık verdi hıçkırıklarla.
Hekabe aldı sözü, başladı sonsuz bir ağıta:
"Hektor, yüreğimin en çok sevdiği oğul!
Sağlığında gözbebeğiydin sen tanrıların,
onlar kaderin yazdığı ölümde de saydılar seni.
Ayağı tez Akhilleus yakalayınca öbür çocuklarımı,
gider satardı ekin vermez denizin ötesinde,
Samos'ta, İmbros'ta, dumanlı Lemnos'ta.
Ama uzun, keskin kargısıyla alınca senin canını,
kaç kere sürükledi ölünü Patroklos'un çevresinde,
sendin Patroklos'un canına kıyan,
ne oldu ki, Patroklos'u diriltebildi mi?
Şimdi sen, sözümü duyarmış gibi,
yatıyorsun evinde taptaze,
benzersin Apollon'un tatlı okuyla vurduğu insanlara."
Hekabe böyle dedi ağlaya ağlaya,
dinmez bir yas uyandırdı yüreklerde.
Sonra Helene başladı ağıt yakmaya:
"Kayınlarım arasında, Hektor, severim en çok seni,
tanrı yüzlü Aleksandros'tur kocam benim,

aldı beni Troya'ya o getirdi,
gelmeseydim, orada öleydim keşke.
Tam yirmi yıl ordan geleli,
yirmi yıl oldu ayrılalı baba toprağından
duymadım senden bir kötü söz, hiç azarlamadın beni,
sarayda biri çıkışacak olsa bana,
kaynım, güzel rubalı görümcelerim, eltilerim, kaynanam,
–kaynatama söz yok, yumuşaktı bir baba gibi–,
tatlı sözlerle ossaat sustururdun onu.
Hem sana ağlarım bu yüzden,
hem talihsiz başıma ağlarım.
Engin Troya'da dostum yok senden başka,
herkes sırt çeviriyor, sevmiyor beni hiç kimse."
Helene böyle dedi ağlaya ağlaya,
inim inim inledi kalabalık halk.
Sonra ihtiyar Priamos seslendi adamlarına:
"Haydi, Troyalılar, şimdi odun getirin şehre,
korkmayın pusu kurar diye Argoslular;
Akhilleus kara gemilerden buraya gönderirken beni,
on ikinci şafak sökmeden size bir şey yapmam, dedi."
İhtiyar Priamos böyle konuştu,
onlar da öküzleri, katırları koştular arabalara,
az sonra da toplandılar şehrin önünde.
Dokuz gün odun taşıdılar yığın yığın.
Ölümlülere parlayan şafak sökünce onuncu günü,
gözyaşı içinde götürdüler Hektor'un ölüsünü,
koydular yığınların tepesine, verdiler ateşe.
Gül parmaklı şafak sabah erken parlayınca,
ünlü Hektor'un ölüsü çevresinde toplandı bütün halk.
Hepsi geldi bir araya, topluluk kuruldu,
parıldayan şarapla söndürdüler odun yığınını,
söndürdüler ateş gücünün sardığı her şeyi,
sonra topladı kardeşleri, dostları ak kemikleri,
hepsinin yanaklarından iri yaşlar dökülüyordu.
Kemikleri alıp kodular bir altın kutuya,
erguvan rengi yumuşak örtülerle sardılar kutuyu.
Sarar sarmaz indirdiler derin bir çukura,
ekli kocaman taşlarla ördüler üstünü.
Sonra bir mezar tümseği yapmaya başladılar,
gözcüler diktiler çepeçevre, dört bir yana,

mezar bitmeden Akhalar saldırmasın diye.
Bir mezar tümseği olunca toprak, kabara kabara,
gerisin geri döndü hepsi şehre,
toplanıp bir güzel kutladılar çok ünlü şöleni
Zeus oğlu kral Priamos'un sarayında.
İşte böyle yapıldı atları iyi süren Hektor'un cenaze töreni.

V

Odysseia

Odysseia, İlyada'ya hiç benzemez, bir destan değil, bir macera romanıdır. Devli, cinli perili uzun bir masal da diyebiliriz ona. Onu canlandırmak için en iyi yöntem bir film çevirmek olsa gerek, nitekim birkaç yıl önce İtalyan televizyonunun bu konuda hazırladığı bir dizi Avrupa'da çok tutunmuş, beğenilmişti. Bu filmin bir bölümünü –Odysseus'un Tepegözler ülkesindeki maceralarını– ben de görmüş ve çok sevmiştim. Odysseia'yı anlatmak için benim de kullanacağım yöntem başka olmalıdır. Uzun parçalar vererek canlandıramam öyküyü, en iyisi bir yandan olayları sırasıyla anlatmak, bir yandan da metinden parçalar almaktır.

Troya Savaşı bittikten, kent de düştükten sonra, İthaka kralı Odysseus bir an önce yurduna dönmek ister. Sevgili karısı Penelope'ye, ufacık bir çocukken ayrıldığı oğlu Telemakhos'a özlemi dayanılmaz bir hal almıştır. Troya Savaşma istemeyerek katılmış, ama bu savaşta zekâsı, kurnazlığı ile çok yararlık göstermişti. Bunca yıl direnip dayanan kentin yıkılıp yok olmasını da kendi önerdiği bir düzen sağlamıştı. Artık yurduna dönmeyi fazlasıyla hak etmektedir. Ne var ki deniz tanrı Poseidon'un düşmanlığı onu nerde olsa kovalamakta, yıkımdan yıkı-

ma sürüklemektedir. Odysseus Troya Savaşı bittikten sonra bir on yıl daha sürünecektir denizlerde, yaban ellerde. Başına gelen belalar tüyler ürperticidir. Macera romanlarının ilki ve en renklisi olan Odysseia'yı soluğumuzu tutarak okuruz.

İlyada destanında olaylar düz akışlı bir anlatıma göre dizilmiştir. Gerçi destan Troya Savaşının ancak birkaç gününü kapsar, ama bu süre içindeki olaylar birbirini izleyiş sırasına göre anlatılır. Odysseia'da öyle değil, yapıt bugün ancak sinemada görebildiğimiz bir teknikle kurulmuştur. Beş ayrı bölüme ayrılabilir yapıtın tümü. Birincisinde sahne İthaka'dadır: Odysseus'un bunca yıl dönmediğine yakman oğlu Telemakhos babasını aramak, bir yandan da kralsız kalmış sarayda anasına talip olarak yerleşen taliplerden kurtulmak için yola düzülür. İkinci ana bölümde sahne gene değişir: Tanrıça Kalypso'nun adasındayız: Kalypso, gemisi batarak adasına sığınmış Odysseus'u tutsak olarak alıkoymaktadır. Sonunda tanrıların buyruğu üzerine ona bir sal yapıp denize açılmasına izin verir. Üçüncü bölümde Odysseus'u korkuç bir fırtınadan sonra Phaiak'ların ülkesine varmış görürüz. İyi karşılanır, konuk edilir ve kendisini tanıttıktan sonra serüvenlerini anlatmaya koyulur. Asıl Odysseus'un serüvenleri bu bölümde canlandırılmaktadır. Beşinci bölümde Odysseus Phaiak Kralının verdiği bir gemiyle yurduna döner ve bir dilenci kılığında sarayına girer. Oğlunun yardımıyla talipleri öldürür ve karısı Penelope'ye kavuşur. Odysseia burada biter.

Telemakhos destanı diye adlandırılan ilk dört bölüm bizce pek ilginç değildir. İthaka adasındaki durumu canlandırmaktan başka bir şeye yaramaz. Talipler sarayda har vurup harman savurmakta, Penelope ise Odysseus'un öldüğüne inanır gibi göründüğü halde, yeni bir koca seçmeyi geciktirdikçe geciktirmektedir.

Odysseus sahneye ancak beşinci bölümde çıkar. Tanrılar Olympos'ta dernek kurmuşlardır, Tanrıça Athena koruduğu Odysseus'un bunca yıl denizlerde süründürülmesinden ve şimdi de Kalypso'nun adasında alıkonmasından yakınır. Zeus baba ona hak verir, Olympos'lulardan uzak yaşayan tanrıça Kalypso'ya haberci tanrı Hermes, Odysseus'u salıvermesi buyruğu ile gönderilecektir. Kılavuz tanrı da babasının buyruğunu yerine getirmek için:

Güzelim sandallarını bağlayıverdi ayaklarına,
o altın kakmalı tanrısal sandallar
taşırlardı onu denizin üstünde,
ya da sınırsız topraklar üstünde yel gibi hızlı.

Kalypso'nun adasına varışı şöyle anlatılır:

Varınca ta uzaklardaki adaya,
çıktı karaya menekşe rengi denizden,
yürüdü gitti koca mağaraya doğru,
o mağarada güzel örgülü Nymphe otururdu.
Buldu onu içinde mağaranın.
Kocaman bir ateş vardı ocakta,
kokusu uzaklara yayılıyor, sarıyordu adayı
çatır çatır yanan dağ selvisinin, mazı ağacının.
Kalypso içerde türkü çağırıyordu güzel sesiyle,
kumaş dokuyordu altın mekikle tezgâhına gide gele.
Gür bir orman sarmıştı mağaranın çevresini,
kızılağaçlar, kavaklar, güzel kokulu selviler,
ağaçlarda yuva yapmıştı yaygın kanatlı bir sürü kuş,
baykuşlar, atmacalar, geveze kargalar,
yemlerini denizden çıkaran deniz kuşları.
Oracıkta, mağara oyuğunun tepesinde,
bir bağ vardı, dal budak salmış,
üzümleri uzanır salkım salkım.
Dört pınar akıyordu yanyana dizili,
duru sular fışkırıyordu oraya buraya.
Yumuşak çimenler yeşeriyordu çevresinde suların,
menekşeler, maydanozlar gövermişti çimenlerde.

Bir romana da bu kadar güzel başlanır değil mi? İlyada'nın savaşçı ortamından çok uzaktayız, cennet gibi bir adada dolaşıyoruz. Hermes Kalypso'ya Zeus babanın buyruğunu iletir. Tanrıça önce öfkelenir:

"Amma da kıskançsınız, tanrılar yazık size!
Çok görürsünüz bir erkekle yatmasını bir tanrıçanın..."

Sonra ister istemez buyruğuna boyun eğer ve Odysseus'u bulmaya gider:

Yüce Nymphe de gitti ulu yürekli Odysseus'u bulmaya,
götürecekti ona Zeus'un yolladığı haberi.
Kıyıda oturur buldu onu,
boyuna gözyaşı akıyordu gözlerinden,
tüketiyordu tatlı ömrünü, dönüşünü özleye özleye,
Nymphe'den hoşlanmıyordu artık o,
isteksiz uzanıyordu geceleri mağarada onun yanına.
Gündüzleri kayalarda, kumsallarda yer bitirirdi kendini
gözyaşları, hıçkırıklar, iniltilerle,
bakardı boyuna hasat vermez engine,
bakardı iki gözü iki çeşme.

Kalypso tanrıların kararını bildirir Odysseus'a. Yiğit, içten sözlerle karşılar bu kararı:

"Yüce tanrıça, bağışla beni,
ben bütün bunları bilmez değilim,
hem boyda bosta, hem güzellikten yana
uslu Penelopeia hiç kalır senin karşında.
Ne de olsa bir ölümlüdür o,
senin içinse ne yaşlanmak var, ne ölüm.
Neyleyim ki gece gündüz onda aklım,
tek istediğim şey görmek sıla gününü.
Gene de acı çektirecekse ölümsüzlerden biri
şarap rengi denizin üstünde bana,
ne yapayım, o acıya da katlanacağım,
göğsümdeki yürek öylesine dayanıklı.

Neler çekmiş nelere göğüs germişim
denizlerde, savaşlarda bundan önce.
Hazırım bundan sonra gelecek acılara da."

Ölümlü erkekle ölümsüz tanrıça bir geceyi daha birlikte geçirdikten sonra, ertesi sabah erkenden dağda odun kesmeye koyulurlar, güzelim bir sal yaparlar:

Odysseus biçti yelkenleri bir güzel
bağladı halatı, iskotayı, yaka iplerini,
sonra feleklerle indirdi salı denize...
(Kalypso) ardından uğurlu, tatlı bir yel saldı,
Odysseus da sevinç içinde açtı rüzgâra yelkeni.
Dümenin başında güzel güzel yönetiyordu salı,
bir damla uyku girmiyordu gözlerine...
Denizlerde yol aldı on yedi gün,
on sekizinci günü sisler arasında
Phaiak toprağının dağları göründü,
çok yakınlardaydı kara,
duruyordu sisli denizde bir kalkan gibi.

Yüreğimiz Odysseus için çarpar, ha kurtuldu kurtulacak derken, tanrı Poseidon Yanıkyüzlülerden, yani Habeşlerden bizim Antalya'nın üstündeki Solymos Dağına varmıştır ki, görür Odysseus'un salını, öfkeye kapılır ve sabırlı yiğidin başına bir sürü bela daha getirmek üzere:

yığdı bulutları üst üste,
bir anda allak bullak etti denizi,
üçlü yabasını tutuyordu elinde,
salıverdi çeşitli yellerin kasırgalarını tekmil,
toprağı, denizi kapladı bulutlarla,
karanlıklar boşandı göklerden.
Euros'la Notos ve uluyan Zephyros,
ve koca dalgalarla açık gökten kopan Boreas,
estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa.
Sızladı yüreği Odysseus'un, çözüldü dizlerinin bağı...

Başına gelecekleri düşünürken:

koca bir dalga indi yukarlardan aşağı,
gümbürtüyle çarptı sala, getirdi altını üstüne.
Odysseus saldan çok uzaklarda buldu kendini,
dümenin yekesi fırlamıştı elinden,
karmakarışık rüzgârlardan kopan kasırga
direği ortasından iki parça etmişti,
yelkenle sereni uzağa atmıştı, açık denize.
Odysseus suyun altında kaldı uzun zaman,
koca bir dalganın pençesinden kurtaramadı kendini,
çok ağırlaşmıştı Kalypso'nun verdiği rubalar da.
Neden sonra çıktı suyun yüzüne,
ağzından acı sular fışkırıyordu,
sel gibi dökülüyordu başından aşağı sular.

O sırada bir deniz tanrıçası, Kadmos kızı İno –hani Helle söylencesinde adı geçmişti, ama burada çok daha olumlu bir rol oynar– Odysseus'a acır, bir martı kuşu biçiminde ona yaklaşır ve bir yaşmak uzatır, yaşmağı göğsüne sarıp yüzmesini salık verir. Odysseus tanrıçanın dediğini yapar, gece gündüz yüzer:

Kabaran denizin üstünde çalkandı durdu
tam iki gün iki gece,
yüreği kaç kere ölümü gelirken gördü.
Güzel örgülü Şafak getirince üçüncü günü,
rüzgâr birden düştü, deniz oldu çarşaf gibi.
Baktı Odysseus keskin gözleriyle
koca bir dalganın tepesinden,
işte şuracıktaydı toprak.

Ne var ki pürtüklü kayalar yükselmektedir kıyıda. Odysseus daha yüzer yüzer, ta ki bir ırmağın ağzına varır, orada karaya çıkar:

Odysseus dizleri üstüne yıkıldı,

kesildi eli ayağı, tükendi gücü,
deniz onda ne yürek koymuştu, ne bir şey,
şişmişti gövde boydan boya,
sular fışkırıyordu ağzından burnundan.
Baygın düştü kıyıya, kesildi soluğu,
gömülü kaldı dipsiz yorgunluk içinde.

Gerçekçi, şaşılacak kadar renkli ve canlı betimlemeler birbiri ardına gelmektedir: Odysseus geceyi ırmak kıyısında, buz gibi kırağı altında geçirirse, bir solukluk canını da yitireceğini anlar, sığınacak bir yer arar:

Düşündü taşındı, en iyisi sığınmaktı
şu ırmağın yamacındaki ormana.
Tırmandı, vardı bir çalılığın dibine,
iki zeytin ağacı vardı orada,
fışkırıyordu ikisi de bir kökten,
biri yabaniydi, biri aşılı,
öyle girmişti ki birbiri içine bu iki ağaç,
ne esen yelin ıslak gücü geçerdi,
ne de yağmur sızardı diplerine,
öylesine sımsıkıydı yapraklar,
öylesine sarmaş dolaş.

Odysseus yapraklardan bir döşek yapıp uzanır, üstünü de yaprakla örtüp uykuya dalar.

O sırada altıncı bölüm başlar. Fırtına bölümü kadar güzel, canlı bir bölüm. Odysseus'un uyuduğu ormanın biraz ötesinde, Phaiak ilinin kralı Alkinoos'un sarayı vardır. Orada kral kızı Nausikaa da uyumaktadır. Güzel kızın düşüne Tanrıça Athena girer ve sabah olunca ırmak kıyısında çamaşır yumağa iteler; şöyle der:

"Ne de kaygısız doğurmuş, Nausikaa,
anan olacak kadın seni!
Güzel rubaların kalmış yüzüstü,
oysa geldi çattı evleneceğin gün,

hazırlık yapmalısın düğüne,
güzelce giyinip kuşanmalısın,
seni evrenler de giyinip kuşanmalı.
Dillere destan olur böyle düğünler,
mutluluk getirir babana, ulu anana."

Tanrıça böylece tatlı bir umut salar kızın yüreğine. Nausikaa ertesi sabah babasına gidip ondan arabayı ister, ırmağa çamaşır yumağa gideceğini söyler. Babası bir şeyler sezer gibidir bu hazırlığın altında, hemen katırları arabaya koşturur:

Anası da öteberi kodu bir sepet dolusu,
türlü türlü yemişler vardı sepette, biçok,
bir de keçi tulumu vardı, şarap dolu.
Kız binince arabaya, verdi ona anası
altın bir ibrik içinde su gibi bir yağ,
sürünsün diye, yıkanırken hizmetçi kızlarla...
Vardılar ırmağın gürül gürül akan sularına,
orda yunaklar vardı, yaz kış dolu,
kaynaklardan buz gibi su fışkırıyordu,
en kirli çamaşırı yıkayacak kadar bol.
Orda çözdüler katırları arabadan,
saldılar anaforlu ırmağın kıyılarına,
otlasınlar diye bal gibi tatlı çimleri.
Kızlar indirdiler arabadan giysileri,
attılar suyun kara yalağına.
Başladı yarış, çiğne babam çiğne.

Çamaşırlar yıkanıp durulanır, deniz kıyısına serilir. Kızlar da yıkanırlar, kokulu yağlar sürünürler, sonra otururlar kumanyalarını yemeye. Yiyip içtikten sonra top oynamaya koyulurlar, o sırada top ırmağa düşer, kızlar bağrışırlar, Odysseus uyanır. Doğrulup yaprakların arasından bakar ki, genç kızlar koşuşuyor. Ne yapsın, ortaya çıksın mı çıkmasın mı, bol yapraklı bir dal koparıp örttü erkekliğini ve göründü kızlara. Bir bağrışma, bir kaçışma oldu,

yalnız Nausikaa, kral kızı, korkusuzca dikildi yabancının karşısına. Odysseus yere kapanıp yalvardı güzel kıza. Nausikaa dinler Odysseus'un yakarışını ve acır ona, destek olmaya söz verir. Yıkadıkları güzel urbalardan birini verir, ırmakta yıkanmasını, giyinmesini buyurur, sonra kendisi kızları ile arabaya binip, yabancının arkadan yürümesini söyler. Böylece gelirler Phaiak kralının konağına. Aldı Homeros, anlattı konağı:

Odysseus da gitti Alkinoos'un şanlı konağına,
giremedi içeri, gözleri kamaşıverdi,
durakladı tunç eşiğin önünde,
ulu canlı Alkinoos'un yüksek çatılı sarayı
ışıldıyordu güneş gibi, ay gibi!
Tunç duvarlar uzanıyordu iki yanda
girişten ta içerilere kadar,
kuşaklar vardı bu duvarlarda, mavi mineden,
altın kapılar açılıyordu sağlam evin içerisine doğru,
eşikleri tunçtan, söveleri gümüştendi,
iki yanları ve kapı tokmakları altından.

Daha canlı bir betimleme olur mu, bir mimar gözü ile anlatılıyor bize bu saray.

Nausikaa'nın öğütlerini dinleyerek Odysseus saraya girip hemen kraliçe Arete'nin ayaklarına kapanır, konukluk haklarının kendisine verilmesini diler. Kim olduğu, nerden geldiği sorulmadan dileği hemen yerine getirilir. Odysseus yedirilir, içirilir, ve şölen bitince de yatağı serilip yatırılır. Ertesi günü onuruna oyunlar düzenlenir Kral Alkinoos'un oğullarınca. Ama Odysseus keyifsizdir, oyunlara, yarışlara katılamaz, o yüzden de gençlerce kınanır. Kimliğini açıklamadan ülkesine dönmek için Alkinoos'tan bir gemi ister. Kral bu dileği de yerine getirmeye hazırlanır. İkinci geceki şölende Alkinoos Demodokos adında kör bir ozanı çağırır sofraya. Ozan Troya Savaşı-

nı anlatmaya başlar. Odysseus için için sarsılmakta, gözyaşlarını saklamaya çalışmaktadır. Ama –yukarda yazdığımız– tahta atın Troya'ya alınması sahnesine gelince, dayanamaz artık:

Çok ünlü ozan bunları söylüyordu işte,
Odysseus'un da yiyordu içi içini,
yanaklarını ıslatıyordu kirpiklerinden sızan yaşlar...

Alkinoos farkına varır konuğunun fazla duygulandığını ve ozanı susturur. Odysseus'tan kim olduğunu, neler çektiğini kendisine açmasını ister. İşte asıl Odysseia, yani Odysseus'un serüvenlerinin, çektiği çilelerin destanı burada başlar. Dokuzuncu bölüme vardık, bölüm Odysseus'un şu sözleri ile açılmaktadır:

"Yüce Alkinoos, bu koca halkın seçkin kralı,
ne güzel şeydir dinlemek bir ozanı,
hele sesi bu ozan gibi tanrılara denkse,
bundan daha güzel ne var yeryüzünde,
az şey mi barış içinde yaşaması bir halkın,
evlerde şölen yapıp ozanı dinlemesi...
Ben bundan daha güzel bir şey düşünemem.
Ama senin gönlün ister, ille de anlatayım çektiklerimi,
o yürekler acısı dertlerim tazelensin yeniden.
Nerden başlayayım, hangi birini anlatayım, nasıl bitireyim?
Gökteki tanrılar bana öyle çok acı vermiş ki!
Adımı söyleyeyim sizlere ilk peşin,
bari siz de bilesiniz ben kimim,
varırsam uzaktaki yurduma bir gün kurtulup ölümden
bir konuğunuz olacak sizin bilesiniz orda.
Laertes'in oğlu Odysseus'um ben,
kurnazlığımla tanınmışını tekmil insanlar arasında,
benim işte o, ünü ta göklere yükselen adam."

Bir bir anlatır bundan sonra Odysseus serüvenlerini. Troya'dan ayrılınca, Odysseus gemileriyle Trakya kıyısına çı-

kar ilkin, orada oturan Kikonların Ismaros adlı kentini yağma eder, tam aldıkları mallarla gemilere binip gidecekken, tayfaları oranın tatlı şarabını içmeye koyulurlar, o sırada içerde yaşayan Kikonlar yardıma gelirler, bir boğuşma, bir döğüştür başlar, Odysseus altı yoldaşını kurban verip kaçmak zorunda kalır. Boreas yeli, yani Poyraz sert esmeye başlar, Odysseus'un gemilerini üç günlük yolculuk sonucunda Lotosyiyenlerin kıyılarına atar. Burası Afrika mı? Kim bilir? Herhalde bura halkı bal gibi tatlı bir yemişini yemektedir bir ağacın. Odysseus'un bu yemişten yiyen arkadaşları sılayı unuturlar ve gemiye binip dönmek istemezler. Bu yüzden çabucak uzaklaşmayı yeğler Odysseus oradan. Ama bundan sonra yaşayacakları serüven tüm yolculuklarının en korkuncudur belki.

Lotosyiyenlerin ülkesinden ayrıldıktan sonra denizciler Tepegözlerin iline bakan küçük bir adaya yanaşırlar. Yunanca "kyklops" yani "yuvarlak göz" diye anılan bu dev yaratıkların alnında bir tek kocaman göz vardı. Bunlar çobandır ve mağaralarda otururlar. Odysseus ve yoldaşları bu Tepegözlerden Polyphemos'un mağarasına girerler ve korkunç serüvenlerden sonra Polyphemos'un tek gözünü kör ederler. Polyphemos ne var ki Tanrı Poseidon'un oğludur. Deniz tanrı, oğluna yapılan bu kötülüğü bağışlamaz, bundan sonra da Odysseus'u denizlerde kovalayıp süründürmesi bu suçundan ötürüdür. Odysseia'nın en ünlü, en meraklı olaylarından olan Tepegöz olayını özetle okuyalım:

Limanın karşısında Küçükada diye bir adacık var,
Tepegözlerin toprağına ne yakın, ne uzak,
her yer alabildiğine ağaç, orman,
sayısız yaban keçileri ürer orda,
insan ayağı hiç basmaz adacığa, ürkütülmez keçiler,
avcılar buraya avlanmak için hiç uğramazlar,

katlanmazlar bin bir derde dağ tepe dolaşıp.
Ne otlak vardır adacıkta, ne de tarla,
ekinsiz hasatsızdır bu toprak, görmez insan yüzü.

Odysseus ile arkadaşları bu adacığa çıkarlar, avlandıktan sonra kıyıda oturup bir güzel yemek yerler, uykuya dalarlar. Ertesi sabah Odysseus'u bir merak alır, arkadaşlarını toplar ve konuşur:

"Burda kalın siz, can yoldaşlarım,
ben kendi gemim ve tayfalarımla gideyim bakayım,
kim bu Tepegözler, ne biçim adamlar,
yabani, kaba, doğruluk bilmez adamlar mı,
konuksever, tanrıya saygılı insanlar mı yoksa?"

Bir burun dikildi önümüze, baktık dibinde bir mağara,
denize açılan yüksek bir mağaraydı bu,
defne ağaçları sarmıştı tepesini.
Ağıldı burası koyun ve keçi sürülerine,
avlusu çevriliydi dikili taşlarla
ve uzun gövdeli çamlarla ve gür yapraklı meşelerle.
İnsan azmanı bir dev otururdu bu mağarada,
bir başına, herkesten uzak, sürülerini güderdi,
tasarlardı kendi köşesinde bir sürü kötü işler.
İnsan dilini yutardı görünce bu devi,
ekmek yiyen insanlara hiç benzemezdi o,
daha çok ormanlı bir doruk gibiydi,
bir sürü doruk arasında tek başına sivrilmiş.
Karaya çıktım ve buyurdum sevgili yoldaşlarıma,
siz, dedim, durun geminin başında, bekleyin gemiyi,
ve seçtim en yiğitlerden on iki kişi,
dolu bir tulum şarapla koyuldum yola.

Tepegözün mağarasına girerler, mağara kocaman bir mandıradır, süt, bal, peynir dolu. Bu yiyecekleri alıp kaçacaklarına, orada Tepegözün gelmesini yeğler Odysseus:

Ateş yaktık olduğumuz yerde, sunu sunduk,

peynir aldık yedik ve oturduk dönmesini bekledik,
birden çıkageldi, bir kucak dolusu kuru dalla,
ateş yakacaktı pişirmek için akşam yemeğini,
bir gürültü patırtıyla attı onları mağaranın içine,
ödümüz koptu, kaçıştık en dibe hepimiz.
O ara, geniş mağaraya doğru sürdü o
semiz koyunları, sağılacak bütün dişileri,
kapıda bıraktı erkekleri bütün,
koçları, tekeleri bıraktı dışarda, avluda.
Sonra kaldırdı kocaman bir kayayı,
dikti onu mağaranın ağzına, kapattı ağzı,
öyle kocamandı, öyle kocamandı ki bu kaya,
onu yirmi iki araba bile kıpırdatamazdı...

Tepegöz koyunlarını, keçilerini sağmaya koyulur, neden sonra Odysseus ve arkadaşlarının farkına varır. Kim olduklarını sorar, Odysseus adını vermeden Troya'dan dönen Akhalar olduklarını, yalvarıcı olarak kendisine sığındıklarını bildirir, konuk edilmelerini diler.

Böyle dedim, hiç karşılık vermedi bu katı yürek,
ellerini açıp atıldı arkadaşlarımın üzerine,
yakaladı ikisini, çarptı kafalarını yere enikler gibi,
ossaat beyinleri fışkırdı, ıslattı dört bir yanı,
ayırdı onları parça parça, hazırladı yemeğini,
dağda büyümüş bir aslan gibi, hepsini yedi bitirdi.

Tepegöz, bu korkunç olaydan sonra uykuya dalar, ertesi sabah Odysseus'un iki arkadaşını daha parçalayıp kahvaltısını yaptıktan sonra davarlarını dışarıya sürüp gider, ama kayayla mağarayı kapatıp çaresiz gemicileri içerde tutuklu bırakır. Odysseus acılar içinde öç alma yollarını aramaya koyulur. Bir düzen kurar kafasında: Mağarada bulduğu uzun bir sopayı alıp sipsivri yontarlar, gübrenin altına saklarlar. Akşam Tepegöz gelince, gene koyunlarını, keçilerini sağar ve Odysseus'un iki arkadaşını daha

alıp ezer, parçalar ve yemeye koyulur. O sıra Odysseus getirdiği bir tulum dolusu şarabı sunar, tadına bakmasını söyler. Tepegöz bayılır şaraba, tulumu diktiği gibi bitirir, daha ister, o ara gülerek adını sorar Odysseus'a:

"Benim adım Kimse, beni böyle çağırır
anam babam ve bütün arkadaşlarım."
Ben böyle dedim, hemen karşılık verdi amansız yürek:
"Tekmil arkadaşlarından sonra yiyeceğim Kimse'yi,
bu da konukluk armağanım olacak sana."
Der demez yuvarlandı düştü sırt üstü,
her şeyi yenen uyku az sonra yakaladı onu da,
kalın boynu arkaya devrilmiş, öylece yatıyordu.
Pis sarhoş, kusuyordu geğire geğire,
şarap ve insan etleri dökülüyordu boğazından.
Ben hemen aldım kazığı, soktum köz yığını içine,
bir yandan da dil döktüm, yürek verdim dostlarıma,
korkuya kapılıp sakın bırakmayın, dedim, beni yüzüstü.
Zeytin kazığa baktım, ateşte parladı parlıyor,
henüz yeşildi ama, tutuşacaktı nerdeyse.
Kazığı ateşten çekmemle, onun üstüne koşmam bir oldu,
benimle birlikte atıldılar bütün arkadaşlar,
bir büyük tanrı güç katmıştı herhal yüreklerine.
Kaldırıp kazığı batırdılar sivrisini gözünün tepesine,
ben de yukardan boyuna çevirdim bastıra bastıra...
Cızırdayıp tütüyordu gözkapakları ve kirpikleri
köklerine dek çatır çatır yanan gözbebeğinin içinde...
Bir canavar gibi uludu, yankılandı koca kayalar,
girecek delik aradık korkudan hepimiz,
Çekti çıkardı gözünden kana bulanmış kazığı,
çıldırmış elleriyle fırlattı attı uzağa,
başladı haykıra haykıra komşusu Tepegözleri çağırmaya...

Tepegözler koşagelir, sorarlar:

"Ne oldu sana Polyphemos, ne bağırırsın acı acı?
Ölümsüzlerden biri sürülerini mi kaçırdı ne?
Yoksa seni biri mi tepeliyor, düzenle ya da zorla?"
"Beni Kimse tepeliyor, dostlar, zorla değil, düzenle."

diye karşılık verince dev, öbür Tepegözler bir şey anlamazlar, eh kimse yoksa ne yapalım der giderler. Gece böyle geçer, ama asıl sorun ertesi sabah mağaradan dışarı çıkmaktır. Mağara kapısını örten kayayı insanların kaldırmasına olanak yoktur. Odysseus bu kez başka bir kurnazlık düşünür: Sağ kalan arkadaşlarını en büyük koçların karınlarının altına bağlar, kendisi de asılır bir koçun altına, sabah Tepegöz koyun sürülerini dışarıya çıkarınca, sırtlarını elleriyle yoklar, kör gözüyle bir şey göremediği için yapağının altında saklanan adamları bulamaz olur, böylece Odysseus ve arkadaşları sağ salim çıkarlar mağaradan. Kıyıya koşup gemilerine binerler, gemi epey yol aldıktan sonra, Odysseus Tepegöze seslenir:

"Ölümlü insanlardan biri, Tepegöz, sorarsa sana,
nasıl oldu da böyle kör oldu gözün,
dersin ki, Odysseus kör etti beni, kentler yıkan,
yurdu İthake'de olan Odysseus, Laertes'in oğlu."

Bunun üzerine Tepegöz koca bir kaya alıp fırlatır denize, az daha batıracaktır gemiyi. Ama Odysseus gene kurtulur ve öbür yoldaşlarına ulaşarak, uzaklaşır Tepegözlerin ülkesinden. Polyphemos da öç alması için babası tanrı Poseidon'a yalvarmaktan başka çare bulamaz.

Bundan sonra, Odysseus'un gemileri rüzgârların tanrısı Aiolos'un oturduğu adaya yanaşır. Tanrı Odysseus'u iyi karşılar, başına gelenleri öğrendikten sonra, ona bütün yelleri içine kapattığı bir tulum verir, böylece rüzgârsız denizde dümdüz gitmesini sağlayacaktır. Odysseus tulumu teknenin dibine sımsıkı bağlayıp rahat rahat yelken açar. Dokuz gün dokuz gece pupa yelken giderler, onuncu günü yurdunun toprakları artık belirmeye başlamıştır ki ağır bir uyku çöker Odysseus'un gözlerine, teknedeki tulumun altın dolu olduğunu, önderlerinin bu

parayı kendilerinden sakladığını sanan tayfalar, Odysseus uyurken giderler ve tulumun ağzını çözerler. Kıyamet kopar:

fırladı dışarı tekmil rüzgârlar,
kopan fırtına sürdü bizi açık denize,
çok uzaklara sürdü baba toprağından,
arkadaşlar çığrışmaya başladı ama iş işten geçmişti!

Bundan sonraki macera da tüyler ürperticidir: Laystrygonlar denilen bir yamyamların kentine varırlar, yanaştıkları limanda bir devanası kız onları karşılar, Odysseus arkadaşlarına karaya çıkmamalarını söylediği halde, dinlemezler ve kızın arkasından giderler. Dev yamyamlar hepsini paramparça ederler, yerler, bir Odysseus'un gemisi birkaç tayfası ile kaçıp kurtulmak yolunu bulur. Bitkin bir halde Kirke'nin adasına yanaşırlar. Kirke Güneş tanrıdan doğma korkunç bir büyücü idi. Ama ne bilsinler! Şöyle anlatır Homeros:

Ordan yol aldık gene, yüreklerimiz acı dolu,
ölümden kurtulduğumuza seviniyorduk ama,
yitirdiğimiz dostlar içimizden çıkmıyordu.
Gide gide Aiaie Adasına vardık sonunda,
orda Kirke otururdu, güzel belikli,
insan sesli korkunç tanrıça,
kız kardeşiydi o kötü niyetli Aietes'in.
Doğmuştu ikisi de ölümlülere ışıyan Güneş'ten...
Sarp kıyının önünden usulca geçirip gemiyi,
yanaştırdık en tehlikesiz, sığ yerine koyun,
bir tanrı da kılavuzluk ediyordu bize.
Karaya çıktık ve yattık iki gün iki gece,
yorgunluktan, üzüntüden canımız çıkmıştı.

Üçüncü günü Odysseus ortalığı keşfe çıkar, arada koca bir geyik vurur getirir arkadaşlarına yemek yapsınlar di-

ye. Uzaktan Kirke'nin konağını görür, yirmi kadar arkadaşını oraya göndermeye karar verir.

Bir düzlükte buldular Kirke'nin güzel yapılı konağını,
cilalı taştandı ve açıktı dört bir yanı,
kurtlar, aslanlar vardı çevresinde, dağ hayvanları,
büyülemişti Kirke onları kötü ilaçlarla...
Benim arkadaşlarım korkmuştu bu canavarları görür görmez,
güzel belikli tanrıçanın eşiğinde durakaldılar,
duyuyorlardı içerde türkü söyleyen Kirke'nin güzel sesini,
tanrısal bir büyük bez dokuyordu tezgâhta,
ince ve güzel ve parlak bir işti bu, tanrılara yakışır.

Odysseus'un arkadaşları Kirke'yi dışarıya çağırırlar:

Kirke de dışarı çıktı ve parlak kapıları açtı,
çağırdı hepsini içeri, onlar da boş bulunup girdiler,
bir Eurylokhos kalmıştı dışarda, sezmişti tuzak kokusunu.
Tanrıça onları içerde iskemlelere, tahtlara oturttu,
peynir, sarı bal ve arpa unu ezdi Pramnos şarabında,
sağrağa korkunç ilaçlar karıştırdı
büsbütün unutsunlar diye baba toprağını.
Verdi onlara bu içkiyi, onlar da hemen diktiler,
onlar diker dikmez içkiyi, Kirke hepsini değnekle vurdu
ve kapattı yoldaşlarımı domuz ağılına.
Şimdi onlar tıpkı domuza benzemişlerdi
başları ve sesleri, kılları ve gövdeleriyle
ama akıl vardı gene içlerinde, eskisi gibi.

Eurylokhos dehşet içinde geri gelip anlatır Odysseus'a olup biteni. Yiğit hem arkadaşlarını kurtarmak, hem de Kirke'nin haddini bildirmek için büyücü tanrıçanın konağına gitmeye karar verir, arkadaşlarının ağlaşmalarına, yalvarmalarına aldırmaz. Tanrılar da bu kez yardımcı olur Odysseus'a, haberci tanrı Hermes ile ona büyülü bir ot gönderirler, onunla Kirke'nin büyülerini etkisiz kılacak, sonra da tanrıçanın üstüne yürüyüp kılıcıyla korku-

tacaktır onu. Öyle olur, tanrıça Odysseus'u görüp ona büyülü şarabını içirince:

"Sen de gel ağıla bakalım, öbür arkadaşlarınla yat orda!"
O böyle dedi, ben de çektim sivri kılıcımı kalçamdan,
atıldım Kirke'nin üstüne öldürecekmiş gibi.
O bir çığlık attı ve kapandı dizlerime,
yalvara yalvara söyledi şu kanatlı sözleri:
"Kimsin, nerden gelirsin? Nerelisin, anan baban kim?..
Nasıl da büyülenmedin, şaştım kaldım ben buna,
hiçbir insan hiçbir zaman dayanamadı bu zehire...
Çok kurnaz Odysseus musun sen yoksa,
her vakit söylerdi bana Hermaias, altın değnekli tanrı,
hızlı kara bir gemiyle geleceğini senin Troya dönüşü,
Ama şimdi sok kılıcını kınına, haydi,
gidelim seninle uzanalım yatağımıza,
sevgi içinde güvenelim birbirimize, sevişe birleşe."

Ama "yağma yok" der Odysseus, önce arkadaşlarının kurtarılması, yeniden insan kılığına sokulması gerek, Kirke söz dinler, domuzları gene insana dönüştürür. Bu kez de gemideki öbür arkadaşlar gelirler, yerleşirler Kirke'nin konağına. Rahat, yumuşak bir zevk ve sefa hayatı başlar İthaka'lı gemiciler için. Domuz olarak değil ama insan olarak unuturlar sılayı, asıl amacı. Bir yıl geçer. Sonunda arkadaşları Odysseus'u uyarırlar. O da gider Kirke'ye verdiği sözü anımsatır: "Beni evime göndereceğini söylemiştin hani." Kirke şöyle yanıt verir:

"Çok kurnaz Odysseus, Laertesoğlu, tanrıların beslediği,
kalmayın benim evimde istemeye istemeye,
ama bir başka yolculuk yapmanız gerek daha önce:
Gidilecek Hades'in ve korkunç Persephone'nin ülkesine,
danışmak için Thebai'lı Teiresias'ın ruhuna.
Henüz yitirmemiş aklını bu kör bilici,
Persephone bir ona bilinç bağışlamıştır ölülerden,
bir odur düşünen, ötekiler uçuşurlar gölgeler gibi..."

Bu sözlerden Odysseus ölüler ülkesine inmesi gerektiğini anlayıp başlar ağlamaya sızlamaya, geri dönüş yoktur ordan. Oysa Kirke, büyücü tanrıça, her şeyin yolunu gösterir ve dünyanın ucuna karanlık bir yolculuktan sonra, Hades ülkesine varmasını sağlar. Odysseus ölülerin gölgeleri arasında dolaşır, kimini tanır, onunla konuşur dertleşir, bir ara anasının ruhuna rastlar, ana oğul arasındaki konuşma Odysseia'nın en ilginç, en güzel sahnelerinden biridir:

Anam içince kanı hemen tanıdı beni
ve şu kanatlı sözleri söyledi inleye inleye:
"Nasıl geldin, çocuğum, sisli karanlıklar ülkesine, diri diri?
Yaşayan insanlar kolay kolay göremez buraları,
büyük ırmaklar var arada, korkunç akıntılar var...
Söyle bakalım, sen neden şimdi gelirsin Troya'dan,
bunca zaman gemin ve arkadaşlarınla nerelerde dolaştın ki?
Gitmedin mi İthake'ye, evini, karını görmedin mi?"

Odysseus anlatır başına gelenleri, karşılığında da İthaka sarayındaki durumu sorar, karısından haber almaya çalışır:

"Karın büyük bir sabırla bekler seni evinde,
gündüzleri ağlaya ağlaya tüketir kendini,
bir geceler geçirir ki düşman başına,
güzelim krallığına el koymadı hiç kimse...
Babansa hiç inmez şehre, kırlarda yaşar,
artık hiçbir şey istemez onun canı,
ne yatak döşek, ne yorgan, ne tiril tiril çarşaflar...
Ben de kaderime boyun eğmiş de ölmüş değilim,
bir hastalık da çökmüş değil benim üstüme,
senin yüzünden öldüm ben, şanlı Odysseus, senin hasretinden,
senin sevgindir beni bal gibi canımdan eden."
O böyle konuştu, benim gönlümse bir tek şey istiyordu:
Kucaklamak geçmiş göçmüş anamın ruhunu.
Üç sefer atıldım üstüne, ah dedim anama bir sarılsam,

üç seferinde de uçtu gitti kollarının arasından,
üç seferinde de bir gölge gibi, düş gibi,
yüreğimdeki keskin acı her seferinde büyüdü.

Odysseus bilici Teiresias'ı bulup ondan öğrenmek istediğini öğrendikten sonra, birçok ünlü ölülerin ruhlarına rastlar, onlarla konuşur. Efsane kahramanlarının bir çeşit geçit resmidir bu bölüm. Kirke'nin konağına geri geldiğinde Odysseus artık dönüş yoluna çıkmak üzere büyücü tanrıçadan da birçok bilgiler alır. Birbirinden önemli ve tehlikeli dört serüven daha yaşayacaktır Odysseus: Seirenler, Skylla, Kharybdis ve Güneş'in Sığırları. Kirke her biri konusunda uyarır İthaka'lı yiğidi. Birincisi Seirenlerdir, kadın yüzlü, kuş gövdeli o erkek yiyicileri:

Seirenlere varacaksın sen en önce,
onlar büyüler yakınlarına gelen bütün insanları,
kim yaklaşırsa bilmeden ve dinlerse onları, yandı,
bir daha evinde onu ne karısı karşılar, ne çocukları.
Seirenler onu çayırda çınlayan ezgileriyle büyüler,
çayırın çevresinde kemikler vardır, öbek öbek,
bunlar kemikleridir etleri çürüyen insanların,
büzük büzük durur kemiklerin üstünde deriler.
Durma orda yürü, arkadaşlarının da tıka kulaklarını,
tatlı balmumuyla tıka ki, onların sesini dinlemesinler,
istersen dinle sen, ama bağlasınlar ayakta seni,
hızlı geminin içinde iplerle bağlasınlar
kollarından bacaklarından orta direğe,
ondan sonra dinle Seirenleri doya doya.
Ama dostlarına yalvarır da, dersen ki ne olur iplerimi çözün,
bağlasınlar onlar senin bağlarını bir kat daha sıkı."

Kirke'nin dediği gibi yapar. Seirenlerin adasına yaklaşınca Odysseus balmumu eritip arkadaşlarının kulaklarını tıkar, kendisini de orta direğe sımsıkı bağlatır.

Sonra oturup vurdular kürekleriyle kırçıl denize.

Geldiğimiz zaman yakına, sesin duyulacağı kadar,
bi sıvışsak göz açıp kapayıncaya dek şurdan, dedik,
ama gözlerinden kaçmadı yakından geçen hızlı gemi,
çınlayan sesleriyle hemen başladılar ezgiye:
"Gel buraya, dillere destan Odysseus, Akhaların şanı şerefi,
durdur gemini de duy bizim sesimizi.
Hiçbir vakit bir gemi burdan geçemedi
durup dinlemeden ağzımızdan çıkan tatlı ezgileri,
dinlerler doya doya, daha çok şey öğrenir öyle giderler..."
Güzelim sesleriyle onlar böyle diyorlardı işte,
ve dinlemek istiyordu benim gönlüm,
kaşlarımla işmar verdim arkadaşlara, çözün dedim beni,
onlarsa habire kürek çekiyorlardı, iki büklüm,
ve bir kat daha sıkı bağladılar bağlarımı.

Bir yanda Skylla, bir yandan Kharybdis canavarının bulunduğu darboğazı geçmek daha da korkunç tehlikelidir, nitekim sonunda bütün yoldaşlarını yitirir Odysseus, bir tek kendisi sağ kalır. Bu Skylla ile Kharybdis geçidi üstüne çok şey yazılmıştır, iki yanı anafor olan bir dar geçidin nerede olabileceği üstünde durulmuştur. İtalya ile Sicilya arasında yanardağların egemen olduğu yörenin burada betimlendiği sonucuna varmıştır bilginler. Olabilir, Homeros denen ozan gerçekdışı masal renklerine ve donlarına bürüdüğü anlatısında her zaman bir gerçeği uzaktan da olsa yansıtır gibidir. Nitekim İngiliz denizcisinin biri Odysseus'un tüm yolculunu bir daha yapmış ve ozanın anlattığı hemen her yeri bulduğunu ileri sürmüştür. Dinleyelim Odysseus'un anlatısını:

Böylece girdik darboğaza, içimizi çeke çeke,
Skylla bir yanımızda, tanrısal Kharybdis bir yanımızda.
Ne korkunçtur bu canavar yutarken denizin acı sularını,
kustuğu zaman da kaynayıp gümbürder koca engin
ateşin üstünde dopdolu bir kazan gibi,
köpükler yükselir iki kayanın doruklarına kadar,
sonra doruklardan aşağı yuvarlanır bu köpükler.

Bir daha yutunca acı sularını denizin,
dibi görünür anaforların içinde,
sarsılır gümbürtüyle çevresinde kayalar,
dipteki masmavi kumlar fırlar dışarı.
Sapsarı bir korku kapladı o zaman bütün arkadaşları.
Ölüm ondan gelecek diye biz tam bakarken,
Skylla daldı geminin içine ve kaptı kopardı
en güçlü kürekçilerimi, en iyi altı yoldaşımı,
dönünce ben gemiye ve arkadaşlarıma bakayım diye,
gördüm tepemde onları, elleri ayaklarıyla çırpınırlarken,
havada sallanıp bağıra bağıra çağırıyorlardı beni adımla,
son kez anıyorlardı adımı, ecel terleri döke döke.
Denize uzanan burunda bir balıkçı
yaban öküzü boynuzundan yalancı yemini
uzun olta sırığıyla küçük balıklara doğru sarkıtır da hani,
nasıl yakalayıp yere atarsa çırpınan balıkları,
öyle çırpınıyordu işte yoldaşlarım havada, kayaların üstünde,
Skylla, dostlarını mağaranın kapısında bağırırlarken yedi,
kollarını bana uzatıyordu onlar bu tüyler ürperten savaşta bile.
Bu kadar acıklı şey görmedi gözlerim benim
denizlerde, çileler içinde, ararken yolumu.

Bu macerada birkaç dostunu daha yitirir Odysseus, ama son macerada da hepsini yitirir, yapayalnız çıkar Kalypso'nun adasına. Hades ülkesinde bilici Teiresias ona Güneş'in sığırlarından sakınmasını söylemişti. Bu kutsal sığırlara dokunmamaları için Güneş'in adasına uğramamaları gerekti, oysa yeller onları bu adaya doğru itti, üstelik de oraya ayak bastıktan sonra öyle bir Notos (lodos) esti ki, bir ay ayrılamadılar bu adadan. Yiyecekleri, içecekleri tükenmişti, tek tük tuttukları balıklar doyurmuyordu onları, aç perişan dolaşıyorlardı. Bir gün Odysseus gene uykuya daldı –bu uğursuz uykuları bir tanrı bela diye salıyordu başına– gemiciler dayanamadılar, Güneş'in ineklerinden en semiz birini kesip kızartmaya koyuldular. Odysseus anladı yıkımın yakın olduğunu, ama ne yapabi-

lirdi, olan olmuştu. Arkadaşları tam altı gün altı gece şölen yaptılar. Yedinci günü kasırgalarla esen Notos birden dindi. Hemen yola çıkıldı. Çıkış son çıkıştı. Fırtınanın patlamasıyla, yıldırımların gemileri tuzla buz etmesi bir oldu, dalgalar aldı götürdü gemicileri,

> başladılar yüzmeye karabataklar gibi geminin çevresinde
> tanrı onlara sılayı kısmet etmemişti.

Gemicilerin hepsi kısa bir süre sonra boğulup giderler, Odysseus yelken direğine sarılarak sürüklenir gerisin geri Kharybdis ile Skylla arasına, anafor açıldığı an ölüm uçurumuna yuvarlanacakken kayadan sarkan bir incir ağacının dalma asılır ve böylece kurtulur. Odysseus'un serüvenleri de, Phaiak sarayında anlatısı da burada biter. On ikinci bölümün sonuna gelmişizdir.

Odysseia'nın bundan sonraki on bir betiğinde yiğidin İthaka'ya dönüşü ve orada da bin bir güçlüğü yenerek mallarına ve karısına kavuşması anlatılacaktır. Bu bölüm önceki serüvenler bölümü gibi ilginç ve canlı değildir. Uzun ve kimi yerde sıkıcı gelir bize. Birkaç güzel parçayı buraya aktararak kısa bir özetini vermeye çalışalım son bölümün.

Phaiak gemicileri Odysseus'u uyurken bırakırlar yurdunun toprağına, onu Kral Alkinoos'un verdiği armağanlarla bir mağaraya taşırlar. Odysseus uykusundan uyandığında kendisini mağarada yapayalnız bulur. Baba toprağına dönmüş olduğunun ayrımına varmamıştır, kötümserliği ve kuşkuları süregider. Tanrıça Athena yardımına gelir, onu domuz çobanı Eumaios'un kulübesine götürür. Eumaios Kral Odysseus'un sevgili uşağıdır, ama onu tanımaz, çünkü bir dilenci kılığında sığınmıştır Odysseus çobana. Yer içerler, Odysseus başından geçen

bir sürü serüveni anlatır Eumaios'a, çoban da efendisi Odysseus'tan haber sorar ona. Onlar konuşadursunlar, tanrıça Athena gider babasını aramak için çıktığı yolculuktan İthaka'ya yeni dönen Telemakhos'u alır getirir Odysseus'un yanına. Yiğit bu kez oğluna da bambaşka bir masal anlatır, beklerler ki Eumaios gitsin, o sırada Odysseus kim olduğunu açıklar. Baba oğul kucaklaşırlar. Talipleri yok etmek için bir plan kurarlar.

Sarayda talipler Telemakhos'un yolculuktan sağ salim geri döndüğünü haber alınca şaşırırlar, canları sıkılır. Eumaios gider Kraliçe Penelopeia'ya oğlunun döndüğü müjdesini verir. Öte yandan da Odysseus dilenci kılığında İthaka sarayına gitmek üzere yola koyulur, yolda eski köpeği Argos'a rastlar; bakımsız, her yanı bit dolu, gübre içinde yatan yaşlı köpek efendisini tanır, kuyruğunu sallar ama takati yoktur kalkıp da efendisinin yanma gelsin. İhtiyar dilenci sarayda taliplerin şölen yaptıkları sofaya girer, Telemakhos onu görür, sofra sofra dolaşıp dilenmesine izin verir. Talipler yadırgar birdenbire karşılarına çıkan bu yırtık pırtık kılıklı adamı, hele ki Odysseus'un çenesi durmaz, sağa sola eleştiriler yağdırır. Antinoos diye bir talip sinirlenir, kafasına bir tokmak atar ve arkadaşlarınca kınanır. Telemakhos'un içi sızlar, babasına yapılanları görünce. O sırada Penelope de gelir, akşama şölen bitince yabancı dilencinin kendi odasına gelmesini buyurur, dünyayı dolaşmış görülen bu adamdan Odysseus'a değin bir haber alabilecektir belki.

Bu arada talipler şöleni şenlendirmek için sarayın eski dilencisi İros ile Odysseus'u güreştirmeyi kurarlar. Güreş başlar:

O ara Odysseus kaldırıp sardı çaputlarını beli altına,
çıkardı ortaya güzel, iri bacaklarını,

geniş omuzları göründü, göğsü, güçlü kolları.
Bütün talipler, ağızları açık kalakaldılar,
biri döndü ötekine, şöyle dedi:
"Tamam bitti İros, aradığı belayı buldu şimdi,
çaputların altında ne bacaklar çıkardı, ihtiyara bak!.."
Böyle konuşurken o, başladı İros daha çok titremeye.
Sürdüler onu ortaya, her ikisi de kaldırdılar kollarını.
O sıra çok çekmiş tanrısal Odysseus düşündü,
bir vuruşta canını alıp onu yere çalsın mıydı,
yoksa daha az vurup yere sermekle mi yetinsindi?
İkinci yol daha iyi göründü ona,
yavaş vurursa Akhalar anlamayacaklardı kim olduğunu.
Eller kalktı, İros Odysseus'un sağ omuzuna vurdu,
Odysseus da indirdi yumruğunu kulağının altına, boynuna,
kırıldı kemikleri, kızıl kan fışkırdı ağzından,
böğürerek yıkıldı tozun toprağın içine,
dişleri kenetli, yerde tepindi durdu.

Acımasız talipler kahkaha ile gülerler, güreşi kazanan Odysseus'un önüne etler, ekmekler atarlar. Şölen daha bir süre uzayıp gider. Akşam olur, Odysseus'u Penelope'nin dairesine alırlar. Kraliçe dilenciye adını, soyunu sorar, Odysseus bu kez de bir masal uydurur: Kendisi Giritlidir, Troya Savaşına giderken Odysseus'a Girit'te rastlamıştır. Penelope onu sınamak için yiğidin ne giydiğini sorar, dilenci en ufak ayrıntısına dek Penelope'nin dokumuş olduğu bir kaftanı betimler. Penelope bayılmıştır yabancıya:

"Rastlamadım, sevgili konuğum, akıllı bir adama senin kadar,
ne de güzel söylersin her sözü ölçüp biçerek!"

Konuğun ayakları yıkanacaktır töreye uygun olarak, şu işi Odysseus'un sütninesi yaşlı Eurykleia'ya yükler kraliçe:

"Hizmetimde uslu akıllı, çok görgülü bir nine var,
o emzirdi, o büyüttü talihsiz Odysseus'u,

anasının karnından doğmuştu Odysseus onun eline.
Hiç hali yok ama, o yıkayıversin ayaklarını senin.
Haydi kalk, uslu akıllı Eurykleia, buraya gel,
yıka bu adamın ayaklarını, bak efendinin akranı,
şimdi Odysseus'un da elleri ayakları herhal böyle,
çabuk yaşlanır çünkü ölümlüler yoksulluk içinde."

Sütnine duygulanır, yüzünü kapatıp sıcacık gözyaşları döker, bir şeyler sezinler:

"Hem Penelopeia'nın hatırı için yıkarım ayaklarını,
hem de senin hatırın için yıkarım,
çünkü kuşkuyla allak bullak oldu yüreğim,
dinle de diyeyim nedenini sana:
Bir sürü garip geldi bu kapıya şimdiye dek,
ama gelmemiştir Odysseus'a benzeyeni bu kadar,
bedeninin yapısı, sesin, bacaklarınla tıpkı osun."

Odysseus ninenin kendisini tanıyacağından kuşkulanmaya başlar:

Karşılık verdi ona çok akıllı Odysseus, dedi ki:
"Herkes öyle der, kocakarı, bütün görenler,
ikiniz tıpatıp, derler, benzersiniz birbirinize,
doğruyu söyledin sen de, bastın üstüne tam."
Böyle dedi, kocakarı Eurykleia da gitti çabucak
içinde ayak yıkanan pırıl pırıl leğen getirdi,
leğene bolca soğuk su döktü, sonra kattı sıcak su,
Odysseus o ara gitmiş ocaktan uzak bir yere oturmuştu,
ve birden çevirmişti sırtını ışığa,
çünkü bir korku düşmüştü yüreğine apansız,
ya ayağını ellerken, yarasını görüp anlarsa her şeyi.
Nitekim yaklaşınca kadın yıkamak için ayağını,
ossaat tanıdı yarasını efendisinin,
vaktiyle bir yaban domuzu ak dişleriyle açmıştı o yarayı
Autolykos ve oğullarıyla birlikte Parnesos'a gittiğinde.

Bundan sonra Odysseus'un dedesi Autolykos ve yaranın

alındığı ünlü av sahnesi uzun uzadıya anlatılır. Sonra ayak yıkama sahnesine dönülür gene:

> Bacağını ellerinin içine alınca ihtiyar kadın,
> şöyle bir dokundu ve hemen tanıdı yarayı,
> koyuverdi ayağı, düştü ayak leğenin içine,
> tunç çınladı, leğen yana devrildi, sular saçıldı.
> Bir anda sevinç ve acı kapladı kocakarının gönlünü,
> yakaladı Odysseus'un çenesini ve ona şöyle dedi:
> "Odysseus'sun sen, Odysseus, sevgili yavrum benim,
> nasıl da tanıyamamışım demin ben seni,
> önümdeymiş benim efendim, tekmil elimdeymiş meğer."

Bu kadar gerçekçi, içtenlik dolu bir sahnenin destan gibi bir türde bulunması yazın eleştirmenlerini öteden beri şaşırtmıştır. Ama Odysseus duyguya kapılmaya hiç gelmez, kapatır zorla ninesinin ağzını, gözdağı bile verir. Bunun üzerine hiçbir şeyin ayrımına varmayan Penelopeia (Homeros Penelope değil, Penelopeia diye yazar kraliçenin adını) Odysseus'a gördüğü bir düşü anlatır. Bundan da belli ki kralın yurduna dönmesi yakındır. Odysseus düşü yorumladıktan sonra, Penelope'ye talipler arasında bir yarışma yapmayı salık verir: Yarışmayı kim kazanırsa, kraliçe ona varacaktır. Ertesi gün şölen yeniden başlar, bu kez Odysseus öç alma planını gerçekleştirecektir, çobanları da bu işe hazırlar. Şölene Penelope gelir, Odysseus'un büyük yayını getirtmiştir, bu yayı germeyi kim başaracaksa, ona varacağına söz verir. İlkin Telemakhos girişir denemeye, başarırsa, anasını İthaka'da alıkoymayı, hiç kocaya vermemeyi düşünür, ama boşuna; ondan sonra taliplerin her biri sırasıyla denerler yayı germesini, hiçbiri beceremez. Bu arada Odysseus uşaklarına kendini tanıtır ve her birine bir görev yükler: Taliplerin son anları gelmiştir. Şölene döner, yayın bir de kendisine denemek

için verilmesini diler, talipler şaşarlar bu dileğe, ama Penelope eşitlik olsun diye yayın verilmesini buyurur. Telemakhos söze karışır, anasını paylar, kadınlar katına gönderir. Yay Odysseus'un eline verilir.

Çok akıllı Odysseus da bu ara
koca yayı yoklamış ve her yanını gözden geçirmişti.
Sazı iyi kullanmasını bilen bir ozan nasıl
koyun barsağından bükülmüş yepyeni bir teli
kolaycacık gerer de tutturursa sazın iki yanına,
Odysseus da öyle gerdi koca yayı, hiç zorluk çekmeden,
sonra sağ eliyle kirişi tutup çekti,
kiriş de öttü güzel güzel, tıpkı kırlangıç gibi.
Büyük bir korku aldı tekmil talipleri,
suratlarında renk menk kalmadı hiçbirinin,
o sıra Zeus da büyük bir işmar verip gürledi,
çok çekmiş tanrısal Odysseus çok sevindi buna,
bir işınardı bu kendisine sivri akıllı Kronosoğlundan.

Bunun üzerine bir katliamdır başlar, Odysseus amansızca bir bir öldürür taliplerin hepsini, kaçacak yer ararlar, ama uşaklar kapıları sımsıkı kapamıştır, kaçmak olanaksızdır. Talipler son adamına dek öldürüldükten sonra, sıra efendilerine vefasızlık göstermiş hizmetçi kadınlara gelir. Onları çobanların yardımıyla asar bir bir Odysseus. Korkunç kanlı sahneler izler bu parçayı. Bütün bunlar olup bittikten sonra ihtiyar Eurykleia hanımına Odysseus'un geldiğini, birazdan kendisinin yanında olacağını müjdeler, ne var ki Penelope buna inanmaz, inanmak istemez ve Odysseus'u sınadıkça sınar. Gerçi yiğit karısının bu kuşkulu, önlemli davranışını beğenmektedir, ama sonunda sabrı tükenir, sinirlenecek gibi olur, tam o sırada her şey çözülür ve karı koca gözyaşları dökerek sarmaş dolaş olurlar. Odysseia bir tuhaf, sonradan eklenme olduğu besbelli bir ölüler ülkesine ikinci inişle

biter, daha doğrusu bu parçadan sonra gene İthaka'daki duruma dönülür: Taliplerin öldürüldükleri haberi adada yayılır, akrabaları öç almaya gelirler. Ama tanrılar katında artık barışın kurulması isteği ağır basmaktadır, Zeus buna karar verir, Athena da araya girip taliplerin yakınlarından davacı olmaktan vazgeçmelerini sağlar, destan da böylece sona erer.

Bütün bu anlattıklarımdan ve örnek olarak verdiğim parçadan, Odysseia'nın bir destan değil, o zamana göre şaşılacak derecede gerçekçi bir roman olduğunu görmüşündür. Homeros'un bugün nasıl değerlendiğini incelemeye çalışalım. Gel bu işi yepyeni bir yöntemle yapalım.

HOMEROSOĞULLARI

Homerosoğulları diye söze başlıyordum ki, Gül gene durdurdu beni:

– Ne demek istersin bu deyimle? Boyuna söylüyorsun bunu, bir ara bu başlıkla bir yazı da yazmıştın. Homeros'un oğulları mı var?

Var elbette, koca bir edebiyatın başında kaynağında olur da onu sürdüren, yaşatan, çağdan çağa aktaran olmaz mı? Edebiyat dediğin bir süreklilik kumkumasıdır. Homeros bugün yaşamıyor mu sanıyorsun, bence İlyada ve Odysseia da günümüz yapıtlarında yaşıyor. Ne kadar roman yazılmış, yazılıyorsa, hepsinde Homeros vardır derim.

– Hoppala! Attın abarttın gene. Yaşar Kemal'e de Homerosoğlu demiştin. Şişindi epeyce o yazıdan sonra.

Şişinir, öyle olması da doğal, çünkü koca bir geleneği sürdürüyor. Üstelik bu geleneği kendi toprağının öz kaynaklarından alıyor, Anadolu'nun memelerine dayamış ağzını, habire emiyor. İnan bana, günün birinde Nobel ödülünü kazanırsa, asıl ödül kazanan Homeros olacak, daha doğrusu Batı bu ödülü Yaşar Kemal'e vermekle önemli bir gerçeği anlamış olacak: Homeros'un başka bir yerde değil, Anadolu'da sürüp geldiğini, nasıl Anado-

lu'dan çıkmışsa, bizim yurdumuzda da en iyi, en gerçek, özlü verimli biçimiyle yaşadığını anlamış olacak.

– Aç bakalım şu savını, yoksa kimse anlamaz nereye varmak istediğini.

Anlar ya da anlamaz, dediğim doğrudur. Homeros geleneği, yani destan geleneği bugün Anadolu'da yaşıyor, yaygın ve canlı. Yüzlerce, binlerce ozan şöyle ya da böyle, iyi ya da kötü birer Homeros olma yolunda. Bunu yaparken de bir iddiaları falan yok, biz büyük şairiz diye çıkmıyorlar ortaya, babadan dededen öğrendiklerini sürdürüyorlar ancak, ellerinde bir saz, âşık olmuşlar, dolaşıyorlar köyden köye. İşte bu dünyanın başka hiçbir yerinde yok. Güney Amerika'yı, Afrika'yı bilmiyorum, ama oralarda da sözlü geleneğin sürdürücüleri ozanlar varsa, bunlar Homeros'a bizim âşıklarımız kadar yakın değil herhalde. Yani söyledikleri öylesine yansıtmıyordur Homeros'un dünya görüşünü, insan görüşünü. Oysa bizimkiler... dur bunu sana daha bir anlayacağın yoldan anlatayım: Birkaç ay önce, bizim TV'ye kuş ya da tavuk beyni hâkim olmadan, bir program vardı, âşıkları, halk ozanlarını çıkartmışlar, birbirleriyle yarıştırıyorlardı, atıştırıyorlardı. Şaşmadın mı sen bu programa? Benim ağzım açık kaldı, küçük dilimi yuttum o kır meydanında bir sürü genç yaşlı adamın çıkıp da hiç hazırlıksız olarak binbir konuda, o anda kendilerine gösterilen ya da verilen herhangi bir konuda bunca şiir döktürmelerine. İşte o zaman anladım ki, Yaşar Kemal'e Homerosoğlu demekle yanılmamışım. Tek yanılgım şu olmuş: Ben bu akımın bir simgesi olarak Yaşar Kemal'i biliyordum, oysa yüzlerce, binlerce Yaşar Kemal varmış, Yaşar Kemal'in kendisi de oradan gelme olduğunu söylüyor. Onunla bir konuşma yaptım, buraya aktaracağım. Ama önce ben Yaşar Kemal'i nasıl tanıdığımı anlatayım sana, Homeros'la doğrudan ilişkilidir.

İlyada'nın nasıl bittiğini gördün, okudun, ağıtlarla bitiyor. Ama bundan sonra daha başka bir şeyler vardı ya da yoktu, elimizdeki destan öyle bitiyor ya, olan üstüne konuşulur, olmayan üstüne değil. Bu destan insanın iliğine işleyen güzellikte, duyarlıkta bir sahne ile kapanıyor: Kadınlar toplanmışlar, ağıt yakıyorlar Hektor'a, hem en yakınları, anası, karısı, uğruna öldürüldüğü baldızı Helene. Ben Batı edebiyatını destanı, romanı ile birazcık okudum, hiçbir yerde böyle bir sahneye rastlamadım. O kadar ki ağıt sözü bile geçmez *İlyada*'nın Fransızca, Almanca ya da İngilizce çevirilerinde, yani terim olarak geçmez. Nasıl geçsin ki, ağıt yakmak diye bir şey yoktur onlarda: Bilmezler, tanımazlar öyle bir töreyi. Oysa Yunancasında böyle bir sözcük var: "Goos" deniyor; yakınma, dövünme, ağlama anlamına gelir, ama burada herhangi bir yakınma değil, özellikle ölüye yakınma, bir töreyi tanımlayan bir terim bu. Çevirilerde, sözgelimi Almancasında buna "Totenklage" deniyor, iyi ama bunun karşılığında belli bir töreyi gözünün önüne getiremiyor ki Alman okuru. Oysa bizim için ağıt yakma öyle doğal, öyle alıştığımız bir şey ki, Hektor için yakınlarından olan kadınların toplanıp ağıt yakmalarını olağan, çok olağan görüyoruz. Daha başka bir örnek geldi aklıma: Yunanca "nymphe" diye bir sözcük var, buna da Batı dillerinde tam bir karşılık bulunamaz, oysa bizim "gelin"dir. Gelin'in bütün anlam yaygınlığını taşır, hoş bizim gelin ondan da daha şiirseldir ya. Eh, böyle özden benzerlikler, doğrudan ilişkiler olunca eski Yunanca ile bizim Türkçe arasında, A. Kadir ile benim yaptığım çeviri bir yerde öbür çevirilerden daha aslına uygun, daha yakın, daha sadık oluyor.

– Yani şimdi kendi çevirinizi mi öveceksin burada?

– Yoo, ben kendimizi övecek değilim, öbür çeviriler

olmasaydı, biz çeviremezdik, doğrudan doğruya ve Batı biliminin yardımıyla oldu ne olduysa, burada erdem biz çevirmenlerde değil, Türkçede. Bu da rastlantı olmasa gerek. Homeros destanı nasıl bu topraktan çıkmışsa, töresel de, dilsel de geleneği bu topraklarda yaşıyor demektir. Yaşar Kemal'e yanaşınam da ondan. On altı on yedi yaşındayken Çukurova yöresindeki ağıtları derlemiş toplamış, Adana Halkevi'nin bir yayını ile yayınlamıştı, bu kitapçığı bana göndermişti. Sonra Ankara'ya geldiğinde beni aramış, hemen dost olmuştuk Kemal Gökçeli ile –o zamanlar romanlarında kullandığı Yaşar Kemal adını almamıştı daha. Köyünün adını taşıyordu.– Yani ilk Türkçe ağıtları Yaşar Kemal'den dinledim ben. O zaman daha İlyada çevirisine başlamamıştım elbet, ama dikkatimi çekmişti destanın 24'üncü bölümü ile Anadolu'daki ağıt yakma geleneği. Gelelim şimdi Yaşar Kemal ile konuşmamıza. Onu nerdeyse konuştuğumuz gibi aktaracağım buraya, belki yer yer başka konulara dalınıp ipucu kaçmış gibi görünür, ama Homeros'un, daha doğrusu Homeros'un en büyük, en ünlü ad olarak simgelediği epik gelenek, destan geleneğinin bugün de Anadolu'da nasıl canlı olduğunu göstermeye yarar sanırım.

Yaşar Kemal'in Basınköy'deki evindeyiz, ses alma aygıtı önümüzde. Yaşar Kemal Amerika'daki bir edebiyatçılar toplantısından yeni dönmüş, daha oradaki izlenimleri ile dolu, orada da roman ile epik, kendi deyimiyle epope arasındaki bağı belirtmiş. Hemen söze başlıyoruz:

BEN: Yaşar, Homerosoğlu dedim sana bir yazımda, bu tanımlama sana hoş gelmiş olabilir, ama gerçektir aslında. Sen de ben de edebiyatın bir geleneğe dayandığına inanırız...

YAŞAR KEMAL: Ben de son bir yazı yazdım, Nâzım Hikmet'i bir geleneğe bağladım, dedim ki Nâzım Hik-

met, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Yunus Emre geleneğini sürdüren adamdır dedim. Ve bir şansı oldu sanıyorum. Anadolu kökenli bir adam olmadığı halde, hapishaneye düştü, orada büyük ilişkileri oldu, halka, Anadolu halkına günceldir diyorum. Düşündüm düşündüm, Flaubert "ben Madam Bovary'yim" diyor ya, evet Flaubert gibi bir romancı Madam Bovary'den başkası olamaz...

BEN: Niçin?

YAŞAR KEMAL: Flaubert çünkü kendi düşündüklerini, kendi duygularını yaşıyor, Madam Bovary Flaubert'in kendi yaşantısı, Flaubert romanında yöresini yaşayacağına kendini yaşamıştır, oysa epik sanatçı kendini yaşayan adam değildir, onun yapıtında yaşayan kendisi değil, topluluktur, toplumun insanıdır. Homeros Akhilleus değil, Helena değil, Hektor bile değildir...

BEN: Hem Akhilleus'tur, hem Hektor'dur, hepsi birdendir, yani birey değildir...

YAŞAR KEMAL: Bir çağdır, yaşayan topluluktur, yaşayan çağdır, epik hepsini birden yaşar, bir çağı tüm olarak yaşar ve yaşatır. Fransız edebiyatı sanırım ki iki akımdan oluşmuş, biri Flaubert, öteki Stendhal akımı, Stendhal başka, Stendhal kendini yaşamaz. Stendhal Kontes San Severine değildir. Ben de Stendhal geleneğine bağlarım kendimi, ben de kendimden daha çok yöremi yaşayan bir adamım, yani epik gelenekte olduğu gibi... Stendhal benim yastık kitabımdı, her roman yazışımdan önce *Kırmızı ve Siyah*'ı okurum bir kez...

BEN: Sen şimdi Fransız romanını bırak. Homeros'a gelelim. Homeros'a bağlayarak epik nedir, onu tanımlamaya çalış, sen Homeros'tan ne aldın, ne anlıyorsun epik gelenek deyince? Biraz önce söylediğin önemlidir: Ben bir epik geleneğin içindeyim diyorsun, yöresel bir gelenek bu, tutup da bir Hektor'u, bir Helene'yi yaşatmam di-

yorsun, kendini daha büyük bir çerçeve içinde bir topluluk içinde yaşatmak istiyorsun.

YAŞAR KEMAL: Hayır gelenek böyle gelişmiş, istiyorum istemiyorum diye bir şey söz konusu değil...

BEN: Peki ama sen bu geleneği nasıl bağlıyorsun Homeros'a? Ben sana Homerosoğlu diye bir laf ettim, sen ne anladın bu sözden?

YAŞAR KEMAL: Bizim memleketimizde epik geleneği sürdüren adamdır demek istedin sanıyorum, bu da beni sevindirdi ama Homerosoğulları bir tane değil...

BEN: Elbette değil, sen biriciksin demedim ki...

YAŞAR KEMAL: Dünyada bir edebiyat geleneğidir Homerosoğlu olmak, sağlıklı bir edebiyat geleneği...

BEN: Tamam tamam...

YAŞAR KEMAL: Hele çağımız Homeros geleneklerine çok yakın, çünkü çok büyük halkları yaşamaya doğru giden bir çağdır, büyük halkların düşünce ve dünya görüşlerini dile getirmek ister; dünyamız çok küçüldü, artık edebiyatçı dünyanın savaşlarına, devinimlerine katılmak amacında. Gelenekleri de böyle büyük çapta sürdürebiliriz artık. Bu yolda çok insan var, ben yalnız değilim, yalnız olmak hoş bir şey değil, örneğin Faulkner var, ben bir yazımda dedim ki, Homeros bizim zamanımızda, Amerika'da dünyaya gelseydi Faulkner olurdu. Faulkner köyünden çıkmamış ömrü boyunca, kasabasının insanlarını yaşamış, Amerika'nın güneyini, güney insanlarını dile getirmiş...

BEN: Anladım, ama bırak şimdi Faulkner'i. Ben sana Homerosoğlu dediğim zaman ille de sen Yaşar Kemal öylesin demek istemedim. Batı yazını doğrudan Homeros'tan gelme, onu herkes biliyor, ama ben özellikle Anadolu topraklarında bu geleneğin nasıl sürdürüldüğünü izlemek istiyorum. Birçok Homerosoğlu var dünyanın

dört bir yanında, hepsine merhaba! Ama ben bizim Anadolu'ya değinmeni...

YAŞAR KEMAL: Faulkner'den başka bir de Şolohov var, o da büyük bir destancı bence, benziyorlar ikisi de birbirlerine, doğayı bütün ayrıntılarıyla Homeros gibi veriyor o da...

BEN: Dur, bu önemli: Doğayı bütün ayrıntılarıyla vermek ne demek? Bunu biraz daha kesince betimleyebilir misin?

YAŞAR KEMAL: Bana öyle geliyor ki, Homeros doğayı, doğanın olaylarını, devinimini insanoğluna çarptığı gibi vermiş. Karacaoğlan da öyle: "evrim evrim giden turnalar..." Homeros da öyle diyor aşağı yukarı...

BEN: Peki doğada insana çarpan şey nedir?

YAŞAR KEMAL: Bunlar doğayı yaşarken, doğanın en ayrıntısına giderler. Şolohov'un bir yaprağı, bir karıncayı, bir çiğ tanesini anlatması da Homeros gibi...

BEN: Senin doğayı anlatman da öyle uzun ve ayrıntılı...

YAŞAR KEMAL: Benim doğam daha klasik, daha belli olmuş doğadır. Benim doğam benim çeşidime, cinsime uyuyor, benim doğamı Karacaoğlan'ın doğasından zor ayırabilirsiniz. "Çukurova bayramlığın giyerken" diyor Karacaoğlan baharın geldiğini belirtmek için. Ben de öyle diyebilmek isterdim. Bahar geldiği zaman Çukurova müthiş donanır, dağlar... Bizim Çukurova'da, "ninnilendi dağlar" derler, sıcaklık, ninnilenmesi yumuşaması, sıcaklanması... Büyük sanatçı halkın dediğini söyler, bu bir anlatış biçimidir... Homeros zamanında halk, "ninnilendi dağlar" deseydi, muhakkak Homeros'un şiirine girerdi. Halk bir biçim buluyor doğayı anlatmak için, büyük şair de özümsüyor bu biçimi, kendi destanına alıyor.

Duygusunu, doğa ilişkisini hatta klişe halinde de olsa alıyor... "kuzu meler koyun meler..."

Yaşar Kemal burada kendini Karacaoğlan'ın şiirine bıraktı, söyledi, okudu, bir ara takıldı, kalktı Karacaoğlan kitabını getirdi, oradan açtı okudu:

Koyun meler kuzu meler
Sular hendeğine dolar
Ağlayanlar bir gün güler
Gamlanma gönül gamlanma

YAŞAR KEMAL: "Ağlayanlar bir gün güler" halkın bir atasözü ama koymuş şiirine, güzel umudu söylemek için, daha çok örnekler verebilirim:

Yiğit yiğide yad olmaz (düşman olmaz)
İyilere hamsüt olmaz (ihanet olmaz)
Bin kaygı bir borç ödemez
Gamlanma gönül gamlanma

"Bin kaygı bir borç ödemez" deyimi de halktan alınmış, halktan bir deyim, bir atasözü.

BEN: Ama ne güzel!

YAŞAR KEMAL: Karacaoğlan bu çeşit deyimlerle, atasözleri ile bezemiş şiirini, oysa mükemmel mimarisi olan bir şiir bu, ama halkın psikolojisinden, halkın klişeleştirdiği duygulardan meydana gelmiş.

Yaşar Kemal şiirin tümünü okuduktan sonra şöyle sürdürdü konuşmasını:

YAŞAR KEMAL: Bunu bir örnek olarak verdim. Karacaoğlan epope, büyük epope yazmış değil, o bir kişi, kuvvetli kişiliği olan bir birey, ama bir geleneğin sürdürücüsü, öyle olmasa kendisi de bu kadar sürdürülür, bu kadar yaşatılır mıydı."

BEN: Şimdi gene Homeros'a dönelim. Biliyorsun ki

yüzyıllardan beri süregelen bir tartışma var bilginler arasında, Homeros diye bir ozan var mı yok mu, Homeros yaşadı mı, yani Homeros bir kişi mi yoksa birçok ozanlara birden verilen bir ad mı? Homeros bir tek büyük şair mi, bir halk geleneği mi? Sen okudun *İlyada* ve *Odysseia*'yı severek, anlayarak ve yaşayarak okudun, senin bir düşüncen olmalı, sen nasıl anlıyorsun Homeros'u, ne diyorsun bu tartışmada?

YAŞAR KEMAL: Ben Homeros araştırmacısı değilim, olamam, olanağım yok araştırmaya. Ben Homeros'u okuduktan sonra, senin ve Halikarnas Balıkçısı'nın Homeros hakkında verdiğiniz bilgileri işittikten ve Türk basınında ne çıktıysa onları da okuduktan sonra bir sonuca vardım. Benim sağlıklı düşüncem şu olabilir: Bugün Türkiye'de Anadolu'da yaşayan epik gelenekten Homeros'a gidebiliriz, Homeros'u bugünkü çağımıza bağlayabiliriz. Benim işim bu, biliyorsun, ben folklorla, Türk halk edebiyatı ile otuz kırk yıldır uğraşıyorum. 16 yaşımdan beri uğraşırım, bu geleneğin içinde doğdum büyüdüm, halk şairlerinin arasında. Gençliğimde, çocukluğumda başladım, sekiz yaşında başladım, "atışma" diyorlar ya, ben saçı sakalı ağarmış altmış yaşında bir ozanla sabaha kadar atıştım. Âşık Rahmi dedikleri bir ozan vardı, onunla. Sonra halk şairleri gelirlerdi, biz onları dinlerdik, ilkokulda bir arkadaşım vardı, Âşık Mecit, öldü Allah rahmet eylesin, öğretmenler onunla atıştırırlardı beni. Elimize bir saz verirler, ben iyi saz çalmasını bilmezdim, şimdi de iyi bilmiyorum ya, ama bizi dışarıya çıkarırlar Mecit'le akşama kadar atıştırırlardı.

BEN: Peki nasıl atışırdın, ne söylerdin? Bana öyle yabancı ki anlamıyorum. Nerden öğrendin?

YAŞAR KEMAL: Bir öğrenme değil, bir gelenek bu. Halk şairlerini görüyordum, dinliyordum, içimden geldi, ben

de katıldım. Ben ilk şiirimi ne zaman uydurdum bilmiyorum. Örneğin köyde değirmen çekerlerdi, değirmen çekerken mâni söylerlerdi. İlk onlara benzeterek uydurduğum mâniler oldu ve kızlara öğretiyordum ben yeni öğrendim diye, oysa kendim uyduruyordum. "Bizim deli Kemal nerden öğrendi bunları?" derlerdi. İşte onun için Homeros'a benim yaşantımdan gitmek çok daha ilginç olur. Ben bu gelenekten geldim, sonra okur yazar oldum. Hikâye, şiir, roman yazmaya başladım ama asıl sözlü gelenek içinde yetiştim.

Başka bir örnek daha vermek istiyorum: Kürtlerde büyük bir epope şairi var, adı Abdalı Zeyniki, Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşamış: Büyük efsanedir o Kürtler arasında, bir de dengbejler vardı, destan söyleyicileri, ben dengbejlerle karşılaştım. Kürtlerin bir epopesi var: Memo Alan, homerik epope gibi bir şey, yalnız bu Kürt epopelerinde uyak yoktur, bizim bugünkü serbest şiirimiz gibidir. Dede Korkut da serbest şiirdir bir yerde. Dengbejler Memo Alan'ı okudukları zaman, "bu Abdalı Zeyniki'nin Memo Alan'ıdır" diyorlardı. Demek ki Abdalı Zeyniki hem kendi şiirini söyleyen, hem eski epopeleri tekrarlayan büyük bir şairdir.

BEN: Homeros da öyle olabilir.

YAŞAR KEMAL: Memo Alan'ı ben beş yerde duydum, beşinde de söyleyen dengbej, "bu şimdi söylediğim Abdalı Zeyniki'nin Memo Alan'ıdır" dedi. Ama banda alamadım, teybim filan yoktu o zaman. Çukurova'da bizim Gıco Mehmet diye destanlar bilen bir şairimiz vardı, sabaha kadar söyler, komşumuz olduğu için ben de çok meraklıyım, sabahlara kadar dinlerdim onu. Sonra Abdal Mustafa vardı, ailenin dengbeji, aile para verirdi ona, sonuna kadar. O işte Abdalı Zeyniki'nin kendi destanını anlatırdı, *Yer Demir Gök Bakır*'da yazdım. Müthiş bir

destandır, hayatının hikâyesi. Abdalı Zeyniki âmâ imiş, bir gün yolda giderken bir kuş bulmuş, yaralıymış, yaralı kuşu almış kucağına, köye gitmiş, bu ne kuşudur diye sormuş, demişler ki turna kuşudur, ne olmuş buna, kanadı kırılmış demişler. Abdalı Zeyniki müthiş acımış kuşa, bir dağa gitmiş, turnayı önüne koymuş, günlerce gecelerce Allaha yalvararak, doğaya yalvararak şu kuşun kanadını eyit benim gözümü sağlat demiş, birden bir ışık patlamış gözünün önünde ve patlayan ışıkta turnayı görmüş, turnaya elini uzatmış, turna uçmuş gitmiş...

BEN: Ne güzel! Abdalı Zeyniki'nin gözü açılmış mı?

YAŞAR KEMAL: Açılmış tabii. Ve gerçekten de açılmış, altmış yaşından sonra açıldığı söyleniyor ve gören var. Abdal Musa'ya sordum, görmüş onu, bizim evimize de gelmiş, Van'daki ailemin evine. Abdalı Zeyniki türkü söylemiş ve gözü açıkmış söylediği zaman, Birinci Dünya Savaşında...

BEN: Homeros da kördü derler ya. Peki Yaşar sen Homeros'u okuduğun zaman aynı duyguları...

YAŞAR KEMAL: Memo Alan destanının tarihi bilinmiyor, fakat çok eskilerden geliyor, sonra daha bir şey var, bu destanı Abdalı Zeyniki'nin söyleyişi başka, bir başka ozanın söyleyişi başka. Bu Gıco Mehmet dediğim dengbej var ya, ona sordum, senin okuduğun kimin destanıdır diye. Yazık ki Abdalı Zeyniki'den öğrenemedim, o uzaktaydı, başka bir dengbejden öğrendim, dedi. Şimdi Homeros'a gelelim: Homeros da Abdalı Zeyniki gibi eski destanları söyleyen büyük bir dengbej, bir söyleyici, bir nakilci olabilir. Ben öyle sanıyorum ki Abdalı Zeyniki de kendinden çok şey katmıştır, Homeros da öyle olabilir, bu bir. İkincisi, Homeros çok eski bir ozan olabilir, ondan sonra bir sürü ozanlar gelmiş ve onun destanına katkılar yapmış olabilirler, yüzyıllar boyunca değişe değişe, bugünkü metne varılmış olabilir.

BEN: Öyle, biliyorsun Homeros bir geleneğin başında değil, sonunda görülür, o bir başlangıç değildir, yetkinleşmiş bir sonuç olsa gerek. Daha bir şey var, İlyada ile Odysseia arasında da bir zaman ayrımı göze çarpar, İlyada daha eski bir destan, Odysseia daha yeni gibi görünür. Homeros bir değil birçok kişi olabilir.

YAŞAR KEMAL: Olabilir, ama biz sağlıklı bir sonuca varmak istiyorsak bilinen edebi geleneklerden, yaşayan epik gelenekten yola çıkmalıyız. Benim gördüğüm kadar Abdalı Zeyniki çok büyük bir kişilik, Memo Alan destanına o damgasını vuruyor, ben Abdalı Zeyniki ününde bir kişiye rastlamadım. Bütün epik geleneği o yeniden yoğurmuş...

BEN: Evet ama sen Kürt destanlarından söz ediyorsun. Türk epopeleri için aynı şeyi gördün mü, yaşadın mı?

YAŞAR KEMAL: Türkçede var, benim çocukluğumda Köroğlu söylenirdi, Gebelili Murtaza'nın Köroğlusu, Küçük Mehmet'in Köroğlusu vardı, ikisi birbirine hiç benzemezdi, aynı bölgeden olduğu halde bu iki söyleyici başka başka varyantlar getirirlerdi. Bir örnek vereyim, Güdümen Ahmet diye bir adam vardı, Kazmaca Köyünden, Kadirli'nin yok Osmaniye'nin Kazmaca Köyünden, ben gittim, ondan derledim Köroğlu'nu. Güdümen Ahmet'in Köroğlusu, büsbütün ayrı bir varyanttı denebilir. Biliyorsun Güdümen, Köroğlu destanının bir kişisidir, bir tipi, bu Ahmet öyle başka biçimde anlatıyordu, canlandırıyordu Güdümen'i ki, halk ona Güdümen'in adını vermiş, Güdümen Ahmet demişler. Adam bir tipe hayran oluyor, o tipi birinci plana çıkarıyor. Homeros için de öyle olabilir, İlyada destanını yeniden söylemiş olabilir, ve kendisi Anadolulu olduğu için Hektor'u daha çok tutabilir. Anlatan bir Atinalı ise o daha çok Akhilleus'u ya da Agamemnon'u ön plana alabilir.

BEN: Aslında Homeros Akhilleus'u anlatır gibi görünüyor, destan Akhilleus destanı, oysa Hektor'u anlatıyor asıl...

YAŞAR KEMAL: Bütün kalbi Hektor'la beraber, asıl büyük kahraman o, tanrıların yazgısı yüzünden Akhilleus'un önünde kaçmak zorunda, o büyük kahramanın kaçması insanın yüreğini sızlatıyor...

BEN: Sızlatıyor ama en sonunda Akhilleus da insan oluyor, Hektor'un babası Priamos'a karşı nasıl insanca davranıyor.

YAŞAR KEMAL: Epik bu, epik hayatı olduğu gibi verir, hayatı bütün güzelliğiyle kabul eden insandır epik şair. Ben başka bir şey de söyleyeceğim: Epik, hayata, toptan hayata bir minnettarlık çığlığıdır...

BEN: Aman ne güzel söyledin bunu, hiç düşünmemiştim...

YAŞAR KEMAL: Taşa minnet, ağaca minnet, buluta minnet, çiçeğin açmasına, insanın tadına, hatta bütün pislikler, kötülükler içinde, isyan etmeden o pisliğe, savaş içinde bile insanın güzelliğine minnet. Toptan hayata minnettarlıktır epik, müthiş bir umuttur. Bizim çağımız epik gelenekten kopmasaydı böyle karamsarlığa düşer miydik? Nedir o umutsuzluk, o karamsarlık; o ahmakları dinlersek, toptan intihar etmemiz lazım. İnsanoğlu umutsuzluğa düşmüyor ki, insanlığın hayatı büyük bir sel içinde akıyor ve o sel işte epikte yansıyor...

BEN: Doğru söyledin, İlyada'da da en kara savaş sahnelerinde bile en ufak bir karamsarlık, bir umutsuzluk sezilmez.

YAŞAR KEMAL: Ben bunu Karacaoğlan'da buldum, o da büyük bir kişi olarak dile getirir hayata minnet duygusunu:

Arılar da konmaz oldu pürene
Şükür olsun bu sevdayı verene

Arıların en çok sevdiği çiçek pürendir, o olmasa da, dünya ne kadar kötü olursa olsun, ne kadar bozulursa bozulsun, gene de şükür olsun bu dünyaya geldiğimize! Bence Homeros'un, Homeros destanlarının ana fikri budur, bu insanca uyumu, iyimserliği dile getirmesidir.

BEN: Ama bu duygu yitirildi çağımızda, karamsar, kötümser bir dönem yaşıyor insanlık, epikten bu denli kopması da ondan olsa gerek.

YAŞAR KEMAL: Geçenlerde New York'ta bir konferans verdim, dedim ki: "İnsana göre değildir umutsuzluk, umutsuzluk gayri insanidir." Eğer bu dünyada insanlar umutsuzluğa kaptırırlarsa kendilerini...

BEN: Ya, nedir o karamsarlık, o bunalım dedikleri, ne demek, niçin bunalım?..

YAŞAR KEMAL: O, kapitalizmin yarattığı bir pisliktir, bir kötülüktür, insanların tepesine çökmüş bir karanlıktır. Yoksa insanoğlunun kanında yok bu pesimizm. Elbette ki insanoğlu saf ümit değildir, elbette karanlığı olacak, ama kanında umut vardır.

BEN: Öyledir, ama gel dönelim gene Homeros'a.

YAŞAR KEMAL: Destan konusunda beni en çok etkileyen, destan anlatımının kişilere göre değişmesidir, yani destancının anlatımını kendine göre yapması, yeni yeni yaratması. Onun için Homeros'u hiçbir zaman bir tek kişi olarak düşünmedim, mümkün değil, destan dilden dile geçer biçimlenir. Yazılı gelenekten gelmeyen bir şair koca bir destanı tek başına yaratamaz, destan sözlü geleneğin ürünüdür. Biz şimdi yazılı edebiyat yapıyoruz, ama ben kendimi epik geleneğe bağlı sayıyorum, çünkü gençliğimde, Çukurova'da ben kendimi yaşadığım kadar bütün

halkı da yaşadım, bütün olayları yaşadım. Roman yazınca da ben artık yalnız bir Hatice olamam, bir İnce Memet bile olamam. *İnce Memet*'te bir Abdi Ağa var ya, ben ona düşman değilim, olamam, ama bugünkü kafamla Abdi Ağa'nın değişmesi lazım diyorum. Homeros da Hektor'u tuttuğu halde, onu öldüren Akhilleus'u da tutuyor. Onun babasını kabul ederken, kendi babasını anımsıyor, onun acısına katılıyor, kendi ile ölçüyor düşmanını da, o korkunç öfkesi içinde bile düşmanını aşağılamıyor.

BEN: Çok, çok önemli bir şey söyledin Yaşar, Homeros destanı insanca bir umut ve iyimserliği dile getiriyor. Acaba destan türünün bir özelliği mi bu?

YAŞAR KEMAL: (güler) Destan türü diye bir şey düşünmüyorum, edebiyat var, edebiyat sağlıklı ve doğal bir edebiyatsa, destan türü sürüyor demektir. Ben başka türlüsünü kabul edemiyorum.

BEN: Epiğin romanla ilişkisini nasıl kuruyorsun?

YAŞAR KEMAL: Amerika'da verdiğim konferansta da belirttim, epik aktüeldir, günceldir, epiğin ana özelliği doğayı da halkı da yaşayabildiği kadar yaşamaktır, yaşamak da algılamak demektir. Oysa bizim çağımızda yapılan edebiyat yabancılaşmış bir edebiyattır. Ben bu geleneğin adamı değilim. Üstelik bu bencil, hastalıklı edebiyatın insanoğlunu da iyi yansıttığına inanmıyorum.

BEN: Ne var ki bu edebiyatı bizim zamanımızda roman türü dile getiriyor. Hiç kuşku yok, roman yirminci yüzyılın epiğidir, epik gelenekten çıkmadır ve bir yerde epik geleneği sürdürür. Ama daralmış bir türdür. Düşünüyorum da, bu daralma, bu yabancılaşma acaba adı ile de ilişkili mi? Yani biliyorsun, epik, epope, Yunanca "epos" sözcüğünden gelme, epos basbayağı "söz" demek, roman ise ilk anlamıyla Latince olarak yazılmamış, Latinceden türeme "roman" dedikleri dillerle yazılmış

eserdir. Yani epos çok geniş anlamda bir terim, roman ise çok daha dar. Epos bütün insanlığa seslenen bir tür, romansa gitgide daralan bir tür.

YAŞAR KEMAL: Kürtçe "dengbej" sözcüğü de öyle genel anlamda: Deng: Ses demek, bej ise söyleyen, dengbej tipik olarak profesyonel destan söyleyen adam demek. Birkaç yıl önce Anduk Dağına çıkmıştım, orada bir çeşit festival, büyük bir bayram yapıyorlardı, binlerce dizelik destanlar okuyordu doksanlık bir dengbej, elinde değnek vardı.

BEN: Ya... Tıpkı Homeros'ta olduğu gibi, destan okuyucularına "rhapsodos" yani "değnekle söyleyen" denir biliyorsun. Demek bu özelliğe de rastlanıyor Anadolu'da.

YAŞAR KEMAL: Homeros'un epiği bir çağın epiğidir, kabilelerin, boyların epiği; Agamemnon'un boyu Priamos'un boyuna saldırır, Troya Savaşı bu yüzden kopar.

BEN: Destan deyince çokluk bir savaş gelir akla, Batı destanlarının hepsinde bir savaşına, bir çarpışma söz konusudur.

YAŞAR KEMAL: Batı'da bu yönden bir yanlış anlama var gibime gelir, destan ille de kahramanlık destanı olacak, gümbür gümbür söylenecek.

BEN: Destan öyle anlaşıldı mı, Odysseia destan sayılmamalıdır, orada bir savaşma yok, kahramanlık yok da bir insanın doğa güçlerine karşı koyması var.

YAŞAR KEMAL: Bizim destanlarda bu kahramanlık havası günlük yaşamdan alınma, masal öğeleri ile de karışıyor. Manas destanı öyle. Dede Korkut da öyle. Orada iri sözlere rastlanmıyor, palavrası yok, kahvede konuşur gibi konuşuyor insanlar, yalın sade. Ben destan deyince ille de hamaset anlamam, benim için Cervantes'in *Don Quichotte*'si de bir destan, öyle güncel ve evrensel biçimde yansıtıyor çünkü çevresini. Daha ileri gidip Yunus Em-

re'yi de epik sayabiliriz, çünkü kendini değil, tümüyle tekkenin yaşamını ve düşüncesini yansıtıyor. Özetle kendini değil, kişiyi değil, evreni ve insanı derinlemesine yaşayan, doğayı, insanı çelişkileri ile canlandıran yazın türüne epik diyebiliriz. Ben epiği böyle anlıyorum.

BEN: Bu tanım doğrudur gibime geliyor, böyle anlaşılınca da epik binyıllar önce nasıl güncel idiyse, nasıl insanı ve doğayı en iyi yansıtan tür idiyse, yarın da insanlık, büyük toplulukların oluşturduğu insanlık bugünün daralmış, insana ve doğaya yabancılaşmış edebiyatından giderek uzaklaşıp epiğe yaklaşacaktır diye inanıyorum. Bugün bile edebiyatın her türü ne kadar büyükse, ne kadar evrensel ve uluslararası düzeye yükseliyorsa o kadar epik nitelik taşır. Bunca bin yıl sonra Homeros destanlarının böylesine güncel, böylesine gerçek sayılması boşuna değil. Epik, geleceğin türüdür sanırım.

Yaşar Kemal ile konuşmamız daha sürdü; destan üstüne, Homeros üstüne daha çok söylenecek şeyler olduğunu bile bile kesiyorum burada söyleşimizi. Bu konuşmadan amacım Homeros'u okuyucularıma yalın biçimde yaklaştırmaktır. İlyada ve Odysseia binlerce dizelik koca destanlar olabilir, geçmiş göçmüş bir olayı ya da olayları, tarihe ya da masala karışmış kişileri canlandırabilir, adlarını bile zor okur söyleyebiliriz o kişilerin. Ama biraz çabayla –ki değer bu çabaya– bu iki yapıta yaklaşma yolunu bulduk mu, bu yazının giderek günlük yazınımızdan çok bize yakın olduğunu görürüz. Yaşar Kemal ile konuşmamız bu gerçeği kanıtlıyor sanırım.

⇔

TÜRKÇE KAYNAKÇA

Homeros Üstüne

Asım Bezirci: *Çok Kapılı Oda*, 1961, s. 40-49, Ataç Kitabevi.

Azra Erhat: *Mitoloji Sözlüğü*, 1972, Remzi Kitabevi.

Erodots: *Omer* Çev: Avni Candar, 1938

Halikarnas Balıkçısı: *Anadolu Efsaneleri*, 1954, 1957, 1974, Yeditepe Y.

Halikarnas Balıkçısı: *Anadolu Tanrıları*, 1955, 1962, 1975, Yeditepe Y.

Heredotos: *Heredot Tarihi*, Çev: Müntekim Ökmen, 1973 Remzi K.

İsmail Habip: *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, 1940, C. I, s. 3-9, 64-66.

Melisigen: *Tarih Bakımından İlyada ve Odise* I, Çev: Avni Candar, 1941.

Yaşar Nabi Nayır: *Homeros, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, 1953, Varlık Y.

Murat Uraz: *Homeros ve İlyada* - Odysseia", 1955.

Homeros Çevirileri

Homer: İlyada, çeviren M. Naim Fraşeri, İstanbul, 1303 (1887), 43 sayfa, Karabet ve Kasbar Matbaası.

İlyas Yahut Şâir-i Şehir Omiros, çeviren Selânikli Hilmi, İstanbul, 1316 (1900), 46 sayfa, Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

İlyad/İliade, çeviren Ömer Seyfettin, Yeni Mecmua, 23.5.1918 günlü 45'inci sayıdan 57'inci sayıya kadar tefrika.

Odise, Çev: Yaşar Nabi, İst. 1932, 93 sayfa, Selâmet Matbaası.

Truva Önünde Ülis'in Başından Geçenler, çeviren İlhami, İstanbul, 1933, 72 sayfa, Resimli Ay Basımevi.

Odise'den: Ülis'in Dönüşü, çeviren Kalfaoğlu Ferit Ferhat, Ankara, 1934, 96 sayfa, Akba Kitabevi.

İliada, Çeviren: Celâl Arıkdemir, Türk Dili Belleten, Ankara, 1940 sayı 1-20.

Odisseia, çeviren Ahmet Cevat Emre, 2 cilt, Ankara 1941-1942.

Truva Cengi, çeviren Fethi Dosdoğru, 1944, Ahmet Halit Kitabevi.

İlyada, çeviren Arın Engin, 1958, Türk Kültür Yayınları.

İlliada, Çev: A. Cevat Emre, İstanbul, 1957, 1963, 1971, Varlık Y.
Odysseia, Çev: A. Cevat Emre, İstanbul, 1957, 1963, 1971 Varlık Y.
İlyada çeviren Azra Erhat / A. Kadir, İstanbul, 1958/1962, dört cilt, Türkiye İş Bankası Yayınları.
İlyada, çeviren Azra Erhat / A. Kadir, İstanbul, 1967, 1970, 1975, Sander Kitabevi.
Odysseia, çeviren Azra Erhat / A. Kadir, İstanbul, 1970, Sander Kitabevi.

Sanatçılar için bitmez tükenmez esin kaynağı olan *İlyada* ve *Odysseia*, Homeros destanlarının en ünlüleridir. M.Ö. 8. yüzyıla ait olan *İlyada* ve ondan bir süre daha geç olduğu bilinen *Odysseia*, çağlarının siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı hakkında önemli bilgiler içerir. Her iki destan da çeşitli halkları derinden etkilemiş, M.Ö. 5. yüzyıldan başlayarak okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur.

Azra Erhat'ın hazırladığı bu kitapta Anadolu'muzda yetişmiş büyük sanatçı Homeros'u, yaşadığı ve anlattığı bölgeleri yakından tanıyacak, yukarıda sözünü ettiğimiz iki büyük destanı *İlyada* ve *Odysseia*'yı baştan sona özetle okuyacaksınız.

Kitabın sonunda Azra Erhat'ın Yaşar Kemal'le Homeros üstüne bir söyleşisi de yer alıyor.